

אספקלריא לקלריא

אספקלריא לפרשת כי תבוא תשפ"ב

תינוך

חידות

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

2248228@gmail.com

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

©

אסור להדפיס ולפרסם את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

אספקלריא לפרשת כי תבוא תשפ"ב..... 1

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר 1
י"ומם ולילה" - "אבות הראשונים ... שהיו יושבים ביום שהוא נוטל מן

הלילה ובלילה שהוא נוטל מן היום"..... 1

אבניה ברזל / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים ... ח
לא נאמרה נחמה בתוכחות שבפרשה [כפי שנאמר בתוכחות של בחוקותי],
כי רק לרבים יש הבטחה ולא ליחיד!..... 1

אדמה לעליון - רום מעלות האדם / הרב חיים שולביץ, ר"מ בישיבת מעוז חי"ל,
עיה"ק ירושלים יב
מצב הנשמה בגלגול..... 1

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר יז
מקום שליבו חפץ..... 1

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס 'שערי יוסף ושא"ס, בני ברק כ
דיני אתרוג בשביעית..... 1

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'. כט
פניני עיון בפרשת כי תבוא..... 1

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד,
מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס לג
האם מותר לעבור על פני מלכת אנגליה לאחר מותה?..... 1

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון
מרוגוטשוב לד
ראייתו הנפלאה של המשכנות יעקב לסדר התפילין של רש"י..... 1

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן
מלכים ושא"ס לז
האם שתו ישראל יין במדבר?..... 1

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער) ... מ
"מן השמים מוסיפין לו דביקות המחשבה בעבודתו יתברך!"..... 1

למען הסר ספק / הרב ישראל מאיר ווייל, מח"ס וביום השבת והשולחן כהלכתו
והמועדים כהלכתם, רב קהילות בני הישיבות וביהכנ"ס היכל יוסף שלו' רמת בית
שמש ג

מב
מב ידיעות חשובות להלכה - שמיטת כספים ופרוזבול

מאור שעשועי - תפילה לעני / מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'
מו

מו בתוך שאר חולי ישראל

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות
"אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

מח תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית

נז מראשית - ועד אחרית

משל ונמשל / הרב מאיר ליכטנשטיין, מח"ס מנחת חינוך המבואר - 'מאור
המנחה', ויו"ר מכון אור כשלמה

סה לחץ מניע או לחץ משתק

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח
החדשות', מודיעין עילית

ע חיוב ביכורים בשביעית

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן
הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

עב תכלה שנה וקללותיה - על ידי קריאת התוכחה

פניני פז / הרב אברהם נח זלצמן, מח"ס 'אדני פז' על סוגיות הש"ס

עד הקללות באות במסר: עסקת החבילה משתלמת לך

פניני תרגום יונתן / מכתבי הרב מאיר שפריר ז"ל בעריכת הרב מאיר פרידמן
עו

עו פניני תרגום יונתן פרשת כי תבוא

פרחים לתורה - כיצד מוכיחין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת
מרדכי

פז תוכחה בדרך הנכונה

פתחי שביעית - בירור הלכתי עניני שנת השמיטה / הרב יאיר רינמן, מו"צ בבית
הוראה 'נאות שמחה', מודיעין עילית

צא שמיטת כספים במלוה לעשר שנים, והמסתעף להלוואה הניתנת בחודש
אלול

צוף התורה / הרב נעם לסר, נו"נ בישיבת מיר, ירושליםצט
ענין הברכות והקללות נכפל פעמים בתורה - בפרשת ראה ובפרשת כי
תבוא. והתבוננות בהבדלים שביניהם.....צט

רגע חושבים / הרב בנימין טאובה, קרית ספרקב
הצורך בהכנה למצווה.....קב

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט
מישראל', מאנשעסטערקג
אין לך אלא כהן שבימך.....קג

שיח שפתותינו - שמירת הלשון בפרשת השבוע / הרב איתמר חבשוש, מח"ס
'ומשחרי ימצאונני' במעלת עשרה הראשוניםקז
הזהיר מלשון הרע - זוכה לילך בדרכי השם יתברך, והמדבר לשה"ר מבטל
מצות עשה ד"והלכת בדרכיו".....קז

"ארור מכה רעהו בסתר" היינו שמכחו בדיבורו בלשון הרע או רכילות,
ומדוע כתוב "בסתר".....קח
הסגולה הכי טובה לעשירות וכל טוב - היא להיזהר מלשון הרע, כי בזה
מבורך ע"י כל עם ישראל!.....קי

שימו לב אל הנשמה / הרב נפתלי שמואל רייך, משפיע דישיבת 'תורת דוד', מונסי
ניו יורקקיא
"היום" - דא יומא דדינא | מאמר מיוחד: פרשת ביכורים כהכנה לראש
השנה.....קיא

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר,
מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועדקיח
במה למלאות את הלב? | ביאור שורשי: לבב, ידע, עין, ראה, און, שמע. קיח

חינוך.....קכב

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ', מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי
.....קכב
זבת חלב ודבש.....קכב

חידות.....קכד

חידותא - שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס
לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פקכד
שאלות לפרשת כי תבא.....קכד
חידותא דאפטרטא כי תבא (ישעיה ס).....קכד

תשובות לפרשת כי תצא.....קכד

חדוותא דאפטרתא כי תצא (ישעיה נד).....קכו

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא יסור שבט מיהודה'.....קכח

חידה בפרשת השבוע!.....קכח

פתרון החידה.....קכט

אספקלריא לדף היומי.....קל

אספקלריא לדף היומי - הארות במסכת הנלמדת.....קל

הרב יוסף דב הרצוג, ארה"ב.....קל

סיפור.....קלד

"מתוך ההפיכה" - סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים

וינשטוק.....קלד

פרק קכ"ג "השבת העטרה למקומה הראוי".....קלד

סיפור / מתוך מדור 'פרחים לתורה'.....קלו

למה נמנע ר' אלכסנדר זיסל מסטירת חינוך?.....קלו

אספקלריא לפרשת כי תבוא תשפ"ב

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)
"יומם ולילה" - "אבות הראשונים ... שהיו יושבים ביום שהוא
נוטל מן הלילה ובלילה שהוא נוטל מן היום"
במדרש שוחר טוב נאמר: "אמר ר' ברכיה, אף אבותינו הראשונים קבעו את המשנה, שהיו
יושבים ביום שהוא נוטל מן הלילה ובלילה שהוא נוטל מן היום".
למה הכוונה?

חלק מהמפרשים (מהרי"ב, רמ"ג, ועוד) נוקטים:

שהכוונה לקיץ וחורף. כשהיה לילה ארוך או יום ארוך הם נצלו אותו ללימוד.
יש שצינו בזה למה שהמדרש אומר (במזמור י"ט) שמתקופת ניסן עד תקופת תמוז היום
"לווה מן הלילה", ומתקופת תשרי עד תקופת טבת הלילה "לווה מן היום".
ואולי אפשר לקשר זאת עם מה שנאמר בעירובין (סה.), שאחר הדיון אם הלילה נברא
לשינה או לגירסא, אומרת הגמרא: "רב אחא בר יעקב יזיף ופרע", ומפרש רש"י: "היה קובע
לו לשנות כך וכך פרקים ביום, והיה רגיל לעסוק ביום, ופעמים שהיה טרוד במזונותיו ביום
ופורע קביעות עתו בלילה".

*

והרא"מ כתב פירוש אחר לדברי המדרש:

שהכוונה שקבעו ללמוד בהתחלת היום קודם שיאיר היום, וכן בהתחלת הלילה מעט
קודם הלילה.

לפי דבריו יש כאן מקור מדרשי לעניין הקבלי הנשגב לחבר יום ולילה בלימוד התורה -
ואכן כך מפרש רבי חיים פאלאג'י זצ"ל בספרו "חיים טובים", שעניינו על פי הזוהר הקדוש
לקשר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום.

ראה בזוהר הקדוש פרשת בשלח, דף מו ע"א.

*

אם נתבונן בלשון המדרש נראה שדברי רבי ברכיה פותחים ב"אף", דהיינו - דבריו באים
להוסיף על מה שנאמר במדרש קודם לכן.

נביט אפוא בדברי המדרש שקדמו למאמר זה, והנה נאמרו שם דברי בר קפרא "כל מי
שהוא קורא שני פרקים שחרית וערבית קיים ובתורתו יהגה יומם ולילה". פירוש זה מוציא

מכלל ההבנה הרווחת ש'יומם ולילה' פירושו 'כל היום וכל הלילה', וקובע פירוש חדש: שההקפדה היא ללמוד 'גם' ביום ו'גם' בלילה, מבלי להתייחס למשך הזמן.

מעתה נראה, שכוונת רבי ברכיה לומר, שגם אבותינו הראשונים היו מקפידים ללמוד 'גם' ביום ו'גם' בלילה, ולכן כאשר קבעו את משנתם בשעות היום - היו דואגים להתחיל בעוד לילה, וכאשר קבעו את משנתם בשעות הלילה - היו דואגים להתחיל בעוד יום.

*

אגב, יצויין שבעצם הלשון 'קבעו את המשנה', יש שפירשו שהכוונה לומר: אבותינו הראשונים שחיברו את ששת סדרי המשניות.

אבניה ברזל / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים

לא נאמרה נחמה בתוכחות שבפרשה [כפי שנאמר בתוכחות של בחוקותי], כי רק לרבים יש הבטחה ולא ליחיד!

וְהָיָה אִם לֹא תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ כּו' וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה וְהִשְׁיִגוּךָ כּו'. וְהִתְמַכְּרְתָם שָׁם לְאִיבֵיךָ לְעִבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת וְאִין קָנָה (כח, טו-סח)

נחמה בתוכחות בפרשת בחוקותי ופרשת כי תבוא

א [בגמ' במגילה (לא, ב) אמרו: "תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר, עזרא תיקן להן לישראל שיהיו קורין קללות שבתורת כהנים (פר' בחוקותי) קודם עצרת ושבתשנה תורה (כי תבוא) קודם ראש השנה, מאי טעמא? אמר אביי ואיתימא ריש לקיש, כדי שתכלה השנה וקללותיה".

אולם בשונה מהתוכחות שבפרשת בחוקותי (ויקרא כו, מב-מד) שם מסיימת התורה בנחמה: "וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב וְאָפֵף אֶת בְּרִיתִי יִצְחָק וְאָפֵף אֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֲזָכֹר וְהֶאֱרַץ אֲזָכֹר. וְאָפֵף גַּם זֹאת בְּהִיוֹתָם בְּאֶרֶץ אֲבִיבָהֶם לֹא מְאַסְתִּים וְלֹא גְעַלְתִּים לְכַלְתָּם לְהַפֵּר בְּרִיתִי אִתָּם כּו'", כאן בתוכחות שבפרשת השבוע, לא מסיימת התורה בשום נחמה!

והדבר צריך תלמוד, מדוע בתוכחות כאן לא סיימה התורה בשם נחמה.

שאלה זו נשלחה להרב"ז, וכפי שמופיע בשו"ת הרדב"ז (ב, תשסט): "שאלת ממני, למה לא נכתבת נחמה בקללות של "והיה כי תבוא אל הארץ" כמו בקללות של "אם בחוקותי".

"תשובה, שאלה זו נשאלה בספר הזוהר (זוה"ח פר' כי תבוא)^א, ותירצו דהא כתיב (כח, סא) "גַּם כָּל חָלִי וְכָל מַכָּה אֲשֶׁר לֹא כָתוּב בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת יַעֲלֶם ה' עָלֶיךָ עַד הַשְּׂמֹדֶךְ", מלשון העלמה ולא מלשון העלאה. וא"ת כי מה שאמר הכתוב אחר כך "עליך" מורה שהוא העלאה. ותו דאיכא בתר האי קרא כמה קללות ודרך הנחמה שתבוא בסוף. ויש לתרץ לפי שיטת המדרש, דאין הכי נמי דפשטיה דקרא קללה הוא, אלא דרמוז לן הנחמה בנקודה".

והרב"ז עצמו מתרץ: "ומה שנ"ל לתרץ, כי אין צריך נחמה בפרשת כי תבוא, לפי שנחמתם בצידם, שאין פסוק ופסוק שלא הוזכר בו שם ההוי"ה המורה על הרחמים, להודיע שהמדה היא ברחמים, על דרך "ומחץ וידינו תרפנה" ואין לך נחמה גדולה מזו".

^א בזוהר שם יש אריכות דברים נשגבים, שם מבואר שהתוכחות של פר' בחוקותי הם כנגד ביהמ"ק הראשון ופר' כי תבוא כנגד ביהמ"ק השני [והרחיב בזה גם הרמב"ן בפר' בחוקותי ויקרא כו, טז], ולפיכך נבאלו מאוד החכמים שאין נחמה לגלותינו (חורבן בית שני), ויש שם מעשה שלם ששלחו השאלה לרבי שמעון ע"י פתק, והרחיב וענה להם שהתוכחות שבפרשת כי תבוא נאמרו בלשון רכה, ורומזים הרבה נחמות, ויש שם הרחבת דברים בזה יעו"ש.

לא נאמרה נחמה בתוכחות שבפרשה [כפי שנאמר בתוכחות של בחוקותי], כי רק לרבים יש הבטחה ולא ליחיד!

עוד מתרץ הרדב"ז, כי פרשת "אתם נצבים" היא קשורה למעלה עם פרשת "והיה כי תבוא" והרי הוא בכלל הברית, והכי משמע מדכתיב (כט, יא) "לעברך בברית ה' אלקיך ובאלתו וגו'", והרי יש בסופה נחמות דכתיב (ל, א ואילך) "והיה כי יבואו עליך וגו' ושבת עד וגו' ושב ה' אלקיך וגו'" עד סוף הפרשה כולה נחמה, והרי זה נכון".

חילוק בין רבים ליחיד

[ב] מרן הרב מפוניבז' זצ"ל הציע בזה ישוב אחר, ואלו דבריו:

הנה בגמ' במגילה (לא, ב) מבואר שחלוק התוכחות של פרשת בחוקותי לתוכחות של פרשת דברים [ונפק"מ אם מותר להפסיק בהן], שאילו הקללות שבחומש ויקרא בפרשת בחוקותי נאמרה בלשון רבים ונאמרו מפי הגבורה, לא כן הקללות שבחומש דברים בפרשת כי תבוא שנאמרו בלשון יחיד ומשה מפי עצמו אמרן.

ולכן בפרשת בחוקותי שנאמרו בלשון רבים בתורת צבור, אז בא הנחמה של "לא מאסתים ולא גאלתים", שהיא הבטחה לכנסת ישראל בכללותה, כי עם ישראל מובטח על המשך קיומו, ולא יטשם ולא יעזבם לעולם. אבל בפרשת כי תבוא שנאמרו התוכחות בלשון יחיד - הנה כשעוסקים אנו בתורת יחיד, אין לאף אחד הבטחה לטוב בלא תנאי, ולכן לא נאמרה כאן נחמה.

דהיינו, כשהתורה מוכיחה את היחיד בתורת יחיד - אין שום מקום לנחמה, ורק הצבור בתורת כלל כשבאה התורה ומוכיחה אותם אז יש להם נחמה שלא יטשם ולא יעזבם.

[והוסיף, שהגם שבזוהר (שם) פירשו שגם הסוף של התוכחה היא בעצם ברכה נסתרת, כי מאחר ש"והתמכרתם ואין קונה" ממילא מובטח הדבר שעם ישראל ישאר קיים לנצח, ואפילו אויביהם יסייעו לכך שהעם הזה יוסיף להתקיים, באשר מחמת סירובם לקנות אותם לעבדים ישארו עבדי ה' לברכה לנצח. אך גם זאת ההבטחה הזאת אמורה רק בנוגע לכלל ישראל, הצבור בכללותו, אבל בנוגע ליחיד לא הובטח מעולם ש"ואין קונה", וכפי שידענו במהלך הגלויות כמה וכמה מבני עמנו שנמכרו בשבי לעבדים ושפחות עד שיקויים "ופדויי ה' ישובון"].

ויסוד דבריו מפורשים באור החיים הקדוש (כח, מז): "ומעתה הרוחנו למה לא נאמרה נחמה בהם, כי לא נאמרה נחמה אלא בקללה שהם לכללות ישראל כי לא יעזבם לכלותם ושיזכור להם ברית אבותם גם יזכור הארץ, משא"כ היחידים מהם כי ירשיעו אש תאכלם עד עולם. והלא תמצא שצוה ה' לאבד עיר מישראל ולשומה תל עולם והיא עיר הנדחת, ואין צריך לומר אדם כי ירשיע להמיתו בבית דין, ומה נחמה יש לזה אחר אובדו, וכן תמצא בפרשת נצבים כשהזכיר ה' רשעת משפחה אחת ושבט אמר (כט, יט) "ומחה ה' את שמו וגו'" ולא הזכיר נחמתו, וכמו כן בקללות האמורים בפרשה זו להיותם ליחידים מישראל. ואל יקשה בעיניך מה שדיבר הכתוב ב' או ג' תיבות בפרשה זו בלשון רבים כו'.

ואם תאמר, היה לו לומר קללות שבבחותי בלשון יחיד ולא היה צריך לכפול קללות אלו, שהייתי אומר שלא יעניש הכתוב כל העונש החמור אלא ליחידים אבל לכללות

לא נאמרה נחמה בתוכחות שבפרשה [כפי שנאמר בתוכחות של בחוקותי], כי רק לרבים יש הבטחה ולא ליחיד!

ישראל לא. או הגם שנאמר שחטאם גדול ונלמד מעונש היחידים, אין לנו הבטחת הנחמה שיזכור ה' את ברית האבות, תלמוד לומר קללות שבבחקותי לומר שגם הכללות יענשו כזה, וכי יש להם נחמה לבל יפר ה' ברית אבותינו ושב את שבותינו".

ג] דבריו של הרב מפוניבו' נאמרו בסיום סדר נשים בבית הכנסת פא"י בקיץ שנת תש"ב אחרי מלחמת עולם השניה, כשעבדו קשה לאסוף את השברים ולנסות בכל הכח והעוז להקים את הישוב התורני מחדש. ואז הרב מפוניבו' התמרמר ברבים על אשר נשתבשו הדעות בקרב יהודים וכמו נתחלפו היוצרות, שדוקא ביחס לגודל האומה, אנשים נוטים מהרה להתייאש, ובמצב אז רבים שאלו: "מה יהיה בסופו של העם ישראל?" ואילו בנוגע לגורל האישי של כל יחיד מאותם מתייאשים - לא מורגש עליהם שהם מודאגים, שאננות ירדה עליהם, כאילו אין מדת הדין מתוחה עכשיו בעולם.

ואמר שזו טעות חמורה של אותם האנשים, כי אדרבה, על המשך קיום עם ישראל יש לנו הבטחה שהיא תמשיך בכל מצב, ואל דאגה יש לנו על זה נחמה, אבל ליחידים אין הבטחה - ודוקא על היחידים צריך דאגה, ואכן בכל הדורות היו יחידים שנפלו.

בטוחים שיעשה להם נס

דן עומדים אנו עתה בחודש אלול בפתחן של ימי הדין, והיסוד הנ"ל לחלק בין הרבים ליחידים נוגע גם לימי הדין.

ונקדים בדברי הטור (סי' תקפא) שכותב: שרוחצין ומסתפרין בערב ראש השנה, ע"פ המדרש א"ר סימון כתיב "כי מי גוי גדול כו" איזו אומה כאומה זו שיודעת אופיה של אלוקיה פי' מנהגיו ודיניו, שמנהגו של עולם אדם שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים כו' לפי שאינו יודע איך יצא דינו, אבל ישראל אינן כן לובשים לבנים ומתעטפים לבנים כו' ואוכלין ושותין ושמחים בר"ה לפי שיודעין שהקב"ה יעשה להם נס.

ומקור הדברים בנביא נחמיה (פרק ח) אחרי ששבו ישראל מהגלות נאמר: "ויאמר נחמיה כו' לכל העם היום קדוש הוא לה' אלקיכם אל תתאבלו ואל תבכו כי בוכים כל העם כשמעם את דברי התורה (מפני שלא קיימו התורה כראוי, רש"י). ויאמר להם לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדונינו אל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם".

וכבר תמהו רבים בזה, אם בנס איירינן מה שייך לבטוח שהקב"ה יעשה נס, ובפרט שהרי אמרו חז"ל שכל הסומך על הנס אין עושים לו נס. ובכלל איך כל זה הולם את הפחד וההכנה הראויה לימי הדין אשר לימדונו רבותינו, וכפי כל הנוסח ב'נתנה תוקף' שאומרים "ומלאכים יחפזון וחיל ורעדה יאחזון" ועוד?

ובאור יחזקאל (עניני אלול עמ' נו) סלל את ביאור הדברים, שהן אמת בדין הפרטי ודאי אין אנו יכולים להיות בטוחים בדין, אבל מצד השייכות לכלל אנו בטוחים בדין. ולכן העבודה המוטלת על האדם בימי הדין הוא להשתייך לכלל שעי"ז נוכל לזכות בדין.

וכך אמר הסבא מקלם (חכמה ומוסר ח"א ענין ט): כי הכלל מובטח שיהיה לטובה כמאמר שהביא הטור מי כאומה כו'. והענין כי הכלל ישראל מובטח שיצא הדין לאור, ולכן מי שמכניס עצמו שלא יהיה לעצמו נמצא כי הכלל צריך לו ויזכה בתוך הכלל לטובה.

"בתוך עמי אנכי יושבת"

ה' ודבר פלא מצינו בנביא (מלכים ב פרק ד) במעשה של האשה השונמית שאמרה "בתוך עמי אנכי יושבת" ולא רצתה שיבקשו בעבורה מפני שראש השנה היה.

כמבואר בזוהר (בראשית סט, ב): "רבי אלעזר אמר ת"ח בשעתא דדינא שריא בעלמא, לא ליבעי ליה לאיניש דידכר שמיה לעילא קמי דקודשא בריך הוא כו' דהא אי אדכר שמיה ידכרון חובוי וייתון לאשגחא ביה. מנלן? משונמית, דההוא יומא יום טוב דראש השנה הוה וקודשא ב"ה דאין עלמא, וכדין אמר לה אלישע היש לדבר לך אל המלך, דא קודשא ב"ה דכדין אקרי מלך מלך הקדוש מלך המשפט. ותאמר "בתוך עמי אנכי יושבת" לא בעינא דידכרון לי וישגחון בי אלא בתוך עמי, מאן דעייל רישיה בין עמא לא ישגחון עליה למידן ליה לביש בגיני כך אמרה "בתוך עמי"."

וכמו שביאר הרבינו בחיי (שמות ל): "בהיות כל יחיד ויחיד וכל מעשיו נפרטין אי אפשר מבלתי עונש, וכענין שהשיבה השונמית לאלישע "בתוך עמי וגו'" כלומר איני רוצה שתתפלל בשמי לפני המלך או אל שר הצבא, מוטב לי שיהיה עניני נכלל בכלל הרבים ולא נפרטת פן אענש, וידוע כי אותו היום שכתוב בו (שם, יא) "ויהי היום" ראש השנה היה. ומכאן ראוי אותו היום שכל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון שיהיה יום הדין ופקודת עונש לעולם ולהתפחד ולדאוג בו כיון שכל יחיד נפרט וכל מעשיו נפרטין".

וזה היסוד אשר למדנו מכל האמור, שהאדם לכשעצמו אם הוא בא לדון על עצמו באופן של יחיד - אין לו שום הבטחה ונחמה, ויש לו ממה לחשוש, ורק הצבור בכללות מובטח על המשך קיום האומה ושלא תשכח מפי זרעו, ולכן הוא מובטח שיעשה להם נס. ולכן העצה היעוצה ועבודת הזמן הוא לעסוק בחסד והטבה ולהיות קשור לכלל, ועי"ז נזכה להיות בטוחים לצאת זכאים בדין.

לתגובות: 5322906@gmail.com

להאזנה לשיעורים: 0733-718134

אדמה לעליון - רום מעלות האדם / הרב חיים שולביץ, ר"מ בישיבת מעוז חי"ל, עיה"ק ירושלים

מצב הנשמה בגלגול

בבבא מציעא (קז.) 'ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך, שתהא יציאתך מן העולם כביאתך לעולם, מה ביאתך לעולם בלא חטא אף יציאתך מן העולם בלא חטא', ונודעה הערת הרש"ש 'מכאן קצת סתירה לדעת בעלי הגלגול^ב, ובפשוטו כוונתו כי כיון שאמרו 'כשם שביאתך לעולם בלא חטא', הרי שלא יתכן שתהיה ביאת האדם לעולם מלוכלך בעוונות, ולכאורה אם האדם חוזר ובא בגלגול, יתכן שתהיה ביאתו לעולם עם חטא.

אמנם בפשוטו כוונת הגמרא לביאתו הראשונה של האדם לעולם הזה, שאז ודאי נשמתו בלא חטא, ולא על חזרתו בגלגול. אלא שאי אפשר לומר כן, כי על כך אין צורך בברכה על ביאתו, כי מהיכי תיתי שנשמת חיים תבא עם חטא, ובהכרח הכוונה לביאתו בגלגול, והברכה אחת היא, כי תכלית הנשמה היא לזכך את הגוף החדש ולטהרו, כאשר ימלא את אשר חיסר ביעוד נשמתו, אך אין נשמת אדם שבה לעולם עד שתזדכך ותצרף ממה שחטא, ואינו זוכה לנפיחת הנשמה בקרבו, אלא אחר שהיא טהורה ונקיה מכל חטא וטומאה^ד, כפי שיבואר.

*

^ב כוונתו, כי רס"ג (האמונות והדעות ו) נקט שאין גלגול, ואף הרמב"ם לא הזכירו, כי אין לו רמז בדברי חז"ל. ואף הרמב"ן שעסק בו הרבה בתורת האדם, ונקט שאודותיו נסובה תשובת אליהוא רע איוב, לא הזכירו בפירוש אלא ברמז, ורק תלמידו רבנו בחיי (כד הקמח, השגחה) פירש דבריו. אך כבר כתב מהרלב"ח (סי' ח) אודות אמונת הגלגול, שאחרי חתימת התלמוד נחלקו לשני כתות, האחת של החוקרים בעיקרי האמונות כפי שכלם, ואינם יכולים להשיגה, והאחרת מחכמי ישראל המאמינים, וכלם כתבו שהיא אמונה אמיתית ועיקר מעיקרי התורה, לתרץ קושית צדיק ורע לו, וכלנו מחוייבים לשמוע דברי האחרונים, ולהאמין באמונה הזאת בלי שום פקפוק וספק כלל, אך אין לדרוש בה ברבים, כי לא טובים אנו מאבותינו ורבותינו ע"ה אותם שכתבוה בספריהם ולעולם לא דברו בה כי אם על דרך רמז וחיידה. אמנם מאז עתה נתפרשה אמונה זאת בכתבי האר"י והגר"א במקומות אין מספר, ולכך נוכל לצאת בעקבי הצאן על משכנות הרועים.

^ג וידוע מה שיישב בדברי יואל (פר' במדבר), עפ"ד הרמב"ן (פר' בחקתי) שישראל לא השיגו כל הברכות בשלימותן לא הרבים ולא היחידים, כי מעולם לא היו בבחינת השלימות שיתקיימו בהם הברכות בשלימותן. ובכלל זה גם ברכת 'ברוך אתה בבואך' אמורה על העתיד לבא, שאז יהיו ישראל בשלימותן, ותהיה ביאתן לעולם בלא חטא, ואמנם אז לא יהיה נוהג הגלגול כלל.

^ד וראה בשער הגלגולים (הקדמה יד) שאין הנשמה הראשונה עצמה חוזרת ומתגלגלת, אלא כל נשמה מתחלקת לכמה ניצוצין, והיעוד הוא שיתוקנו כולם ולא יחסר אף ניצוץ אחד ממנה, וכל עוד לא נתקנה כולה בשלימות בעוה"ז, שבים ומתגלגלים אותן הניצוצות שלא נתקנו עדיין, ובכל גלגול וגלגול נתקנים חלק מן הניצוצות, ורק אלו שלא נתקנו חוזרים להתגלגל שוב כדי להתקן, כך שצירוף הנשמה הוא, בהעמדת כל חלק ליעודו. וכן כתב רמח"ל במאמר החכמה 'כבר ביארנו איך הנפש הנבדלת מתחלקת לחלקים רבים וכללם נפש רוח נשמה חיה יחידה, וגם אלה החמשה חוזרים ומתחלקים לחלקים פרטים רבים, ואמנם כל אלה אפשר להם שיחזרו ויתגלגלו בגוף שני או שלישי, וכן כמה פעמים, ועל הרוב אינן מתגלגלות כלן, כי הרי כפי הזכיות שיש לגוף מן הגופים כל כך חלקים מנשמתו נתקנים באופן שלא יצטרכו להתגלגל עוד, ושאר החלקים שלא נתקנו הם יתגלגלו'.

תורת הגלגול

ענין הגלגול נלמד בתיקו"ז (קב). ממאמר רע איוב, אליהוא בן ברכיאל הבוזי, שהוא אליהו הנביא, שאמר לו (איוב לג כט) 'הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר', והתבאר שם, שיש גבול לגלגול עד שלש פעמים, שבהם חל שנוי מקום ושנוי השם ושנוי מעשהיה.

ובשער הגלגולים (הקדמה ד) הקשה, שהרי מצינו בתיקו"ז (סט) שהצדיק מתגלגל עד אלף דוות. וכתב שליישוב שאלה זו אמר הכתוב 'פוקד עון אבות וגו' על שלשים ועל רבעים לשונאי' כי גבול התיקון בגלגול נאמר רק לרשע, אבל לצדיק 'עושה חסד לאלפים לאוהבי ולשומרי מצותיו'.

וביאר שנפש האדם שבאה מחדש, ושוב חטא ופגם בה, מתגלגלת שוב בגוף אחר להתקן, וזה ואם לא נתקנה אז, חוזרת בגלגול שני. ואם לא נתקנה אז, חוזרת בגלגול שלישי. ומשם ואילך, אין לה עוד תקנה בגלגול, ואז נאמר בה 'ונכרתה הנפש ההיא מעמיה'. אך היינו רק אם לא נתקנה כלל, אבל אם באחת הפעמים התחילה לתקן קצת, אינה נכרתת, ויכולה לחזור ולהתקן, אפילו עד אלף דור.

והוסיף, שכל זאת הוא רק בנפש, לפי שהיא מן העשיה, הטבועה בעמקי הקליפות. ולכן אין כרת אלא בנפש, כי נכרתה מן הקדושה, ונטבעה בקליפות. אבל רוח ונשמה הם מיצירה ובריאה, ודאי שיתוקנו כלם, אלא שיש שנתקנים מהרה, ויש אחר כמה גלגולים.

וביאר הגר"א (תיקו"ז ח לט). שהנפש אינה מתגלגלת כי היא שתופא דגופא, ועומק כונתו, שענין גלגול הנשמה, אינו כדי לתקנה, אלא כדי שתקיים את יעודה לתקן את האדם, וכאשר יסד לן שהרוח היא עיקר האדם, כי על ידה מפליא לעשות לחבר גשמי לרוחני, והיא סובבת ובאה כגלגל לתקן את האדם, והנפש היא כארץ לעולם עומדת, שהרי חלק הנפש הוא שיתופא דגופא, וכיון שהוא נצרך לתיקון, לא שייך בה הגלגול ללא קץ, שהוא רק בנשמה הבאה לתקן עולם, ואילו הנפש זוכה לה עם הגוף רק עד שלשה פעמים.

ועומק הדברים יתבאר על פי מה שיסד הגר"א (יהל אור ליקוטים לז). בענין הנפש ורוח שבאדם^ה, שבכל נפש יש תרי"ג איכויות קבועים, וקביעות זו קיימת אף בנפש הגוי, אך חיות הקדושה לנפש נמשכת על ידי תרי"ג איכות שאין קבועים בה, אלא מושפעים מהרוח, והם

^ה ראה שם שהקב"ה טרח עם האדם והביאו בגלגול, וכשלא הצליח במקומו הביאו למקום אחר, וזהו שנוי מקום, ואם אינו מצליח, עוקרו ונוטעו באילן אחר ומשנה שמו, וזהו שנוי השם, ואם אינו מצליח, עוקר אותו ומרכיבו באילן אחר ומשנה מעשיו, וזהו שנוי מעשה. וכנגד זה יש בהנהגת הקב"ה שנוי מקום ושנוי מעשה ושנוי השם, ככתוב (מיכה א ג) 'הנה ה' יוצא ממקומו', כשיוצא משתנה במעשה מדין לרחמים ומרחמים לדין, ושינוי השם, כי 'לא כשאני נכתב אני נקרא', והוא שינוי מקום, כי בעוה"ב נקרא בשם מלא, ואילו בעוה"ז נכתב ביו"ד ה"א ונקרא בא"ד.

^י והם דברי הזהר (ח"ג רטז). שהצדיק מביאו הקב"ה בגלגול פעמים רבות עד שיהא שלם ויזכה לעולם הבא, ובכך 'עושה חסד לאלפים', אבל לרשעים אינו מביאם אלא עד ג' פעמים.

^י ראה שם שרק הנפש הנוצרת עמו היא הקרויה שיתופא דגופא, אבל נפש של נר"ן הוא בחינת יסוד הנמצא בשכינה, והוא מתגלגל, והוסיף עוד (תיקו"ז סט, קטז): כי אף שהנפש אינה מתגלגלת מצד עצמה, אבל היא מתגלגלת בשביל בעלה.

^ה ומצאתי מעין ביאור זה בדברי הגר"א חבר (פת"ש שבירת הכלים כ), וכיסוד הגר"א כתב גם הרמח"ל (אדיר במרום, עמ' ו) והארכנו בזה בספר השבת פרי' לך לך.

באים מעשיית תרי"ג מצות, והם תרי"ג יעודים שיש לנשמה לגלות בעולם הזה על ידי רדתה אל גוף האדם^ט, וזהו התיקון בו היא מתקנת עולם במלכות שד"י.

ואכן רמח"ל (פתחי חכמה ודעת קיט, קכג) כתב, שחלקי הנשמה הם כחלקי התורה, וכל אשר יחסר במעשיה, חסר בתיקון המוטל עליה, וכאשר חלק פרטי ממנה צריך להתקן, אז יבנה לה גוף בבחינה פרטית לפי בחינת הנשמה ההיא, לאמור כאמור, שענין הגלגול, הוא לתת לנשמה יכולת למלא יעודה בתיקון הגוף, ולכך מעמידים לה גוף תואם^{יא}.

וכבר כתב הגר"א (סידור רנ"ה) שעיקר העבודה היא בגוף, ויתכן לפרש שעל תיקון זה המשיל ריב"ח משל לחכמי אתונא (בכורות ח:) באמרו להם שיביאו מחצלת ויפשטוה, ולא היתה נכנסת בשער, אמר להם הביאו מעדר ונסתור את השער, וביאר מהר"ל שהשי"ת נותן את הנשמה בגוף לפי הראוי לו, ואינו מגביל את שיעור הגוף במקביל למעלת נשמתו, אלא מכניסה בו כפי שהיא בכח, ואחר שהיא בגוף אזי היא גדלה ומתפשטת, והיינו שתכלית הנשמה הוא להשלים את עבודת הגוף.

*

תיקון הגוף בגלגול

והנה לגבי עתיד הגוף בעת התחיה נחלקו אמוראים (זהר ח"א קלא.), רבי חזקיה שאל מה עתידם של כל הגופות שנטעו בנשמה אחת, האם יקומו כולם לתחיה. ואמר רבי יוסי, שאותם הגופות שלא זכו ולא הצליחו, הרי הם כלא היו. ורק הגוף האחרון שנטע והצליח ונטל שרשיו כראוי, הוא יקום לתחיה.

וכתב הגר"א (משלי יד א) שאדם שהיה טוב מתחילתו, אף גופו זוכה לעוה"ב, ויטול שכר טוב בעמלו, אבל מי שהוצרך לתיקון בגלגול, הרי הגופים הראשונים הרעים הם כלים

^ט כתב רמח"ל באילן הקדוש (פ"י מ"ב) עבודתה של נשמה, תרי"ג מצות, השלימתם, עולה למנוחתה, ואם לאו חוזרת ומתגלגלת, והיינו שאם השלימה קיום תרי"ג מצוות, הרי היא נוחלת מיד את מקומה בקומת אדם הראשון, ששם הוא מקום הנשמות צרורות למנוחתן במקומן. וראה שם בביאור הג"ר שלום אולמן זצ"ל שביאר איזו תועלת יש לנשמה עצמה מעבודתה לקיום תרי"ג מצוות בגוף.

^י וראה בשער הגלגולים (הקדמה יא) שבעולמות אבי"ע, יש בכל אחד מהם חמשה פרצופים, א"א או"א וזו"ן, מהם יוצאים נשמות בני אדם, בסוד בניס אתם לה' אלקיכם. ומעלותיהם מתחלקות כנגדם, וכל חמשת בחינות הנשמה של נר"ן ח"י שיש בכל אחד מהעולמות, כלם נכללו באדה"ר, וכן היה כלול מרמ"ח איברים ושס"ה גידים גם בבחינת הנשמות שבו, והיינו שכל פרט בהם התחלק לתרי"ג, חלק היחידה דאצילות, נחלק לתרי"ג אברים וגידים, וכן החיה, הנשמה, הרוח, והנפש דאצילות, וכן כל בחינה מחמשה פרצופי הבריאה וכו'. ואין האדם נקרא שלם, עד שיזכה אף בפרט הנעלה ביותר של הנשמה שהוא יחידה דא"א דאצילות, אך גם מי שלא זכה אלא בבחינה אחת תחתונה, מכל מקום זכה ליקח נפש שלימה מכללות כל עולם העשיה, וכן בכל שאר החלקים, עד שיהיה שלם לגמרי. ואין חלק עליון נכנס, עד ישתלם תקון התחתון, ולכן תחלה צריך שיושלם תקון כניסת כל חלקי הנפש דעשיה, ואח"כ יתחיל להכנס בו חלקי הרוח שביצירה, וכו'. והאדם צריך שיקיים כל התרי"ג מצות. ואם חסר אחת מהם, עדיין נפשו חסירה, כפי שעור המצות שחסרו ממנו. וכל עוד לא קיימם, צריך בהכרח שיחזור להתגלגל פעמים רבות, עד שישלים את כלם. וצריך לקיים כל תרי"ג מצות, במעשה, וכן בדיבור, וכן במחשבה, ואם לא קיים כלם בשלשה בחינות אלו, יתגלגל עד שיקיים כלם.

^{יא} וראה בדרך ה' (ח"ב פ"ג) 'שהחכמה העליונה סידרה להרבות עוד ההצלה [מעונש], שנשמה אחת תבא לעוה"ז פעמים שונות בגופים שונים, ועל ידי זה תוכל לתקן בפעם אחת את אשר קלקלה בפעם אחרת, או להשלים מה שלא השלימה. ואולם בסוף כל הגלגולים, לדין שלעתיד לבא, הדין יהיה עליה כפי כל מה שעבר עליה מן הגלגולים שנתגלגלה ומן המצבים שהיתה בהם.

ונאבדים, וכן כתב (יונה א ד) שהנשמה אף שעל כרחיה תסבול עוונותיו, מכל מקום לא תאבד לנצח, כי יתוקן בגלגול, אבל הגוף שאינו מתוקן בגלגול, ישבר לנצח.^{יב}

*

שני סדרי גלגולים

והנה בזה ריש פרשת משפטים 'פתח רבי שמעון ואמר, ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, אלין סידורין דגלגולא, דינין דנשמתין, דאתדנו כל חד וחד לקבל עונשיה, ובאוצרות רמח"ל שם ביאר, שיש שני מיני גלגולים, יש גלגול שהנשמות מתגלגלות לפי מעשיהם, לתיקון עצמם, ויש גלגול שהנשמות מתגלגלות לבירור המלכות, ואלה הם הגלגולים של ההנהגה, ובוה תלוי תיקון כל העולם, כי בהתגלגל אלה הנשמות ובואם לעולם, האירו המדריגות העליונות לצורך כל ההנהגה, והיינו הגלגול הסובב עד סוף התיקון הכללי.

והוסיף, שחילוק הגלגולים נעוץ בתכליתו, כי הגלגול לכלל הנשמות, שכלם נפגמו בחטא אדם הראשון, הוא כדי לקבל ענשם לפי ענין שרשם. אך הגלגול הפרטי [שהוא לנשמות שלא נפגמו בחטא אדה"ר]^{יג} אין בו משוא פנים להבדיל בין הנשמות, אלא משום שהוא מתנהל לפי ענין ההנהגה העליונה.^{יד}

נמצא איפה, שרק נשמות שגלגולם לפי מעשיהם, הם באים לתקן חסרון, ולכך כל גוף שאינו מתוקן, ישבר לנצח, אך בנשמות שגלגולם הוא לגלות את ההנהגה הראשונה, לא שייך חסרון וקלקול, וכל ביאתם לעולם היא להשלים יעודם, לתקן עולם במלכות שד"י.

^{יב} בשער הגלגולים (הקדמה יא) מבואר ששלימות הנפש לשוב לעלות אל מקומה, תלויה בשני תנאים, א. הוא תקון שלמות הנפש, בקיום רמ"ח מ"ע. ב. תקון פגם הנפש, אם עברה על אחד משס"ה מצות ל"ת. ואין הרוח נכנס בגוף, עד שתשתלם הנפש בשני חלקים אלו. כי רק אז נקראת נפש שלימה, מוכנת לקבל את הרוח. אמנם אם עברה בעבריה המונעתה מתחית המתים באותו הגוף, תתגלגל הנפש הזאת בגוף שני, ושם תתקן פגם העבירה, כי המצות כבר עשתה, ובעת התחיה תכנס בגוף השני, והגוף הראשון ימחה מן העולם. וכ"ש שימחה אם לא השלימה כל רמ"ח מצות עשה בגוף הראשון. אכן אם לא השלימה כל רמ"ח מ"ע בגוף הראשון, ולא נפגמה בשום עבירה, אז תתגלגל היא לבדה כולה בגוף שני, ובעת התחיה, תתחלק הנפש לחלקים כי אין שום חלק מהם נחשב נפש גמורה, ולכך החלקים שעשו מ"ע בגוף הא', יחזרו שם בעת התחיה, כי בו נתקיימו המצות ההם.

^{יג} ראה שם שיש נשמות שהן נבנות באילן הנשמות, באופן שחלקן שרשים, ומהם ענפים, במקביל לסדר ההנהגה העליונה, כי כך שיער הרצון כל חק וחק מחוקי ההנהגה, וצפה כל מה שיכול להיוולד בענין ההוא, ומהם נשמות אדם ומשה, שהם ענפים לשרש, ולא שנשמת אדה"ר עצמה היא נשמת האבות המתגלגלת בהם ממש, אלא נשמות האבות הם בסוד מדריגותיו של אדם, ובהיות הנשמות האלה בעולם הזה, כל אחת מהן היתה מקיימת אדה"ר באותה המדריגה של הנשמה ההיא, ולכן נקרא שהוא מתגלגל בהם, כי מדריגותיו עצמו משתנית לפי הנשמה ההיא. ועל כך אמרו שאדם הראשון התגלגל בשלש גלגולים.

^{יד} וראה לשונו בחתימת האילן הקדוש 'לא כל הנשמות שוות, שלא כחדשות הישנות, והיינו שיש מהן שנותרו בקומת אדה"ר אחר החטא, ולא נפלו לקלי' ולכן נשארו 'חדשות', והן מקבלות כל שפען בגוף אחד. אך אלו שנפלו בקלי' והוזקו לתיקון, הן מתגלגלות כאשר כל חלק מהן בגוף אחר. ובפחו"ד (סי' קכ) ביאר היטב חלוקה זו. ושורשה הוא בשער הגלגולים (הקדמה ז) לבאר את החילוק בדברי הזהר בפרשת משפטים, שהמאמר בראש הפרשה (צד:): משמע שמעלת הנשמה תלויה כפי מעשיו, ולא במספר השנים, כי שם מדובר בנשמות שהיו כלולים בקין והבל, הנקראות חדשות. ואילו במאמר שהובא בסבא דמשפטים (צח.) משמע שמעלת הנשמה תלויה במספר שנות האדם, בגדלות ראשון ושני, כי שם מדובר בנשמות החדשות לגמרי, שמעולם לא נכללו בנשמת אדה"ר.

מצב הנשמה בגלגול

וכבר נודעו דברי הגר"א (יונה ד ג, תיקו"ז ע, קנה:): שגילה באלו דברים יש לאדם להתחזק כל ימיו, וכתב שהדבר שיצרו חושק ביותר, בזה יזהר להתגבר, כי בזה מתברר במה חטא בגלגול קודם, ולכן הועמד לפניו נסיון בו, כדי שישלים חסרון זה, וזה ודאי מורה על אופן גלגול נשמתו, שחלים בה חסרונות החטא.

ולפי האמור, באו פנים חדשות לברכת 'ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך', ואדרבא לדעת בעלי הגלגול יש טעם ודעת במשמעותה 'שתהא יציאתך מן העולם כביאתך לעולם, מה ביאתך לעולם בלא חטא אף יציאתך מן העולם בלא חטא', כי הברכה אחת היא שלא תהיה נשמתם מאותן נשמות שבחטא אדם הראשון הוזקו לתיקון, אלא יזכו לבא מאילן הנשמות, שתכליתו היא לגילוי ההנהגה העליונה.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

^{טו} ז"ל 'האיך ידע מה שקלקל מקדם, יש על זה שני סימנים, א' במה שנכשל בה בגלגול זה הרבה פעמים, ועל זה אמרו יפשפש במעשיו באיזה נכשל. ב' באיזה עבירה נפשו חשקה לו מאד לפי שהורגלה מקודם ונעשה טבע, ולכך יש בני אדם שחושקין בעבירה אחת יותר וזה בעבירה אחרת'.

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר',

קרית ספר

מקום שליבו חפץ

וְשִׁמְחָתָּ בְּכָל הַטּוֹב וְגו' (כו, יא)

חז"ל דורשים פסוק זה על דברי תורה (מדרש תנחומא ראה יא, פסיקתא דרב כהנא, עשר תעשר) "אין טוב אלא דברי תורה", דכתיב כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו (משלי ד ב).

אחת מהעצות שחז"ל נותנים להרגיש שקיבלנו "לקח טוב" היא ללמוד במקום שליבו חפץ (ע"ז יט.), חז"ל מגלים בעצה הזו עולם מלא ומכוונים אותנו לפתחו של אולם. כשהאדם מתעניין בנושא שמסקרן אותו, גם ה"אני" הגשמי משתף פעולה והוא מחדיר וממזג את קדושת התורה בחלקים והרובדים הגשמיים של הנפש. וכמו שראיתי מגדירים את זה, שהוא למעשה להקשיב לקול של הקב"ה במקום שהוא פונה אליך אישית.

הלב הזה שאנו חובטים עליו ומאשימים אותו ב"סלח-לנו" וב"על-חטא", אותו לב שנדמה לנו שמתרגש מתלהב וסוער רק מעולם-הזה, גם בו יש את ה"ניצוץ היהודי"... גם אותו אפשר לרתק ולסקרן לרוחניות. בכל סוגיא למצוא את ה'לבו-חפץ' שבה, את הנקודות שיבוא לעיין בהם מתוך סקרנות כפשוטו, ויקיים בהם את ה"טרוד לדעת סודה" [לשון הזהב של רש"י בשבת פח:].

והמעלה בסקרנות אינה רק בהבדל שבינה לבין אדישות, אלא היא מעלה רוחנית עצומה שלא יאומן מה שכתב עליה בספר הקדוש לשם שבו ואחלמה (הדע"ה ח"ב עמ' לח טור ג'), שגם אם לא נבין את מה שכתב נקלוט את הרוח והכיוון של המעלה הזו:

"הנה כל פעולותינו בתיקון הבירורים הראויה להאצילות, הנה אינו ע"י שום פעולה מעשיית וגופניית, אלא רק ע"י הרצון והתשוקה לבד. כי כל רצון ותשוקה אשר יש מאתנו אל הקב"ה במעשה כל מצוה ומצוה, וכן בעבודת התפילה ולימוד התורה, כאשר נעשים בלב ונפש ורצון ותשוקה אליו ית"ש, הנה אותו הרצון והתשוקה הוא עולה באצילות עצמו, והוא הרצון הפשוט בלי שום מחשבה כלל אלא רק תשוקה לבד, ובסוד אני לדודי ודודי לי אני לדודי ועלי תשוקתו... והוא דרגא דמשה רבינו ע"ה - פה אל פה אדבר בו!"

לא נתפס מה זו כמיהה וכיסופים לרוחניות, להיכן הם חודרים ומה הם משפיעים, ואם כך הוא בכל המצוות להיכן מגיעים איתה בעסק התורה??? באותו עסק שהוא "מעין המציאות האמיתית שלו יתברך" (דרך ה' לרמח"ל ח"ד פ"ב), באותה קדושה שכשמחדשים בה אתה "בלי מסך מבדיל בניך ובינו!" (אור יקר לרמ"ק כרך ט"ו דף פח).

וכשבנקודות בסוגיא שהלב הסתקרן שוטף לפתע אור ההבנה, כשבהם מתגלים רובדים חדשים, אתה נוגע בחלום שאחריו רודפים כל העולם אלפי שנים, להיות מאושר! אתה "שמח בכל הטוב!" אתה חש שזה כך!

ובגמרא נשאלות הרבה שאלות בנוסח "בעי מיניה" "איבעיא להו", שהתרגום שלהם אינו "שאלה" אלא "בקשה", והיינו שהבנת התורה ובהירות הסוגיא אינן שאלות גרידא אלא הם בקשה, בקשת החיים, כי באמת אלו הם החיים, להבין דברי תלמוד תורתך. ולא מתוך פרומקייט וצדקות, אלא מתוך פיתוח הסקרנות להבנת אותו ענין, שאז זה לא מתוך סגפנות אלא מתוך נהנתנות!

ודברים מופלגים נמצא בזוהר הקדוש על פיתוח הסקרנות אפילו במילה אחת:

על הפסוק "עין לא ראתה אלקים זולתך יעשה למחכה לו" (ישעיה סד), שואל הזוהר (ח"א קל:) מאי למחכה לוי? והוא מתרץ: "כמא דאת אמר (איוב לב) חיכה את איוב בדברים. ואלין אינון דדחקין למילה דחכמתא, ודייקין לה, ומחכאן לה למנדע ברירא דמילה, ואשתמודעא למאריהון, אלין אינון דמאריהון משתבח בהון בכל יומא, אלין אינון דעאלין בין עלאין קדישין, ואלין עאלין כל תרעי דלעילא ולית מאן דימחי בידהון, זכאה חולקיהון בעלמא דין ובעלמא דאתי".

[תרגום: והם הדוחקים למילה של חכמה, ומדייקים לה, וממתינים לה לדעת דבר ברור, והם מוכרים לאדונם. הם אלו שאדונם משתבח בהם בכל יום. הם אלו שעולים בין עליונים קדושים, והם עולים בכל שערים שלמעלה ואין מי שימחה בידם. אשרי חלקם בעולם הזה ובעולם הבא!].

הרי דיבורים נוראים מהזוהר, הגדרות ושבחים מחודשים למי שמדייק ומעמיק בכל מילה, "מוכרים לאדונם"! "אדונם משתבח בהם בכל יום"! והכל מללמוד טוב, מלהתאמץ להבין ולדעת דבר ברור.

ובסוף פרשת האזינו אומר לנו משה רבינו "שימו לבבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם" וגו'. ופי' הגר"א: שימו לבבכם - שציוונו שיבינו מעצמם עוד עד מקום שידם מגעת, לכל הדברים - שלא הניח אפילו תיבה אחת מלעמול ולעסוק בה!¹⁰

ובמדרש (שמואל כח ב) מוצאים קשר מפליא בין רעב גשמי לרעב לתורה: "מפני מה נצרפו האבות ברעבון? כדי שיזכו בניהם לתורה! אברהם נצרף ברעבון... יצחק נצרף ברעבון... יעקב נצרף ברעבון... דוד נצרף ברעבון". והדברים פלא מה ענין רעב לתורה, ולמה רעבון אבותינו זיכה אותנו בתורה. אכן הגדרת חז"ל על הלימוד בסקרנות היא "מרעיב עצמו על דברי תורה" (סנהדרין ק.), לרעוב ללימוד ולידיעות, לערוג ולכסוף לחכמה ולידע. עד ש"אפילו דברים הבאים לו במרירות וביגיעה הם מתוקים לו" (רש"י, משלי כז ז) כי אם הוא סקרן ותאב לדעת, זה מאפיל על המרירות והיגיעה והדברים נשארים מתוקים. וא"כ אולי מש"ה עמידת אבותינו הקדושים בניסיון זה, צרפה וזככה את מהות הרעב עד שבניהם כבר זכו לשרשו, לרעב רוחני וקדוש, זכו בניהם לתורה!

¹⁰ וראה לעיל שייכות נוספת בין משה רבינו לעוסקים במצוות מתוך כמיהה ותשוקה, ומובן שא"א לייקר מילה אחת כמיהה וסקרנות לדעת.

ומובן גם מה שאמרו רבותינו (ילקוט שמעוני רות תקצז): "כל דור שאין תורה מצויה בו רעב מצוי בו". דכשלא משתמשים בהוויית הרעב שבבריאה באופן הנכון אזי חס ושלום היא באה באופן השלילי, באופן המקולקל של צער ויסורים. וזוהי לכאורה כל כוונת חז"ל במדרש שם: "ויהי בימי שפוט השופטים ויהי רעב בארץ... למה ויהי שתי פעמים? אחד לרעבון לחם ואחד לרעבון של תורה, ללמדך כל דור שאין תורה מצויה בו רעב מצוי בו".

כן יזכנו ה' לרעבון של תורה!!

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס, בני ברק

דיני אתרוג בשביעית

היום הזה ה' אלקיך מצוך לעשות את החקים האלה ואת המשפטים ושמרת ועשית אותם בכל לבבך ובכל נפשך (כו, טז)

האם מותר להכנס לחצר של חבירו ששם אין עץ אתרוגים אבל אפשר להגיע משם ולקטוף משם אתרוגים

שאלה: יש לשכן שלי [ראובן] עץ נושא פירות, ורוב ככל הענפים עם הפירות נוטים לרשותי, האם מחוייב אני [שמעון] לתת רשות לבני רה"ר להכנס לחצר שלי כדי לקיים את מצות ההפקר, או שהמצוה חלה רק על בעל העץ, ואין לי חיוב לפתוח את שערי רשותי, ואם ירצו יקחו הפירות בדרכא אחרינא [שכמובן אינה נורמלית].

תשובה: אינו חייב לתת להם להכנס, אבל מ"מ מצוה איכא לתת להם להכנס.

מקור: איתא בגמ' בנדרים דף מב ע"ב ובשביעית אין יורד לתוך שדהן וכו', מאי שנא דאוכל מן הנוטות דפירי דהפיקרא אינון ארעא נמי אפקרה אמר עולא בעומדין אילנות על הגבולים, ובתוס' ובר"ן שם מבואר דהתורה הפקירה את השדה, וכתב בדרך אמונה בפ"ז הלכה יח בביאור הלכה בד"ה ועד, שמוכח מדברי הר"ן לשדעתו למרות שנקל יותר לקטוף את הפירות מתוך ההשדה מ"מ לא הפיקרה התורה את השדה כי אם בשיעור המוכרח ללקט.

ואף שקוטף אתרוגים בשדה הפקר יש אומרים שצריך לבקש רשות, הנה בחשוקי חמד עמ"ס קידושין דף כ' ע"א מסופר על הקה"י שהידר לבקש רשות מהגאון רבי מיכל יהודה לפקוביץ זצ"ל כאשר בא לקטוף מעצי האתרוגים שבחצירו באמרו הפירות הפקר אבל העולם אינו הפקר, אתה צריך להפקיר את השדה, ואני צריך לבקש רשות מהנימוס ודרך ארץ יעו"ש, וכן כתב בספר מסורת הארתוג עמ' שלא, ואף י"א שהוא מעיקר הדין, כן הו"ד הגאון רבי בנימין יהושע זילבר זצ"ל בקונ' ארבעה מינים הל' שביעית עמ' קעג יעו"ש, וכן הו"ד הגר"מ גרוס שליט"א בשיעורי שביעית עמ' קכט שלכתחילה צריך לבקש רשות כדי שלא יתרגל להכנס לשדה חבירו שלא ברשות גם בשאר השנים יעו"ש. ומ"מ נראה דסו"ס אינו חייב, וכן כתב הגר"ק בחוט שני עניני חו"מ סוף סימן כו.

ולמעשה בעיקר השאלה הנ"ל שנשאל מו"ר הגרע"פ שליט"א ע"י ידידי הגר"י אוהב ציון שליט"א, ולמעשה כתב בהנ"ל, ושם כתב שס"ל להגר"ד קקו שליט"א שאין שמעון חייב לפתוח את דלתי חצירו בכדי לאפשר להם להשתמש בפירות ההפקר הבאים משדה ראובן, אבל כתב שם שמטו בשם מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצוק"ל והגראי"ל שטיינמן זצוק"ל שפסקו שגם בכה"ג מחוייב שמעון לפתוח את שערי חצירו לרבים.

וכתב שם שמ"מ שאף שאין חיוב לשכן לפתוח את הדלת, מ"מ מצוה רבה תהיה לו כעין השבת אבידה לקטוף את הפירות ולהניחם ברה"ר לכל דורש.

*

כמה אתרוגים מותר לקטוף

שאלה: כמה אתרוגים מותר לקטוף משדה של שביעית.

תשובה: מותר לקטוף שני אתרוגים.

מקור: כתב ברמב"ם בהל' שמיטה ויובל פרק ד' הלכה א'

ובאורחות רבינו מהדו"ח ח"ד עמ' רסב ורסה הובא בשם הק"י שהקוטפים עשרה או עשרים אתרוגים, והוסיף שמאידך בעל השדה אינו רשאי להגביל את כמות הקטיף ואם מעכב על הציבור לקטוף רק אתרוג אחד לכל אחד יתכן דהו"ל בכלל איסור שמור

ומ"מ כמה מותר, לכאורה יש לדון שיהיה מותר לקטוף הרבה אתרוגים, כיון שהרי אח"כ יכול לעשות מהם ריבה, וממילא הרי הם ראויים לאכילה, וראה בחוט שני שכתב שלפני סוכות לא נכון לקחת לאכילה אתרוגים כשרים למצוה כי אם אתרוגים פסולים וזכר לדבר ממה שאמרו בגמ' ביבמות דף יא ע"ב לא ישפוך אדם מי בורו ואחרים צריכים להם,

ודעת מרן הגריש"א והו"ד בספר משנת הגרי"ש שביעית ח"ב פרק י' אות ג', שאפשר לקטוף רק שני אתרוגים, וכן דעת הגר"ק והו"ד בחוט שני קונ' אוצר בי"ד פרק עח סמ"ד, וכן כתב בשו"ת משנת יוסף חלק יב סימן כא אות ג', וכן כתב הגר"מ גרוס בשדה מרדכי פרק לו ס"ו שמותר לקטוף שני אתרוגים עבור כל אחד מבני ביתו אפילו קטנים,

ודעת מרן הגר"ק והו"ד בספר שיח השמיטה פ"ט ה"ז שמותר לקטוף רק אתרוג אחד, אבל למעשה מורה מו"ר הגר"ע פריד שליט"א שמותר לקטוף שני אתרוגים.

*

האם אפשר לקטוף כמה אתרוגים ולקחת את האתרוג הכי מהודר

שאלה: מי שמסתפק בכשרות האתרוג, כיון שקשה לראות על האתרוג שהוא כשר או לא, האם יכול לקטוף הרבה אתרוגים ולבחור מהם אתרוג כשר.

תשובה: אם מסתפק בכשרות האתרוג יכול לקטוף אף יותר משני אתרוגים, ויכול לבחור שני אתרוגים טובים, ויקח אותם.

ומ"מ הו"ד הגריש"א שם שאם מסתפק בכשרות האתרוגים יכול לקטוף יותר, ובספר משמחי לב פ"ד הערה פט כתב להעיר שהרי במציאות כמעט ולא ניתן לבדוק את כשרות האתרוג בפרדס לפני ניקוי ועיון היטב ובדיקה מיושבת במקום מאור ומוצל ודאי שלא בעודו על העץ וגם בודדים הם האתרוגים שהם כשרים ללא פיקפוק ובפרט בשנת השמיטה,

ומ"מ שמעתי שנשאל מו"ר הגר"ע פריד שליט"א האם מותר כדי לבחור אתרוג מהודר לקטוף כמה אתרוגים, ואח"כ לקחת רק שנים מהם, ואמר למעשה שאפשר לקטוף, ולברור אתרוג הטוב לו, אבל יכול לקחת רק שנים אתרוגים ולא יותר.

*

האם יכול לקטוף עוד אתרוגים בשביל חבירו

שאלה: האם אחד שהולך לשדה וקוטף אתרוגים יכול לקטוף גם בשביל חבריו או משפחתו שבקשו ממנו.

תשובה: יכול לקטוף לכל אחד שביקש ממנו שני אתרוגים.

מקור: יש לדון אם אפשר לקטוף אתרוגים בשביל חבירו, והגר"מ גרוס שליט"א בקובץ פסקים ותשובות עמ' קעו, צריך ליזהר בקטיפתם שלא יעבור על האיסור לקצור ולבצור כדרך הקוצרים דהיינו כדרך בעה"ב אלא יקטוף בשינוי כגון בכלי שאינו מיוחד ולא יקצוץ במספריים המיוחדים לזה אלא בסכין וגם צריך שלא יקטוף לעצמו יותר משיעור ג' סעודות לכל א' מבני ביתו ואם קצר כדרך הקוצרים או יותר מהשיעור לא נאסר כמובא בספר שנת השבע י"א א' בשם החזו"א עכ"ד, ובספר שערי שמיטה עמ' קיד כתב שמותר לקטוף רק אתרוג אחד לנפש ואם הוא רגיל בשאר השנים לקנות אתרוגים גם לילדים שלו מותר כעת לקטוף גם עבורם, יעו"ש, אבל למעשה י"ל שיכול לקטוף אך עבור חבירו אם עשה אותו שליח, שהרי הוא כאוצר בי"ד, וכן ראיתי שהורה לדינא מו"ר הגר"ע פריד שליט"א.

*

לקטוף אתרוגים לאכילה

שאלה: האם מותר לקטוף אתרוגים פסולים לצורך אכילה.

תשובה: מותר.

מקור: כן נראה דכיון דהם פסולים, הרי אין גורם לאחרים שלא יהיה להם אתרוגים, וכן הו"ד הגרנ"ק שם שאתרוגים פסולים מותר לקחת, ומ"מ יש מתירים לקחת אף לאכילה כפי צורכו, כן כתב הגר"י טשזנר שליט"א בספר שערי השמיטה שער ז' פ"ב.

*

האם יש הידור מצוה לקחת אתרוג של שביעית

שאלה: האם יש הידור מצוה לקחת אתרוג של שביעית.

תשובה: יש הידור לקחת אתרוג של שביעית.

מקור: כן כתב הרידב"ז, והטעם דכיון דאיתעביד בו מצוה חדא של שמירת דיני שמיטה ליתעביד ביה מצוה אחרית, כן כתב הרידב"ז על פאת השולחן פ"ה סי"ח יעו"ש, וכן כתב שם לגבי יין של שביעית שיש עדיפות לקחתו לד' כוסות יעו"ש, וכן הובא בספר דגל ירושלים דיני שביעית, וכן כתב להביא לדינא בספר גיבורי כח פרק יד עמ' 327 שכתב אמנם יש אומרים שראוי להדר אחר אתרוג של שביעית למצות ארבעת המינים דמיגו

דאיתעביד בו מצוה חדא ליתעביד בו מצוה אחריתי יעו"ש, ושכן כתב בהר המור שביעית עמ' צט בשם הגאון האדר"ת שיש הידור בזה יעו"ש, וכן הו"ד בספר נטעי גבריאל ארבעת המינים פרק סב ס"ז, וכן כתב להאריך בזה גהר"צ כהן זצ"ל בספר פירות שיבעית פרק כב סכ"ה יעו"ש, וכן כתב הגאון רבי בנימין זילבר זצ"ל בספר הלכות שביעית קונ' ד' מינים ג' א', שכתב בשם הרדב"ז שיש להעדיף אתרוג הקדוש בקדושת שביעית משני טעמים א' כיון דאתעביד בה מצוה חדא אתעביד בה מצוה אחריתי ב' משום ישוב אר"י.

והנה מקור האי דינא במה שאמרו חז"ל איתא בגמ' בברכות דף לט ע"ב רב אמר ורב אסי כי הוה מרתמי להו ריפתא דערבוא מברכין עליה המוציא לחם מן הארץ אמרי הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא נעביד בה מצוה אחריתי ע"כ, וכע"ז איתא בגמ' בשבת דף קיז ע"ב רבי אמר ורבי אסי כי מיקלע להו ריפתא דעירובא שרו עילויה אמרי הואיל ואתעביד בה חדא מצוה ליתעביד בה מצוה אחרת עכ"ד, וכן ראיתי שפסק הגרי"א דינר שליט"א בקונ' מים חיים דיני שביעית.

ואולם הגאון רבי יצחק ירוחם דיסקין זצ"ל בהל' שביעית להגרימ"ט פ"ו הערה יג כתב שעדיף לקחת אתרוג של חו"ל וטעמו שהרי נאמר בגמ' בסוכה דף לה ע"ב שלכן אסור לכתחילה ליטול אתרוג של תרומה טהורה מפני שמפסידה ופירש"י שמפסיד קליפתה החיצונה שנמאסת במשמוש הידים ואסור להפסיד תרומה וא"כ גם אתרוג של שביעית אסור להפסיד, יעו"ש, אבל ראה לקמן מה שהארכנו בזה שאין חשש, וכן כתב בספר תורת הארץ פ"ח אות לט יעו"ש, וכן כתב הגרי"י זילברשטיין שליט"א בקובץ ווי העמודים וחשוקיהם חלק כב סימן יב שלמעשה לכו"ע עדיף לקחת אתרוג של שביעית שהרי בזמן זהה שהאתרוגים של בני אשכנז קליפותיהם מרים מאד ואין אוכלים אותם א"כ אין בהם קדושת שביעית ואין חשש יפסדו במשמוש הידים. יעו"ש, וכן כתב בשו"ת משנת יוסף חלק יג סימן שב אות ה' שנשאל בהנ"ל, וכתב שאם אין באתרוג חשש שמור ונעבד יש בה ענין להדר לקחתו דהואיל ואתעביד ביה מצוה חדא של מצות שמירת דיני שביעית ליעבד ביה מצוה אחריתי, יעו"ש.

*

אתרוג של שביעית בלי פיטם, או אתרוג שאינו של שביעית עם פיטם

שאלה: אדם שיש לו אפשרות לקחת אתרוג של שביעית בלי פיטם או אתרוג שאינו של שביעית עם פיטם, מה עדיף.

תשובה: עדיף לקחת אתרוג עם פיטם, ומ"מ יכול אח"כ גם לקחת אתרוג של שביעית.

מקור: נראה שכיון שכל הדין לקחת אתרוג של שביעית אינו אלא עניין דהואיל ואתעביד ביה מצוה חדא, וכיון שכן אינו עדיף על המעלה לקחת אתרוג עם פיטם, כיון שי"א שלכתחילה יש לקחת אתרוג עם פיטם, כמבואר בשו"ע סימן תרמ"ח ס"ו, ובפוסקים שם, ואף שי"א שהיום באתרוגים שלנו אין פיטם, וכמ"ש הרמ"א מ"מ אין להקפיד ע"כ, מ"מ הרי אתרוג עם פיטם יש בו יותר הדר, וכמ"ש בביכורי יעקב שם סקכ"ה, והארכתי בכ"ז בשערי יוסף בהל' אתרוג שיו"ל בקרוב.

וכן מבואר בדברי מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א בחשוקי חמד עמ"ס ב"ק דף ט' ע"ב, שכתב לדון באחד שיש לו ב' אתרוגים אחד מהודר ויפה מחו"ל ואחד אתרוג פחות מהודר מאר"י והסיק שיקח את היותר מהודר, אבל עכ"פ מוכח דהיכא שהאתרוג הוא מאר"י יש בו מעליותא כנ"ל, ועוד בכל גדרי הדין הואיל וכו' ראה מה שהאריך בזה הגאון רבי יו"ט זינגר שליט"א בספר מעדני יו"ט ח"ג סימן טו, ובקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק טז במאמרו של הגאון רבי יהודה טשזנר שליט"א.

*

ללמוד דיני אתרוג על אתרוג של שביעית

שאלה: האם מותר ללמוד דיני אתרוג על אתרוג של שביעית, וכן אם מותר לקטוף אתרוגים של שביעית לצורך זה שהרי אפשר אח"כ לאוכלם.

תשובה: מותר ללמוד דיני אתרוג על אתרוג שביעית, אף שיכול להיות שיפסד האתרוג כיון שסו"ס אפשר לאוכלו, אבל אין לחותכו לשנים.

מקור: הנה עתה אמר לי מו"ר הגר"ע פריד שליט"א שיש להסתפק האם מותר להשתמש באתרוגים של שביעית ללמוד עליהם דיני אתרוג, כיון שאח"כ אפשר לאוכלם, או דלמא שיש להחמיר ולא להשתמש בהם שימוש אחר, ויש לעיין עוד בזה.

וידידי הגאון רבי אלחנן פרינץ שליט"א במח"ס שו"ת אבני דרך י"ז חלקים, כתב לי בזה"ל: לידידי היקר, האברך החשוב, מזכה הרבים הרב יוסף אביטבול שליט"א שלומך ישגא לעולם, בהמשך לשאלתך, הנני מבאר בקצרה. אם צריך ללמד לפני ר"ה וודאי שיכול להשתמש באתרוג שביעית, דהרי אין אתרוגים אחרים בתקופה זו של השנה. אם מיירי לאחר ר"ה, לענ"ד אם יגרום לפסילתו של האתרוג מצווה - יש להימנע, אך אם אין חשש, מותר.

אולם אם האתרוג אינו של מצווה (או גמר במחשבתו לכך), אין לחוש ללמד עמו למרות שקדוש בקדושת שביעית, אף שיפסל האתרוג. שכן ראוי הוא עדיין לאכילה, כגון: עשיית ריבת אתרוגים. וממילא לא פגם בקדושתו. דכידוע פירות שביעית נתנו לאכילה. וכדברי התורה (ויקרא כה, ו): "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה". וממילא כיוון שאוכלים דבר שדרכו לאכול (עיין רמב"ם שמיטה ויובל ה, ב-ג), ואתרוג עושים ממנו מרקחת וכו', הרי אין בכך איסור שלפני כן הדגימו בו הלכות דהוא לא יצא ונפסד. ומצינו דכל עוד שהוא "לאכלה ולא להפסד" (פסחים נב, ב. וע"ע ברמב"ם שמיטה-ויובל פרק ה), אין איסור במה שעושה בו עוד דברים. ורק אם ע"י ההדגמה האתרוג יהרס ולא יהא ראוי אף לאכילה ע"י בישול, יש להחמיר, אך זה אינו מצוי.

אולם יש לסייג את ההיתר של למידה עם אתרוג הקדוש בקדושת שביעית בשני דברים. ראשית, אין לקטוף את האתרוג שביעית בעודו בוסר בכדי להראותו וללמוד ממנו (כפי שפסק הרמב"ם בהלכות שמיטה ויובל ה, טו. ועיין טובא במשנה שביעית ד, י ובר"ש). שכל אכילה כשהוא בוסר דנאכל בקושי הוא בגדר הפסד פירות שביעית (ועיין בספר השמיטה והלכותיה לגר"א זכאי ז, יב). וע"ע במנחת שלמה (א, נא אות יד). כמו כן, אין ללמד את

ההבדל בין אתרוג ללימון ע"י חיתוכו לשניים (ולהראות את הקליפה וצורת הגרעינים), שכן במציאות זו ברוב המקרים, הוא יגיע לידי השחתה והפסד (דקשה שמיד אחר חיתוכו שירוץ לבשלו). ונראה כי איסור הפסד הוא אפילו במשהו, כפי ששמע מהגמרא במסכת בכורות (יב, ב) ועיין בזה בספר בית דוד (ח"ב ד הערה 2). ואין להקשות מתרומה דאסרו ליטול אתרוג של תרומה (סוכה לה, ב) בגלל שקליפתה החיצונה נמאסת במשמוש ידיים ומפסיד התרומה (עין ברש"י ד"ה 'שמפסידה'), כיוון שדווקא בתרומה, נאמר (במדבר יח, ח) "משמרת תרומתי" עשה לה שימור (עיינ בתוספות יו"ט ובשאר המפרשים). ואתרוג נועד שיחזיקו אותו בידיים ואף יעבירו מאחד לשני, מה שא"כ בתרומה.

ואינני מאריך כעת בפסד פירות שביעית בגרמא, היינו דאם ע"י הלימוד והעברתו בין התלמידים יהרס האתרוג לגמרי ולא יהא ראוי אח"כ לבישול, שכן זה דבר שאינו מצוי (ברוב מוחלט של המקרים יהא עדיין ראוי לבישול, אלא א"כ חתכו לשניים). ואם במקרה נדיר יקרה הדבר, באופן כזה נסמוך על הפוסקים שהתירו הפסד שביעית בגרמא ובהם המהרי"ט (א, פג), הרידב"ז (בית הרידב"ז ה, א), ספר השמיטה (ז, ג), תורת הארץ (ח, לז-מד), כרם ציון (שביעית הלכות פסוקות יד, א) ועוד. אולם לא נסמוך ע"כ לכתחילה ונתיר מעיקרא גרמא (אלא רק במקרה שלנו דהוי אינו מצוי), כיוון שיש שהחמירו ובהם החזו"א.

העולה לדינא: באתרוג הקדוש בקדושת שביעית (שאינו של מצווה) יכול ללמד את ההלכות, כיוון דהוא עדיין יהא ראוי לאכילה. אך לא יחתוך אותו לשניים על מנת ללמד את ההבדל בין אתרוג ללימון ולא ילמד באתרוג שהוא בוסר. עכ"ד. ע"כ תשובת ידידי הגר"א פרינץ שליט"א.

*

אתרוג שמור ונעבד

שאלה: האם יוצאים יד"ח ד' מינים באתרוג שמור ונעבד.

תשובה: יוצאים יד"ח, אבל אינו לכתחילה.

מקור: מה שיוצאים בו יד"ח, י"ל כיון שרוב הראשונים והפוסקים ס"ל כדעת הרמב"ם שנעבד או המשומר בשביעית מותר באכילה, וכן כתב לדינא בפאת השלחן סימן כב בב"י סק"א, ובחזו"א שביעית סימן י' סק"ה, ורק לפי ר"ת אסור באכילה, ומ"מ כתב בזה בחזו"ע סוכות שאפשר שאף לר"ת כשר לאכילה כיון שמצות לאו להנות נתנו וכמ"ש בשו"ת שערי דעה ח"ב סימן ח' יעו"ש, וכן האריך כן לדינא בכ"ז בילקו"י ארבעת המינים עמ' תח, ולגבי שדות של היתר מכירה, יש שהתירו לקחת משם אתרוגים כיון דכל המכירה אינה אלא חוכא ואיטלולא, כיון דיש פוסקים דס"ל דאין המכירה חלה כלל ועיקר, ואינו נראה לענ"ד דהא סו"ס אינו חשיב לכם דהרי בעל השדה ס"ל קים ליה כשיטות דחשיב ההיתר מכירה היתר גמור, ומ"מ באתרוג של היתר מכירה לכו"ע הרי אפשר לצאת בו בדיעבד, דאף אי נימא דאין המכירה חלה, מ"מ בדיעבד יוצאים יד"ח בשמור ונעבד כמבואר.

*

אתרוג של שביעית בנוי סוכה

שאלה: האם מותר לתלות אתרוג של שביעית בנוי סוכה.

תשובה: מותר לתלות אתרוג של שביעית לנוי סוכה, וי"א שצריך להתנות שאינו בודל ממנו כל בין השמשות של ח' ימים.

מקור: הנה בשו"ת מנחת יצחק ח"י סימן קיט, נשאל בהנ"ל וכתב להתיר לתלות אתרוג שביעית לנוי סוכה ויתנה שאינו בודל מהן כל זמן בין השמשות של ח' ימים, ויש בזה תרתי לקולא א' דהוי רק גרמא ב' דלא הוי ודאי הפסד וגם שייך בזה לכל צרכיכם המותר בפירות שביעית, וסיים שם שראוי להחמיר בזה יעו"ש, אבל בשו"ת להרוות נתן ח"ג סימן לא העלה להתיר בזה ובתנאי שיתנה יעו"ש, וכן כתב לדינא בשו"ת שבט הלוי ח"ז סימן נו, וכן כתב בספר דיני שביעית עמ' רכב בשם מרן הגרשז"א זצ"ל שמותר לתלות אתרוג של שביעית לנוי בסוכה. וכן כתב באורחות רבינו ח"ב עמ' שלא, וכן כתב בילקו"י ארבעת המינים עמ' תטז שמותר כיון שגרם הפסד בפירות שביעית מותר כמו שכתב במהרי"ט, יעו"ש עוד, וכן כתב בספר עמודי ארץ עמ' קנו שכן כתב בחוט שני פ"ה סקכ"ד. ושם כתב שאפ"פ שהאתרוג הוקצה למצוותו מ"מ אינו אלא לזמן מועט, וראה עוד בביאור הלכה סימן תרל"ח שכתב בשם שו"ת חת"ס שאתרוג שתלוי כנוי סוכה מותר לאוכלו לסעודת יו"ט יעו"ש, וכן כתב לדינא הגרי"א דינר שליט"א בקונ' מים חיים שביעית עמ' 81. ואמנם בקובץ אליבא דהלכתא ח"ט עמ' 73 הובא שנשאל מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצוק"ל האם מותר לתלות נוי סוכה מפירות שביעית, והשיב, כמדומה שאין ראוי, ויעו"ש עוד במה שציין בזה הרבה מראי מקומות, ואמנם הקה"י היקל בזה כמובא לעיל.

*

נשיכת פיטם של אתרוג למעוברת

שאלה: האם מותר למעוברת לנשוך פיטם אתרוג של שביעית.

תשובה: מותר.

מקור: הנה לענין הסגולה שנשיכת פיטם האתרוג באתרוג של שביעית בילקו"י שביעית עמ' תק שכתב שמותר למעוברת לנשוך פיטם של אתרוג שקדוש בקדושת שביעית לסגולה ללידה קלה אלא שתעשה כן רק לאחר חג הסוכות ולא בחג כיון שהאתרוג הוקצה למצוותו, ושם בהערה הרחיב ביסוד המנהג שמעוברת נושכת את פיטם האתרוג והביא מש"כ בזה בספר ליקוטי מהרי"ח (סוכות דף קו ע"א) ומ"מ לגבי הנידון דשביעית כתב שלכאורה הרי באתרוג אין קדושה שביעית ולכן שרי, ומ"מ בנשיכת הפיטם תזהר שלא יצא חתיכה מן הפרי, וכתב שם שכן איתא בספר אשרי האיש (יו"ד ח"ב עמ' רמד) בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל יעו"ש.

*

הוצאת אתרוגי שביעית לחו"ל

שאלה: האם מותר להוציא אתרוגים של שביעית לחו"ל.

תשובה: מותר להוציא אתרוג לחו"ל לצורך פרטי, אבל לא לצורך מסחרי, ויש מחמירים. מקור: איתא במשנה בשביעית (פ"ו מ"ה) אין מוציאין שמן שריפה ופירות שביעית מהארץ לחו"ל א"ר שמעון בפירוש שמוציאין לסוריא ואין מוציאין לחו"ל, וכן כתב הרמב"ם בהל' שמיטה ויובל פ"ה הי"ג וז"ל: פירות שביעית אין מוציאין אותן מהארץ לחו"ל ואפילו לסוריא עכ"ל, ואמנם יש מקום לומר שלהוציא אתרוג לחו"ל שהוא לצורך מצוה, ואמנם בשו"ת משנת יוסף ח"ב סימן כד (כט) כתב להרחיב בכ"ז, והתיר בכה"ג שאם לא יוציאו אתרוגים מהארץ לחו"ל יישארו על העץ וירקבו או משום שאין לאתרוג זמן ביעור יעו"ש, ואמנם בשו"ת אבן פינה ח"ב סימן קכה כתב להחמיר בזה, אבל מרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א בספר שמיטה כהלכתה (פרק ג' יז) שמותר לשלוח אתרוג לחו"ל ליחיד שרגיל בכך לקחת אתרוג מן מסוים שהוא בלי מורכב, משום שעל מעט במקום מצוה לא מתבטלים, וע"ע בדבריו בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סימן תקס. וכן מורה מו"ר הגר"ע פריד שליט"א שאסור להוציא פירות שביעית לחו"ל, ולכן אסור לשלוח אתרוגים לחו"ל, אא"כ זה מקומות שא"א להשיג אתרוג לא מורכב עכ"ד, וע"ע בזה בדרך אמונה פ"ה סק"ג שכתב שאין לשלוח אתרוגים לחו"ל, ומ"מ אין הפירות נאסרים ויוצאין בהם, ומ"מ לשלוח אתרוג לא מורכב לקיים המצוה במקום שיש להסתפק שיבטל המצוה העדר המשלוח הדעת נוטה להתיר, ולא ליקח מהעושה סחורה ויזהר לנהוג באתרוג קדושת שביעית, וכן כתב להביא בספר עמודי ארץ עמ' קנז, וכן נראה להתיר באור לציון בחידושים על הרמב"ם פ"ה הלכה יג עמ' קמח, שהביא מש"כ האחרונים להקל להוציא אתרוג לצורך מצוה מכמה טעמים שהרי טעם האיסור להוציא פירות שביעית לחו"ל משום שצריכים ביעור בארץ, ולכן אם יחזיר לארץ לפני זמן הביעור יש להתיר ויעו"ש עוד, ולדבריו מותר רק אם יחזירו, וכ"ז לדבריו באדם שנוסע לחג הסוכות לחו"ל וחוזר, ומ"מ הפוסקים הנ"ל לא כתבו להחמיר בזה, וכן כתב להקל לדינא בספר ילקוט יוסף ארבעת המינים עמ' תכב, שלצורך יחיד מותר, אבל אין להסתחר בהם, ולכן אם הביאו לו אתרוג מארץ ישראל ישלם על ההדסים והלולב ויבליע דמי האתרוג בהם ומ"מ אין האתרוג נאסר ויוצאים בו ידי חובת המצוה, והוסיף שכ"ש אם מכרו פרדסיהן לגוי דשל גוי מותר להוציאם לחו"ל, ויעו"ש מה שהרחיב בזה.

*

משמוש אתרוג של שביעית בידים

שאלה: האם מותר למשמש אתרוג של שביעית בידים.

תשובה: מותר למשמש בידיו את האתרוג של שביעית אף שמפסיד את הקליפה במשמוש הידים, מותר הדבר שהרי נטעו במתחילה על דעת שהקליפה תהא נפסדת, ועוד שרק הקליפה נפסדת אבל הפרי ראוי לאכילה וממילא אין בזה איסור של לאכלה ולא להפסד. מקור: הנה בשו"ת הר צבי (זרעים ח"ב סימן נד) כתב לדון כיצד יוצאין באתרוג של שביעית אחרי שהוא מפסיד את הקליפה במשמוש הידים כמו שאסור באתרוג של תרומה

והעלה כיון שנוטע את התרוג למצוה הרי נטעו מתחילה אדעתא דהכי שהקליפה תהא נפסדת ומה לי אם חושב לאבד את כל הפרי או מקצתו כל שלא חושב לאוכלו אין אני קורא בו לאכלה ולא להפסד וסתם אתרוג למצותו נטוע יעו"ש, ובספר שביעית בהלכה (עמ' קצו) כתב להביא בשם התורה תמימה (פרשת בהר אות כה) שכתב, שמאחר שרק הקליפה נפסדת והפרי ראוי לאכילה ממילא אין בזה בכלל האיסור יעו"ש עוד, וכן כתב בילקו"י ארבעת המינים עמ' תיד, וע"ע במה שהאריך בזה בשו"ת משנת יוסף ח"א סימן כה.

*

הצהבת אתרוגים בתפוחים של שביעית

שאלה: האם מותר להצהיב אתרוגים בתפוחים של שביעית.

תשובה: מותר.

מקור: בקובץ פסקים ותשובות עמ' קעח בשם מרן הגריש"א שיש להקל בזה, וכן כתב בילקו"י ארבעת המינים עמ' תלד שמותר להצהיב את האתרוג, ושם בהערה כ' כתב שלכאורה אסור ליקח תפוחים שיש בהם קדושת שביעית להצהיב בהם האתרוג משום שהתפוח עומד לאכילה ולא לצורך אחר וגם אם הם התפוח לא היה נפסד בזה ג"כ אסור וכמו שכתב בירושלמי שביעית פרק ב' ה"ז שאסור לקחת עלי ירק ולגמוע ולשים בתוכם מים דהיינו שמתמש בעלים בתור בקבוק וזה אסור משום שהצביים אוכלות אותם ונמצא שאם משתמש בהם לבקבוק משתמש בהם שלא כדרכם ולא דוקא משום שמפסידים אלא שמשנה מדרך השימוש שלהם ובשביעית צריך להשתמש רק במה שהדרך להשתמש בו וכמו שפירשו האחרונים בירושלמי ולכן בנ"ד אסור להשתמש בהם כי אינם ראויים לאכילה, והביא דעת הגריש"א הנ"ל דשרי בכה"ג, ויעו"ש עוד, ואמנם נראה דאם שרי בשביעית ממילא שרי להצהיב אתרוג בשבת, ונלמד ממה שכתבו הפוסקים להקל בזה וכמ"ש בספר חג האסיף סימן מו שכתב שאין דבר ממשי הנצבע ע"ג האתרוג ורק גרמא, ושכן כתב בספר חזון עובדיה סוכות עמ' רנח ויעו"ש עוד, וכן כתב הגר"ד קוק שליט"א ועוד. ובמק"א נאריך בזה.

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת כי תבוא

כו, יא: ושמחת בכל הטוב.

דגם אדם שיש לו ריבוי כסף וזהב אי אפשר לו שישמח בהן כשיש לו דאגות שלא יקחו לו את זה, וגם מי שבידו מנה מתאוה למאתים ואיך ישמח. אבל כאשר יודע ומכיר דכל מה דעביד רחמנא לטב עביד, והוא דאג ונתן לו חלק זה בדיוק כמו שמגיע לו לא פחות ולא יותר לו מזה, מסוגל "לשמוח בחלקו" כלשון המשנה, דייקא שמרגיש שזה חלקו המגיע לו משמים ולא כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה. ורק מי שיש לו מנה דוקא שסבור שזה הגיע מכוחו מתאוה למאתים.

והנה אדם מצווה להאמין שכל אחד הקב"ה נותן לו חלקו כפי מה שהוא צריך, וכמו שאנו מברכין בכל יום "שעשה לי כל צרכי", ואם אדם מרגיש שחסר לו ואין לו כל מה שצריך עליו להבין שזה נסיון עבדו שיעבוד בכלים שכן יש לו ויתעלה עד שבאמת יגיע למסקנא גם כן שלא חסר לו כלום. [שמעתי]

*

כו, טז: היום הזה ה' אלוקיך מצוך לעשות וכו' ושמרת ועשיתם אותם.

פירש"י בת קול מברכתו - הבאת ביכורים היום תשנה לשנה הבאה.

בספר מעלות המידות [מעלת התורה וקיום המצוות ד"ה בני צאו וראו] ביאר שאין זה מתנה בעלמא מן השמים, אלא זה בא אחר שעמד באמצע עזרה וביקש והתפלל על זה כמבואר בתנחומא כאן "שהיה אומר איני זו מכאן עד שתעשה צרכי היום הזה שכן כתוב אחריו היום הזה ה' אלוקיך מצוך לעשות וגו', יצתה בת קול ואמרה תשנה לשנה הבאה ותביא כהיום הזה".

ובעיקר הדבר, בתנחומא סימן א' מבואר דנפקא ליה מתיבות היום הזה [דרישא דקרא] וז"ל ארשב"ל יצאה בת קול ואמרה לו תזכה לשנה הבאה כהיום הזה, כאדם שהוא נותן פרי חדש לחבירו ואומר יהי רצון שתשנה ותתן לי לשנה אחרת עכ"ל. אמנם ברש"י הדיבור המתחיל הוא ושמרת ועשית אותם וצריך ביאור, ועיין בשפתי חכמים.

ובחישוקי חמד [עירובין נד, ב] שאל א"כ יש לשאול אם כל שנה מביאי ביכורים קיבלו ברכה מהקב"ה שיזכו להביא ביכורים לשנה הבאה, אם כן הם יחיו לעולם!

*

כו, טז: ארור האיש אשר יעשה פסל ומסיכה.

מה דכתיב כאן ארור בלשון עתיד "יעשה", לא כשאר ארורין דכתיב בלשון הווה, כתבו המפרשים לפי שבעבודה זרה הקב"ה מצרף מחשבה למעשה שנאמר למען תפוש את בית

ישראל בלבם כדאיתא בסוף פרק קמא דקידושין. והטעם שהחמירה תורה בע"ז לצרף מחשבה למעשה, ראיתי בספר מעלות המידות [המעלה הראשונה ד"ה ואמרו] שכתב בזה"ל וכל כך למה מפני שהיא כל כך חמורה ששקולה כנגד כל מצוות התורה.

*

כז, כא: ארור שוכב עם כל בהמה, ואמר כל העם אמן.

לכאורה תיבת "כל" יתירה היא. ובאבן עזרא עמד בזה ופירש דקמ"ל בין זכר ובין נקיבה עיי"ש. אמנם י"ל עוד דאיתא בפסחים [מט, ב] כל הנושא בת עם הארץ עובר על מה שכתוב בתורה ארור שוכב עם כל בהמה ע"כ. ולכאורה למה פירשו כפשוטו דקאי רק על בהמה ממש, י"ל דתיבת "כל" קדייק דמשמע כל צד בהמה קאמר בין בהמה ממש ובין מי שמעשיו דומין לבהמה [ממו"ר הגר"צ שחור שליט"א].

ועיין עוד בטעמא דקרא מה שכתב בזה. ולענ"ד י"ל עפמש"כ רמ"א ביו"ד ס"ס קצ"ח וז"ל: יש שכתבו שיש לאשה להיות צנועה בליל טבילתה וכן נהגו הנשים להסתיר ליל טבילתן שלא לילך במהומה או בפני הבריות שלא ירגישו בהן בני אדם, ומי שאינה עושה כן נאמר עליה ארור שוכב עם בהמה עכ"ל. ולפי"ז י"ל דלכן כתיב "כל" לרבות אשתו שאינה מסתירה ליל טבילתה.

*

כח, י: וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך.

במשך חכמה פרשת וזאת הברכה (לד, יב) בפסוק ולכל המורא הגדול כתב בזה"ל והנה במשה מצאנו שנתגלה לו בשם (שמות ג, יד) "אהיה אשר אהיה", שזה סוד השם מ"ב, שתי פעמים כ"א כמנין "אהיה". ורמזו רבינו בהלכות תפילין פרק ד הלכה י"ד, **שכן יש הויות בפרשיות תפילין של ראש כ"א, וכנגדן בשל יד, בסך הכל מ"ב.** וזה סוד התפילין שהראהו למשה. ולכן אמרו בפרק עשרה יוחסין (קידושין עא, א): היודעו - אימתו מוטל על הבריות. ולפי זה נראה לי דבתפילין שכל זמן ש"בין עיניך" יהיו שתיים [מנחות לו, א], ואם כן אם התפילה של ראש מונח גם של יד מונח [קודם לו], והוי שם מ"ב. ולכן דרשו (ברכות ו, א) "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך" - **אלו תפילין של ראש, דהוא שם מ"ב שאימתו מוטל על הבריות מי שיודעו עכ"ל.**

אמנם ביחוסי תנאי ואמוראים [לרבו של הרוקח נדפס בקובץ שיטות קמאי יומא דף ז, ב] כתב בזה"ל וראו כל עמי הארץ וכו' לאו ראייה ממש אלא כיון שרואין שישראל מקיימין מצות תפילין ויודעין שכתוב בהן **שם המיוחד** ארבע פרשיות שהן אמונת השם הנכבד ועל המצוות ויראו ממך.

*

כח, יב: יפתח ה' לך את אוצרו הטוב.

בתנחומא ראה אות יח על הפסוק מקצה שלוש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך איתא אמר רשב"ל אמר הקב"ה שתהא מוציא מעשרותיך מן המובחר, הא כיצד, בא בן לוי אצלך

אם נתת לו מעשר מן המובחר אני נותן לך מן המובחר שנאמר יפתח ה' לך את אוצרו הטוב וגו'. וכתב בביאור האמרים דמדיוקא דכל מעשר נפקא ליה, והיינו דכל משמע שצריך ליתן הכל בשלימות מן המובחר וזוכה אז גם כן לתבואה מובחרת מידה כנגד מידה.

*

כח, יב: יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו.

צ"ב מה אריכות הלשון את אוצרו הטוב את השמים.

והראוני שעמד בזה הכלי יקר עה"ת וכתב שהוא אוצר של יראת שמים אשר נא' בישעיהו [לג, ו] יראת ה' היא אוצרו ר"ל של הקב"ה, כמו שפי' רבינו בחיי [שמות יט, ב] שכל מלך עושה אוצר וסגולה מדבר שאינו מצוי בידו בכל עת כמו אבני יקר, וכן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים [ברכות לג] וכיון שיראת שמים אינו מצוי בידי הקב"ה בכל עת הוא עושה אוצר של יר"ש, וא"ת מה צורך בזה אה"נ אין לו בזה צורך אלא בשבילך שהוא פותח לך אוצר של יר"ש בשעת ירידת גשמים.

ובזה יבואר מה שאמרו רז"ל במס' תענית [ב, א] שלושה מפתחות לא נמסרו בידי שליח, של חיה ושל גשמים ושל תחיית המתים. בשלמא חיה ותחיה שפיר כי הוא יתברך מקור חיים לכל הנולדים ולזמן התחיה, אמנם גשמים מה נשתנו משאר דברים, אלא לפי שמקורה מן אותו אוצר של יראת ה' וזה חביב מאד עליו סגולת מלכים אין מוסר מפתח זה לשליח אלא הוא בעצמו, ההוא דכתיב יפתח לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך, כי המטר מונח באותו חדר אשר שם אוצרו של ה' עכ"ד.

נראה שזה מאד מדוקדק בקרא מש"כ יפתח ה' לך וכו' ולמ"ל להזכיר ה' זה פשיטא שהכל מאיתו יתברך ואי"צ להיכתבו, אלא ר"ל יפתח ה' לך ר"ל שיעשה ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו ולא ע"י שליח וכמשנ"ת [וכיוצ"ב פי' בפ' בלק במש"כ ויפתח ה' את פי האתון מ"ש מפתחת פי הארץ שלא נאמר ה' עיי"ש].

*

כח, טו: ובאו עליך כל הקללות האלה והשיגוך.

יש להתבונן דלשון "קללות" בהדיא נכתב רק בהני של כי תבוא, אבל במ"ט של בחוקותי לא מוזכר לשון קללה, וצריך ביאור. ולאידך גיסא בבחוקותי לא מוזכר בתוכחות שם ה', ואילו בכי תבוא מוזכר ט"ו פעמים שם ה' ולא שם אלקים המורה על מידת הדין אלא שם הויה המורה על מידת הרחמים. [שמעתי]

שוב ראיתי בבית אלוקים להמבי"ט [שער היסודות פכ"ט ד"ה וקיום יעוד] שכתב ומה שכתוב בפרשת פנחס בפקודים [כו, סד] ובאלה לא היה איש מפקודי משה אהרן וגו' כי אמר ה' להם מות ימותו במדבר ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון, והסתכל וראה כי היעודים הרעים אשר הם נאמרים בשם ה' שהוא מדת רחמים הם מתקיימים, ואין תשובה מועילה בהם, כי עם היותו מתנהג במדת רחמים יעד הרע ההוא, ולא הספיקה מדת רחמים שלא ליעדו, ולכן אמר בכאן כי אמר ה' להם מות ימותו, כי הם

הפכו מדת רחמים למדת הדין ולא תועיל להם מדת הרחמים כנזכר... ויתקיים יעוד הרע על כל פנים ולא תועיל להם תשובה, ואין כן ביעודים הנאמרים במדת דין כי אחר כך כשישובו ירחם עליהם במדת רחמים עכ"ד

ולפי זה בכל הני "ה' אלוקים" דכי תבוא דמשמעו רחום בדין [כדפרש"י ריש ואתחנן] פירושו כאמור לעיל דקללות אלו חמורות משל בחוקתי, דנגזרו כן גם על פי מדת הרחמים בדין ולא תועיל על זה תשובה.

ובזה יבואר בס"ד דתנן מגילה [לא, א] דבתעניות קורין ברכות וקללות, ופרש"י דאם בחוקותי להודיע שעל עסקי חטא באה פורענות לעולם ויחזרו בתשובה וינצלו מצרה, שהן מתענין עליה עכ"ל. ולכאורה מנין לרש"י שזה ברכות וקללות של בחוקותי אולי זה ברכות וקללות של כי תבוא, אולם להנ"ל ניחא כיון שהמטרה של קריאה זו היא כדי שיחזרו בתשובה וינצלו מהצרה, יותר מתאים קריאה של בחוקותי שהמבי"ט כותב שאם היו חוזרין בתשובה היו ניצולין מהצרה דומיא דהכא, משא"כ קללות דכי תבוא שגם אם היו חוזרין בתשובה לא היו ניצולין מהצרה.

*

כח, ל: אשה תארס ואיש אחר ישכבנה, בית תבנה ולא תשב בו, כרם תיטע ולא תחללנו.

בבית וכרם לא כתיב דאיש אחר ישב בבית ויחלל הכרם כמו דכתיב בארס אשה דאיש אחר ישכבנה. יש לומר הטעם על פי מה שכתוב [ויקרא כו, לב] והשמותי אני את הארץ, ופרש"י "זו מידה טובה לישראל שלא ימצאו האוייבים נחת רוח בארצכם שתהא שוממה מיושביה", א"כ כיון דההארץ תהא שוממה מיושביה גם הגויים לא יהיו בבתים וכרמים שלכם, משא"כ באשה הקללה היא שילכו בגלות ובשביה ואיש אחר עכו"ם יקחנה, וכמפורש בתוספתא [סוטה פ"ז הי"ד] ד"אחר" דקרא היינו עכו"ם עיין שם. [מאחי הר"ר שמואל שליט"א]

*

כח, מב: כל עצך ופרי אדמתך יירש הצלצל.

לכאורה כיון דזה שייך לקללה ביבול השדה היה צריך לכתבו מיד לאחר זרע רב וכו' כרמים תטע וכו' זיתים יהיו לך וגו' דדמי ליה, ולמה הפסיק בינתים בבנים ובנות תוליד וכו' כי ילכו בשבי דהוי ענין אחר.

יתכן דזה היה קשה לרבינו אפרים עה"ת ולכן פירש ילכו בשבי וסמיק ליה כל עצך אפילו עצך ילכו בשבי זהו שאחו"ל [איכה רבה א, לא] ארזים לא היו בבבל והביאם נבוכדנצר מארץ ישראל לשם.

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל'

וש"ס

האם מותר לעבור על פני מלכת אנגליה לאחר מותה?

וְלִתְתֶךָ עֲלִיּוֹן עַל כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה לְתַהֲלָה וְלִשְׁם וְלְתַפְאֶרֶת וְלְהִיְתֶךָ עִם קֹדֶשׁ לַה' אֱלֹקֶיךָ
פְּאֶשֶׁר דִּבֶּר (כו, יט)

לכבוד ... בדבר שאלתו: "האם מותר לעבור על פני מלכת אנגליה לאחר מותה? האם מה שכתוב לא להסתכל על פני המת, הוא גם לנכרי? ואם האיסור משום כבוד, הרי האנגלים מחשבים זאת לכבוד, וגם היא מחלה על כבודה?".

הנה כתב השולחן ערוך (סימן רכה סעיף י): "הרואה אילנות טובות ובריות נאות, אפילו עכו"ם או בהמה, אומר: בא"י אמ"ה שככה לו בעולמו; ואינו מברך עליהם אלא פעם ראשונה ולא יותר, לא עליהם ולא על אחרים, אא"כ היו נאים מהם". וכתב המג"א שם סק"כ: "אפי' עכו"ם. והא דאמרי' אסור להסתכל בצלם דמות אדם רשע הכא מיירי שרואהו ומ"מ נראה דדוקא להסתכל בו ביותר ולהתבונן בצלמו ודמותו אסור אבל ראייה בעלמא מותר וכמ"ש רס"י רכ"ט ע"ש ובב"י ואסור לומר כמה נאה כותי זה". וכן העתיק המשנ"ב שם סקל"ג: "עו"ג - היינו ראייה בעלמא דמותר אבל להסתכל בו ביותר ולהתבונן בדמותו אסור [מ"א] ואסור לומר כמה נאה כותי זה משום לא תחנם [גמרא]".

ובהוריות (יג, ב) איתא דהמסתכל בפני מת הרי הוא קשה לשכחה, וכתב שם הנצי"ב במרומי שדה וכן בספר הזכרון דהיינו דוקא בהסתכלות בהתבוננות, אבל בראייה בעלמא אין חשש. וכמבואר במגן אברהם ומשנ"ב הנ"ל, ובאשל אברהם (בוטאשטש) כתב שהגדר הוא, כי ראייה היא בדרך העברה שבא לפניו, והסתכלות הוא במה שהיה בידו לעצום עיניו ולא לראותו יותר.

ורבינו ידעיה הפניני כתב שטעם החשש הוא כי בראותו מת שהכירו היטב בחייו, ועתה הוא כאבן דומם, יחרד מאד כאשר יחשוב שימות גם הוא כמוהו, ומתוך היראה יטרד שכלו וישכח תלמודו, וכן ביאר בסמוך לגבי קריאת כתב שעל הקבר ואף שנקט ביאורו במי שמכירו היטב, לא מצינו חילוק בין מת שמכירו לאינו מכירו.

ומלבד זאת הוסיף בליקוטי מהרי"ח בשם ספר זכירה דקשה לשכחה גם **המסתכל בפני הגוי ובפני הנבילה**, וסגולה לזה להסתכל אח"כ ג"פ על צפרני ידיו וג"פ על השמים, עכ"ד, ובספר זכרון ח"ב אות כ"ה דכל עניני הסתכלות הכוונה דווקא שמביט בדבר ביותר אבל ראייה בעלמא לית לן בה.

מסתמא כתב בזה ג"כ בס' שמירת הגוף והנפש, אך ברגע זה אין הספר תח"י, וכדאי לעיין שם.

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

ראייתו הנפלאה של המשכנות יעקב לסדר התפילין של רש"י

וה' הָאֱמִירָךְ הַיּוֹם ... וּלְתַתְּךָ עֲלִיּוֹן עַל כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה לְתַהֲלָה וּלְשֵׁם וּלְתַפְאֶרֶת (כו, יח-יט)

איתא בברכות ו' ע"א: "אמר ליה רב נחמן בר יצחק לרב חייה בר אבין הני תפילין דמרי עלמא מה כתיב בהו, אמר ליה ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, ומי משתבח קודשא בריך הוא בשבחייהו דישראל, אין, דכתיב את ה' האמרת היום וה' האמירך היום, אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם, אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם שנאמר שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי תינח בחד ביתא בשאר בתי מאי, אמר ליה, כי מי גוי גדול, ומי גוי גדול, אשריך ישראל, או הנסה אלקים, ולתתך עליון, אי הכי נפיש ליהו טובי בתי, אלא כי מי גוי גדול ומי גוי גדול דדמיין להדדי בחד ביתא, אשריך ישראל ומי כעמך ישראל בחד ביתא, או הנסה אלקים בחד ביתא, ולתתך עליון בחד ביתא".

וצ"ב הא פסוק 'ומי כעמך' אינו בתורה אלא בספר שמואל, והיה לו ליכתב אחרון, וכן פסוק 'אשריך ישראל' אחרון לשאר הפסוקים בתורה, ולמה לא נכתב בסוף, אכן האיר עינינו הגאון ר' יעקב מקרלין בשו"ת משכנות יעקב סי' מ"ו, שסדר הפסוקים כאן הוא כפי הסדר שהם כתובים בתפילין דמארי עלמא, וכל בית בתפילין דמארי עלמא מכוון כנגד בית בתפילין שלנו, והוא כסדר הבתים לשיטת רש"י, וכל כך היה פשט זה ברור בעיניו עד שכתב שהוא סמך נכון לשיטת רש"י וא"א לפרש באופן אחר.

וכיון שדבריו הנפלאים באו בקיצור ורמז, נעתיק את לשונו הקדוש עם פתיחת הראשי תיבות, וחלוקה לקטעים קטנים, עם קצת ביאור ומקורות בהערות שוליים. וזה לשון קדשו:

שאלה: בדין סדר הנחת הפרשיות בתפילין:

הנה דבר זה מחלוקת רש"י ור"ת. הובא בשו"ע סי' ל"ד. ולענ"ד יש למצוא סמך נכון לשיטת רש"י מדברי הגמרא ברכות באגדה, אמר ר' אבין אמר ר' יצחק מנין שהקדוש ברוך הוא מניח תפילין כו' עיי"ש הסוגיא. ומבואר שם דפסוק מי כעמך כו' הוא נגד פרשת שמע, כמבואר בגמרא אתם עשיתוני כו". ומקשה תינח בחד ביתא בשאר בתי מאי, ומסיק אלא מי גוי גדול ומי גוי גדול כו'.

י' כוונתו ללשון הגמרא הנ"ל: "אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם שנאמר שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ".

ובודאי נקט להו על סדר הפרשיות, דלהכי מהפך לקראי מה דאמר מעיקרא^{יח}, וגם מכפי סידורן בכתובי^ט, ודוק, אלא ודאי על הסדר שסדורין נקט לון^כ.

והנה כי מי גוי גדול הוא נגד והיה אם שמוע, שמדבר מקבלת המצות ונתינת מטר בעתו, ודרשו חז"ל לכל אחד ואחד בעת שיצטרך לגשם יתפלל ויענה, עיין בתענית^{כא}, וכל זה מבואר באלו הפסוקים כי מי כו' אלקים כו'^{כב}.

ואשריך ישראל מי כמוך ומי כעמך כו' הן מדברים ביחוד עם ישראל, נגד שמע שאנו מייחדין להשי"ת, וזה מבואר בהדיא בגמרא^{כג}.

או הנסה כו' לקחת לו גוי מדבר ביציאת מצרים, נגד והיה כי יבאך שהוא לענין יציאת מצרים, ע"ע בזוה"ק מבואר כמה פעמים דוהיה כי יביאך נגד בחינת יציאת מצרים^{כד}.

ולתתך עליון הוא בודאי נגד קדש לי כל בכור, כעין שכתוב גם אני בכור אתנהו עליון למלכי ארץ, כי הבכור הוא העליון לכל שאחריו, וכן איתא בזוה"ק הפרשה זו היא הנקראת בכור דמתמן הוא שירותא^{כה}.

והבן כי הדברים נכונים וגילוי מילתא, ואי אפשר לפרש באופן אחר.

עד כאן לשון המשכנות יעקב.

ונראה בס"ד להוסיף על דבריו. דהמשך הפסוק "אשריך ישראל מי כמוך" הוא "עם נושע בה' מגן עזרך... ויכחשו אויבך לך ואתה על במתימו תדרוך", ויש לומר דזהו כנגד מצוות תפילין ומזוזות הכתובות בסוף פרשת שמע, ששם ה' שבתפילין מגן עלינו, ועל ידו אנו גוברים על אויבינו, כמ"ש בברכות ו' ע"א: "ומנין שהתפילין עוז הם לישראל דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש", ושם נ"ז ע"א איתא: "המניח תפילין בחלום יצפה לגדולה שנאמר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וגו' ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש",

^{יח} רצה לומר שבתחילה סדר הפסוקים בגמרא הוא: ומי כעמך, כי מי גוי גדול, ומי גוי גדול, אשריך ישראל, או הנסה אלקים, ולתתך עליון. ואחר כך שמפרטת הגמ' מה כתוב בכל בית, הסדר הוא: כי מי גוי גדול ומי גוי גדול, אשריך ישראל ומי כעמך ישראל, או הנסה אלקים, ולתתך עליון.

^ט שסדר הפסוקים בגמרא אינו כפי סדרן בתורה.

^כ שהגמרא כתבה את הפסוקים כפי הסדר שלהם בתפילין דמארי עלמא.

^{כא} ב' ע"א: "ומנא לן דבתפלה, דתניא לאהבה את ה' אלקיכם ולעבדו בכל לבבכם, איזו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה, וכתוב בתריה ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש".

^{כב} לשון הפסוקים הוא: כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלקינו בכל קראנו אליו, ומי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת אשר אנכי מצוה אתכם היום. עד כאן. ו"כה' אלקינו בכל קראנו אליו" הוא ענין התפילה. ו"אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים" הוא ענין קבלת המצוות.

^{כג} "אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם שנאמר שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ".

^{כד} ראה זוהר בא (מג. ברע"מ): "פרשה תניינא והיה כי יביאך וגו' דא בינה דהא בפרשתא דא איהי יציאת מצרים דהוה מסטרא דיובלא". ובזוהר (ואתחנן רסב.): "ביתא תניינא והיה כי יביאך ה' אלקיך, א"ר יהודה מוחא דתרעוי נפקין לחמשיין תרעין, תרעין סגינין ואינון לקבל זמנין סגינין דכתיב אשר הוצאתיך מארץ מצרים, הוציאך ה' ממצרים ואדכר זמנין סגינין דוכרנא דמצרים, ואינון חמשיין לקבל חמשיין.

^{כה} ראה זוהר ואתחנן רסב. "ודא חד ביתא דתפלין דהוא קדש לי כל בכור סתם, מוחא עלאה חכמה" וכו'. ושם רסט. "קדש לי כל בכור סתם לקבל כתר עלאה דכלא, והיה כי יביאך לקבל חכמה" וכו'.

ובשבת מ"ט ע"א במעשה דאלישע בעל כנפים אמרינן דהתפילין שלו נראו כמו כנפי יונה משום "מה יונה כנפיה מגינות עליה אף ישראל מצות מגינות עליהן", ובמדרש אגדה פרשת משפטים פכ"ג סי' כ': "אמר רבי יצחק לפי שאין השמאל צריכה מלאכים הרבה שישמרו אותה, למה ששמו של הקדוש ברוך הוא כתוב בתפילין שנתונים ביד השמאל"^כ, וכן השם שבמזוזה שומר על בתינו כדאיתא בע"ז י"א ע"א שאמר אונקלוס על המזוזה "מנהגו של עולם מלך בשר ודם יושב מבפנים ועבדיו משמרים אותו מבחוץ ואילו הקדוש ברוך הוא עבדיו מבפנים והוא משמרן מבחוץ", ובירושלמי פאה פ"א ה"א איתא שרבי שלח לארטבן מזוזה ואמר לו "שלחית לך מילה דאת דמך לך והיא מנטרא לך", וע"ע רש"י פסחים ד' ע"א ד"ה חובת ומנחות ל"ב ע"ב ד"ה סכנה.

ודברי המשכנו"י אכן נראים מוכרחים וברורים בכוונת רב אשי, ופשוט שלא שייך כאן הכלל שאין למדין מדברי אגדה, כי ודאי לא היה רב אשי נוקט סדר שאינו נכון, ועל כרחך שהיה פשוט לו שסדר פרשיות התפילין הוא כסדרו של רש"י.

ויעויין מה שכתבתי בזה בעניי בקונט' ויברך דוד סי' א', שאין מראה זו הכרע לדינא, כי נראה שכבר בימי האמוראים היו שתי שיטות בסדר הפרשיות, ע"ש, אך כאן לא באתי אלא לבאר את ראייתו הנפלאה של המשכנות יעקב, שהיא עמוקה ונפלאה ומאירת עינים, אמת לאמיתה של תורה.

^כ אך עי' מדרש תהילים צ"א ד' ששם הובאו דברי ר' יצחק הללו בסגנון אחר.

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים ושא"ס

האם שתו ישראל יין במדבר?

לָחֶם לֹא אָכַלְתֶּם וַיֵּינְךָ וְשִׁכְרְךָ לֹא שָׁתִיתֶם (כט, ה)

משמעות הפסוק כאן היא, שבני ישראל לא שתו יין כלל בכל שנות המדבר, אף לא לקידוש ביום השבת.

ואם כנים הדברים, יש לברר מפני מה לא חיפשו ישראל לקנות יין מתגרי אומות העולם (כדאיתא ביומא (ע"ה ע"ב), שבני ישראל קנו מאכלים מתגרי אומות העולם), על מנת לקיים מצות קידוש על היין.

ואף אי נימא דחששו לגזירת "סתם יינך", אף שעדיין לא נגזרה (דקיימו התורה עוד קודם שניתנה), עדין יקשה, הא יכלו הם לקנות מהגויים ענבים ולהכין יין, וכשם שמצאנו שנצטוו אהרן בשנות המדבר (ויקרא י', ט): "יין ושכר אל תשת", משמע שהיתה לו אפשרות לשתות יין, ולכאורה זה יוכל להיות ע"י קניה מתגרי אומות העולם.

עוד יש להוסיף שאיכא מאן דאמר שנדב ואביהוא נכנסו לקודש שתויי יין, הרי חזינן דשפיר יכלו להכין יין, וא"כ מה טעם לא קנו ישראל יין מתגרי האומות, כדי לקיים את מצוות קידוש היום.

ובראשית הדברים בבירור ענין זה, האם באמת לא שתו ישראל יין במדבר כלל, יש לציין מאי דאיתא בפסיקתא על פס' זה (דברים תבא מ"ט ע"ב): "לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתייתם, **שלא הייתם צריכין להם**, מפני שהיה להם המן והבאר, למען תדעו כי אני ה' אלקיכם" עכ"ל.

ויש להבין את דברי הפסיקתא, בשלמא במן מובן, שאף שחסרו ישראל אמנם לחם גשמי, אבל אכלו את המן, שהיה לחם רוחני ואף טעמו בו את טעם הלחם, ולכן לא הרגישו בחסרון הלחם. אבל מה הביאור בשתיית מי הבאר, שאם היתה להם באר לא נצרכו ליין, הרי מים לחוד ויין לחוד, וטעמם שונה, וגם יין נצרך לקידוש היום, ולא מצינו כי הבאר היתה משתנה למה שירצו לשתות, ובפרט ליין.

ויש לבאר זאת, עפ"י דברי המדרש בשיר השירים רבה (פ"ד, ג'), שם מובא כי באר מרים היתה מעלה לישראל מיני אילנות פרי. ולפיכך כאשר מתה מרים ופסק הבאר, טענו ישראל כי המדבר "לא מקום זרע", מאחר שמיד בחסרונה הרגישו את חסרון אילנות הפרי.

וזה לשון המדרש: "שלחך פרדס רמונים. "שלחך", עתיד הקדוש ברוך הוא לעשותך כפרדס רמונים לעתיד לבא, ואיזה זה, זה הבאר. מאן היו ישראל מנטרים כל מ' שנה שעשו במדבר? רבי יוחנן אמר: מן הבאר, וממנו היו רוב הנייתן. דא"ר יוחנן, הבאר היתה מעלה להם מיני דשאים, מיני זרעונים, מיני אילנות, תדע לך שהוא כן, שכיון שמתה מרים ופסקה הבאר מהן היו אומרים (במדבר כ'): "לא מקום זרע ותאנה וגפן" ע"כ.

והשתא מובנים דברי הפסיקתא, כי מאחר שהיתה הבאר מעלה כל מיני אילנות ישראל, היא היתה היא מעלה להם אף גפנים, וממנה שתו ישראל יין כאשר היו צריכים, ולקחו ממנו אף יין לקידוש היום.

ובזה נבאר את דברי התרגום יונתן, המפרש על פס' זה: "לחם לא אכלתם - לחם של תבואה לא אכלתם". והיינו שאכלו המן שלא היה לחם של תבואה, אלא לחם רוחני של נס. ולפי זה יש לפרש גם את המשך הפס' "ויין ושכר לא שתיתם", היינו שלא שתו יין גשמי, אלא יין שעלה להם דרך נס, ע"י אילנות הפרי שעלו מבאר מרים.

(אלא שבמאמר מוסגר יש לדון, האם גפן העולה דרך נס כשרה לקידוש היום, או בעיני יין מגפנים ממש, ובפרשת נח יצאנו לדון אמאי לא שמר נח דיני ערלה בכרם שנטע, והבאנו את תירוץ האחרונים שעלה כרם זה דרך נס, כיון שבו ביום נטע ובו ביום גדל ובצר ממנו. ושם יצאנו לחלק בין דבר שכל מהותו נס ויורד מן השמיים בשלימות, שהוא לכאורה יצירה שמיימית חדשה, לבין דבר שרק מן השמיים מזרזים את גדילתו, שעדיין שמו ומהותו עליו. ולפי כל זה יש לדון מה גדרם של העצים שעלו ע"י הבאר, האם גדר של נס במהותו כיורד מן השמיים, אלא גדר של דבר גשמי שרק מן השמיים זרזו את גדילתו).

ולפי דרך זו נבאר גם את דברי המלבי"ם, המבאר כאן כי בכוונה לא המציא הקב"ה לישראל במדבר יין גשמי, משום שהוא דבר המרחיק את האדם מבוראו, וז"ל: "לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם, אלא הולכתי אתכם אל המדבר לכוונה הזאת שלא תתעסקו בדברים גשמיים ולא תאכלו לחם גשמי ולא תשתו יין ושכר, שכל אלה מפריעים את הנפש מלהשיג השלמות, אלא האכלתי אתכם לחם רוחני את המן שלא ידעו בני מה הוא ואיך יחיה בו האדם כי אין בו גשם רק שהוא מוצא פי ה' ושתו מי באר שנאמר באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם במחוקק ע"י עסק התורה, וזה שאמר: למען תדעו כי אני ה' אלקיכם. שע"ז תבואו להאמין במצות ה' ושהוא משגיח על בני אדם ובפרט לישראל עם קרובו. וכן נתקיים הדבר והראיה שעתה קבלתם עבודת ה' מאהבה כנ"ל עכ"ל.

ונראה שאף לפי דברי המלבי"ם, הכוונה כאן היא שלא המציא הקב"ה לישראל יין גשמי, מכיון שדווקא יין גשמי הוא הגורם ריחוק מהרוחניות והתקרבות לגשמיות, אבל לא שבאמת ס"ל להמלבי"ם שלא שתו ישראל כלל יין במדבר, אלא ששתו רק יין רוחני שלא גורם להם נזק זה.

אלא שיש לציין, כי מצינו בתרגום שיר השירים, שלישאל היה מקור נוסף לקחת יין גשמי, שממנו לקחו יין לנסכים, שכן מובא שם כי יין לנסכים לקחו ישראל מכרמי עין גדי, וז"ל: "ומנין הוה להון חמרא לנסכא, הלא אינון במדברא, לא אתר כשר לבית זרע, ואף לא תינין וגופנין ורמונין? אלא הוה אזלין לכרמי עין גדי, ונסכין מתמן אתכלין דענבין, ועצרין מנהון חמרא, ומנסכין יתיה על מדבחא" עכ"ל.

ולכאורה יקשה מכאן, אם לישראל היה מצוי יין בכרמי עין גדי, שממנו לקחו לנסכים, מדוע לא שתו ישראל ממנו יין, ומה ההכרח לפי"ז שנאמר שישראל שתו רק יין שבא להם דרך נס, שהוא יין רוחני מהגפנים שהעלתה להם באר מרים.

ונראה לתרץ זאת, עפ"י המובא בספר מנחת יהודה על התורה (פרשת שלח, להג"ר יהודה גזפאן מחכמי תימן) שם הביא הרב קושיא אחרת על ענין זה, בשם חמיו הג"ר אברהם מנזלי, שהקשה, אם היה מצוי לישראל יין מהגפנים שהעלתה להם באר מרים, מדוע טרחו ולקחו יין מכרמי עין גדי, שמסתבר שהיה להם יותר טורח בלקיחתו והכנתו.

ותירץ הרב קושייתו, כי הטעם שלא לקחו ישראל היין לנסכים ממה שהעלתה להם באר מרים, הוא משום שרצו להקריב על גבי המזבח מיגיע כפם ועמלם, ולא מְדַבֵּר שהגיע להם בקלות על ידי נס באר מרים, ולכן העדיפו ללכת עד כרמי עין גדי ולעמול בבצירת הגפנים וייצור היין, כדי להביא למזבח מיגיע כפם.

על פי דבריו ניתן לבאר עוד, כי מכיון שייחדו ישראל את כל עמלם בכרמי עין גדי, בבצירת היין ובהכנתו לצורך יין הנסכים, לא מלאם ליבם למעול ביין קדוש זה המיועד לעבודת ה', ולשתות ממנו יין להנאת גופם, ובפרט שהיה מצוי להם יינם מגפני באר מרים, ולכן מסתבר שהקריבו את כל התוצרת לנסכים, ונמצא כי בסופו של דבר לא שתו לעצמם יין גשמי, אלא רק יין מאילנות באר מרים שעלו דרך נס, ונמצא שדברי הכתוב "יין ושכר לא שתיתם" אמת, דקאי על יין גשמי, ולא שתוהו אף שהיה מצוי להם ממקומות אחרים.

ואגב דאתינן להכי, נראה לתרץ את קושיית הגר"א מנזלי, אמאי לא לקחו ישראל יין לנסכים מגפני באר מרים באופן אחר, משום שידעו הם כי כשהתורה ציוותה על "ויין לנסך רביעית ההיין" התכוונה היא ליין היוצא מהגפנים הגדלים כדרך כל הארץ, ונמצא כי גפנים הגדלים דרך נס, פסול יינם לנסכים, ולכן חיפשו הם היכן ימצאו יין מגפנים מקוריות הגדלות בארץ, וזאת מצאו בכרמי עין גדי, ולכן טרחו והביאוהו משם.

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער)

"מן השמים מוסיפין לו דביקות המחשבה בעבודתו יתברך"!

שנה חדשה מתקרבת ובאה. השאיפות והרצון הטוב מתגברת שיהיה שנה מיוחדת, שנה של עלייה בתורה ויראת שמים, שנה של התחדשות! שנה של התקרבות אלקים ביתר שאת וביתר עוז. בודאי צריכים להתחרט ולשוב בתשובה שלימה על המכשולים אבל יש פרקים שלימים של "עשה טוב", לא רק בכמות אבל אולי בעיקר, באיכות. וראיתי לזה פירוש נפלא במאור ושמש בפרשת השבוע עה"פ "יצו ה' אתך את הברכה באסמיך ובכל משלח ידך", ואלו דבריו - "נראה פירוש הפסוק על פי מאמר הנביא (מיכה ו, ח) הצנע לכת עם ה' אלקיך, שצריך להבין מה הוא הצנע לכת שאם יסתר איש במסתרים ללמוד תורה ולתפילה גם זה ידעו בני אדם שהוא נסתר. גם יש כמה מצוות שצריך להיות עשייתן בפרהסיא ואי אפשר בענין אחר כגון הכנסת כלה והלוית המת וסוכה ותקיעות שופר ודומיהן. אמנם עיקר הפירוש הוא שתהיה מחשבתו גדולה ועמוקה הרבה מאד בעבודת ה' יתברך יותר מהנראה ממעשיו, ומורשיו מלאים אהבת ה' ויראת ה'. וזה עיקר "הצנע לכת" שהמחשבה נעלמה מכל עין זולתי הבורא יתברך"

ושוב מוסיף הבטחה ברורה, דברים שמאירת עינים ומעוררים מאד לקראת השנה החדשה - "ומי שהולך בדרך זה להיות עיקר עבודתו במחשבתו יותר ויותר ממעשיו, מן השמים מוסיפין לו דביקות המחשבה בעבודתו יתברך וגם מצוות המעשיות שלו מתרביין בכל יום". ומפרש בזה דברי הפסוק, וזהו "יצו ה' אתך את הברכה באסמיך", שעיקר הסמוי מן העין הוא המחשבה, פירוש שיתברכו מחשבותיך ויתוספו בעבודת ה', ובכל משלח ידיך הם המעשים הטובים שיתברכו מצוות המעשיות שלך ויתוספו גם כן כנ"ל - עכ"ד.

ויש לצרף לזה דברי השם משמואל (ראש השנה שנת תרע"ב) והנה כ"ק אדומו"ר הרבי ר' בונם זצ"לה"ה מפשיסחא אמר בפירוש ברכת פסוקי דזמרה "הבוחר בשירי זמרה" שאם האדם אומר שירות ותשבחות ככל אשר בכחו ועדיין לבו בוער באהבה ורצונו עוד לשבח ולפאר, האהבה הזאת נקראת "שירי זמרה", היינו שיריים של הזמרה הנשארת בלב, ובזה בוחר הש"י, כי זהו העיקר יותר מהזמרה עצמה, ודפח"ח. ועל דרך זה יש לומר בטעם השופר שהוא קול יוצא מפנימיות הלב בלתי מתחלק בה' מוצאות הפה, היינו שלאחר שאמר מלכיות זכרונות שופרות בפה עוד לבו בוער, הוא הוא קול השופר היוצא מפנימיות הלב, וזה נבחר יותר מן הברכות עצמן כי הברכות דרבנן והשופר דאורייתא כבש"ס (ר"ה ל"ד ע"ב):

זכינו לאור חדש בקול התקיעות שאחרי "מלכיות זכרונות ושופרות"!! אמרנו העשר פסוקים, התפללנו הבקשות שתיקנו האנשי כנסת הגדולה, אבל יתכן כי "עוד לבו בוער" ואין בכח הפה להוציא רגשי והתעוררות הלב כדיבורים שמתחלק בה' מוצאות הפה, לזה תוקעים בקול השופר היוצא במפנימיות הלב, "וזה נבחר יותר מן הברכות" של התפלה!

והנה כל מהות של קול השופר מורה על פנימיות הלב ורצונינו הטוב, וכפי שמצינו בכמה ספה"ק אודות הקול הפשוט של השופר, והא לך לשונו הזהב של רבי צדוק הכהן בספרו תקנת השבין (אות יב) ואלו דבריו "וזמן תשובה לכל הוא בעשרת ימי תשובה שאז נקרא בהמצאו כמו שאמרו בראש השנה (י"א). שהוא מצוי אצל כל יחיד כי אז הוא ביחוד הזמן שה' יתברך מעורר כל יחיד מישראל בחדרי לבבו לשוב אליו יתברך, וההתחילה על ידי קול השופר בראש השנה דפשוטו כמו שכתב הרמב"ם (הלכות תשובה פרק ג' הלכה ז') עורו ישנים מתרדמתכם והיתקע בשופר ועם לא יחרדו היא תשובה מיראה שהוא כל התחילת התשובה שמצד האדם, וזהו פעולתו בלבבות דבני ישראל וכן פועל למעלה בקיום מצוה זו דהשמעת קול שופר שהוא הקול קול יעקב קול פשוט המעורר על הפנימיות הנעלם שכל רצונינו רק לעשות רצונו יתברך ועל ידי זה יעלה זכרונינו לפניו יתברך לטובה כי יסתלק כורסיא דדינא וישב על כסא רחמים להתנהג בחסידות ומוחל עוונות עמו כי מביט על הפנימיות ולא על חיצוניות המעשים הנגלים.

נמצינו למדים להתעורר לקראת השנה החדשה אודות עבודת פנימיות הלב, להיות מוסיף והולך בכוונה מתוך אהבתו ויראתו יתברך, דבר שמורה ומעורר אותנו קול השופר שוהא למעלה מדיבורים, קול השופר ששייכת לקודש הקדשים כמבואר בגמ' "כלפנים דמי" (כידוע מרבי ישראל סלנטר), הקול שמלמד זכות עבורינו להביט על הפנימיות ולא על חיצוניות של המעשים שלנו. ובדואי ככל שזוכים להכין ולהעמיק בפנימיות העבודת השם שלנו, וגם לרבות בעבודת הבין אדם לחבירו להיות מחשיב ולייקר כל אחד כפי פנימיות רצונו הטוב, ולדעת ולהחדיר בנו אשר כל המחלוקת ואי-הבנה נובע מכח החיצוניות והשאור שבעיסה ואין זה עצמות האדם, הרי מדה כנגד מדה נזכה לפעול בקול השופר שנזכה גם אנו להיות נידון כפי הפנימיות שלנו אשר מקרא מלא דיבר הכתוב "ועמך כולם צדיקים!"

למען הסר ספק / הרב ישראל מאיר ווייל, מח"ס וביום השבת והשולחן כהלכתו והמועדים כהלכתם, רב קהילות בני הישיבות וביהכנ"ס היכל יוסף שלו' רמת בית שמש ג

ידיעות חשובות להלכה - שמיטת כספים ופרוזבול

כרטיספר

א. בחורים רבים מקבלים לבר מצוה כרטיס מתנה לקניית ספרים, ויש לברר מה דינו של כרטיס זה לגבי שמיטת כספים.

לגבי צ'ק נחלקו הפוסקים אם משמט או לא, כלומר, מי שברשותו צ'ק שכבר עבר זמן הפירעון האם משמט או לא, דעת מרן הגרי"ש אלישיב [שמיטת כספים כהלכתה ומשנת הגרי"ש] וכ"כ בתשובות והנהגות [ח"ג סי' תמ"ז] שנחשב שטר חוב ומשמט, ודעת האגרות משה [ח"מ ח"ב סי' ט"ו] המנחת שלמה [תנינא סי' קכ"ג] ושבת הלוי [ח"ט סי' רצ"א] שאינו משמט, ועיקר טעמם מפני שנחשב לגבוי כבר כיון שאין יכול לבטלו [בלי סיבה נכונה] ונחשב כממון שכבר נמצא בידו ורק מחוסר גביה, והראיה שיכול לשלם לו לאחרים אם ירצה [כמעט] לכל קניה.

אמנם, כרטיס מתנה לקניית ספרים אינו כן, אלא אינו ראוי לשום קנייה אחרת, והוא רק כמו 'התחייבות' או 'דף זיכוי' של החנות, ובזה נראה שאין צד שלא ישמט אלא ודאי ישמט. והנה, אפילו הקפת החנות ושכר שכיר וקנסות אם 'זקף' במלוה הרי אלו משמטים כמבו' בשו"ע [סי' ס"ז, י"ד-ט"ז], וכל שכן כאשר הקונה שילם לבעל החנות וקיבל תמורתו 'שטר התחייבות' לקניית ספרים שנקרא כרטיס למתנה לספרים, ושטר זה הוא התחייבות ו'זיכוי' לקבל ספרים, ונראה שאינו כגבוי כי אין זה ממון שאפשר להעבירו לאחר, וגם לא שייך לגבות בו [ולכל היותר אפשר לתובעו בבית דין או להבדיל בערכאות כהפרת התחייבות או כמניעת החזר חוב].

ולפי זה כל ילד בר מצוה מצוי בימינו שקיבל בבר מצוה כרטיס מתנה לקניית ספרים, חייב לעשות פרוזבול בפני עצמו, ואין אביו יכול לעשות בשבילו כי אינו אפטרופוס עליו לענין קניית הספרים שבדרך כלל הילד מחליט לעצמו איזה ספרים יקנה בזה.

ובברכ"י [או"ח סי' תל"ד ס"ד] הביא שנחלקו המהריק"ש [בספר ערך לחם] והבתי כהונה אם אפשר לעשות שליח לפרוזבול, ולהלכה נקט שאפשר לעשות פרוזבול על ידי שליח, וכן כתבו עוד אחרונים [מחנה אפרים הל' שלוחין ושותפין סי' ז' ונובי"ת יו"ד סי' קמ"ז] וכן פסקו להלכה החזון איש זצ"ל והקהילות יעקב זצ"ל וכן הורה הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

ולכן, אם הנער רוצה יכול לעשות פרוזבול בפני עצמו או לשלוח את אביו שיעשה פרוזבול בשבילו ויצטרך להוסיף בשטר שהפרוזבול נעשה גם לבנו ויאמר כן לדיינים.

נ"ל"ע לגבי קטן שקיבל דמי חנוכה או מתנה על מנת שאין לאביו רשות בו והרי הכסף נמצא אצל ההורים והם משתמשים בו, נמצא שנחשב שהוא 'מלוה' להוריו כסף, ויל"ע].

*

כספי ביטוח לאומי

ב. יש שעוררו על כסף שה'ביטוח לאומי' מפקיד לילדים עד גיל 18. והנה, עד גיל 18 ע"פ כלליהם אין אפשרות להוציא את הכסף לשימוש, ולכל היותר יכולים להעביר מחברת השקעות אחת לחברתה, והרוצה לטעון שגם זה נחשב אפשרות למשוך את ההלוואה-אע"פ שלא יוכל להשתמש בו, ונאמר שהגיע זמן הפירעון, מ"מ האפשרות היחידה לעשות כן היא לאבי הבן שהוא נחשב אפוטרופוס והרווחים שייכים לבן.

ולמעשה, כוחו פחות מכח אפוטרופוס, כיון שאינו יכול למכור וגם לא להשתמש בכסף וכל כח 'אפוטרופוסתו' היא רק כח להעביר מחברת השקעות לחברת השקעות אחרת, א"כ אף שיכול להוציא את הכסף מהלווה, מ"מ חסר לו בבעלות על הממון, וגם האפוטרופוס לא מועיל לזה כי גם הוא לא יכול להשתמש בכסף ולא למוכרו, והוא כמי שהפקידו לו כסף בכספת ולא נתנו לו את המפתח שאין לו כלום, ולכן נראה שאין צריך פרוזבול כלל מצד הכסף המופקד בביטוח לאומי.

*

בחורי ישיבה

ג. בחורי ישיבה שלוו כספים והמלוה רוצה לעשות פרוזבול, והרי אין להם קרקע ואין כותבים פרוזבול אלא על הקרקע [סי' ס"ז, כ"ב].

בב"י [סי' ס"ז סכ"ג (כ"ז)] הביא בשם העיטור שדין שאילה לענין פרוזבול שווה לדין שאילה לקנין אגב, וזה היה המקור שלו שאפשר לכתוב פרוזבול על קרקע מושכרת, והנה, בשאילה גמורה הרי השואל קיבל את המקום לשימוש, ולמשל, מי ששאל דירה לשבת, בודאי אין המשאיל יכול להיכנס לשם תוך זמן השימוש, אבל בימינו ברוב הישיבות המסודרות השימוש בכל רגע תלוי בתנאי המשאיל והמשאיל שולח 'מעורר' להעיר את הבחור לתפילה ושולח 'משגיח' לבדוק שהבחור לא בחדרו בזמן הלימוד וכן יכול לבדוק שאינו מחזיק 'נגנים' וכדו' בחדרו, וכל זה מוכיח שאין כאן זכות שאילה בקרקע אלא רק זכות שימוש כאשר גם בזמן השימוש עדיין הבעלות נשארת אצל המשאיל, והמשאיל יכול לסלקו לחדר אחר כשירצה [בישיבות מסודרות].

והנה, אמנם דעת המהרי"ט [סי' ס"ה] שגם זכות שימוש סגי ולא צריך קנין שאילה ממש, מ"מ בדברי העיטור המובאים בב"י מוכח לא כן שהרי השווה דין פרוזבול לדין קנין אגב, וגם בחת"ס [חו"מ סי' נ'] כתב לא כן וכתב שאם המשאיל יכול לסלקו בכל עת אין זה

נחשב קנין שאילה ואין יכול לכתוב עליו פרוזבול, ודברי החת"ס הובאו בפת"ש [שם סק"ד], ואמנם בגליון הגרעק"א שם ציין לדברי המהרי"ט הנ"ל].

ולכן, המלוה צריך לדעת שללוה יש קרקע ואם אין לו צריך להקנות קרקע לשימוש ליום אחד ולא ייכנס שם [ויכול להקנות גם שטח קטן של ד' על ד' אמות] כדי שיוכל לעשות עליו פרוזבול.

ובבחורי ישיבה שאין להם קרקע להקנות, יכול לבקש מאבי שיקנה ללוה קרקע של ד' על ד' אמות [עי' שבות יצחק עמ' פב- פג שכך לשון הראשונים והאחרונים], וכן הביא בב"י נוסח מהר"י אלברצלוני שכתב שמקנים ארבעה גרמידי, וכן הוא בנוסח שכתב רבינו גרשום ובראבי"ה, וכ"כ בארץ חיים שכך היה הנוסח בירושלים.

ויקנה את הקרקע בקנין סודר [על ידי הגבהת כליו של הקונה] או בקנין כסף [שהקונה יתן לו פרוטה ויקנה את הקרקע], ובשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל הביא בשבות יצחק שיעשה קנין כסף.

[ועי' אבני ישפה ח"ב סי' צ"ח שיש להקנות קרקע לבחורי ישיבה כי אחרת יכולים לומר קים לי כדעת החת"ס, עי"ש].

*

איזה בית דין צריך

ד. לאיזה בית צריך ללכת לעשיית הפרוזבול.

שיטת הרמב"ם [שמיטה פ"ט הי"ז] שצריך דוקא בית דין חשוב שבדור, בב"י הביאו והביא גם את הרא"ש [כלל ע"ו ס"ו] שפסק כר"ת שרק בי"ד המופלג בכל מדינה ומדינה יכול לכתוב פרוזבול אבל למעשה פסק בשו"ע [סי' ס"ז, י"ח] את לשון בעל התרומות 'שהם שלושה בקיאים בדין ובענין פרוזבול ויודעים מענין שמיטה והמחום רבים עליהם באותה העיר' [ובבעל התרומות הוסיף וכתב 'הרי הם באותו הזמן ובאותה העיר כבי דינא דרבי אסי וראוים להפקיע ממון בני עירם כתקנתם הנראה להם כמו הם בדורם].

והנה המחבר לא הזכיר את המילים בית דין חשוב שבעיר, ויש להבין הטעם.

הרמ"א חולק ואינו מצריך בי"ד חשוב שבעיר. והנה, לשון הראשונים שהרמ"א פסק אותם שהם הרא"ש והרשב"א והרמב"ן בגיטין דף לו: [כמש"כ בדרכ"מ הארוך] הוא שאם הבית דין צריך להיות חשוב ויכול להפקיע ממון איך רבנן מסרו מילי להדדי הרי אין להם כח להפקיע ממון, והוסיף הרשב"א 'ותדע לך דהא רבנן דבי רב אשי מסרי מילייהו להדדי ואי אפשר דכולהו רבנן דבי רב אשי אלימי לאפקועי ממונא', וכ"כ מהר"ם מרוטנבורג [ד"פ סי' תתקעב] שאין צריכים בית דין שיכולים להפקיע ממון, א"כ שיטת הרמב"ם והב"י שכן צריך בי"ד שיכולים להפקיע ממון.

[ויש להעיר, שיש קצת ענין לעשות בבי"ד חשוב כי אם הלווה ספרדי הוא יכול לטעון קים לי כהשו"ע שלא עשית פרוזבול כי עשית בבי"ד פשוט שאין בכוחו להוציא ממון והוא הרי הנתבע].

ויש לבאר גדר הדבר שצריך בית דין חשוב שבדור, השו"ע פסק את לשון בעל התרומות, כי למעשה מי שהציבור 'המחה' אותו, הוא יש לו כח להוציא ממון, וזה כוונת הסמ"ע בהגהתו על השו"ע שכוונתו שצריך בית דין שיכול להפקיע ממון ולכן תלוי בהמחום רבים ולא הזכיר בית דין חשוב שבדור. ומכיון שכאן הנידון למי יש כח להוציא ממון, דבר זה תלוי בהמחאת הציבור, והבין השו"ע שבי"ד חשוב שבדור תלוי במי שהציבור המחאה אותו ומשום כך יש לו כח להוציא ממון, ולכן העתיק את לשון בעל התרומות.

אמנם החת"ס קצת לימד זכות על אלו שרוצים את הרב הגדול אפילו שאין הוא הבית דין החשוב בעיר, וביאר [שו"ת חו"מ סי' קי"ג] שכיום עיקר החשש הוא האיסור ולא הממון, כיוון שכולם מלויים על דעת כן.

ובימינו הדבר אינו פשוט, הרי יש כמה בתי דינים כמו שיש כמה מנהגים, ואין בארץ ישראל בית דין שמקובל על הציבור ככלל כמו שהיה פעם 'עיר' ול'עיר' היה בית דין של בני העיר ובית דין הזה היה מקובל על כולם, אבל שנים האחרונות הערים וכל הארץ מחולקים לפי 'ציבור' ולא לפי עיר ושכונה, יש כאלו שמבחינתם זה הבית דין ודבריו חיים וקיימים וסומכים עליו ויש כאלו שלא סומכים עליו, וכשמגיעים לדיני תורה בין שכנים, באופן קבוע ידוע ששכן אחד מבקש דוקא בית דין ספרדי למשל והשני רוצה בית דין אשכנזי וכו', וה'המחום רבים' תלוי בזה, כל ציבור 'ממחה' את בית הדין שלו.

ולכן אין משמעות ללכת לבית דין גדול שבעיר אם בדרך כלל אנחנו לא רואים אותם כבית דין שיכולים להוציא ממון.

*

ניתן להעביר שאלות אל הגרי"מ ווייל שליט"א במייל: 4118843@gmail.com

מאור שעשועי - תפילה לעני / מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך' בתוך שאר חולי ישראל

וּנְצַעֵק אֶל ה' אֱלֹקֵי אֲבֹתֵינוּ וְיִשְׁמַע ה' אֶת קִלְנוּ וְגו' (כו, ז)

בספר "חפץ חיים על התורה" זה לשונו: "וישמע את תפלתנו" לא נאמר, [אלא] וישמע ד' את 'קולנו'. ללמדנו בא, שצריכים לצעוק 'בקול' בעת צרה, ועל ידי זה עונה השם תיכף. ואף כי לפעמים עונת במשך איזה ימים, ואפילו לכמה שנים, כדאיתא במדרש 'יש תפלה לכמה שנים', אבל הצעקה בקול מועלת.

והעיקר לבקש על הכלל כולו, ולבקש אחרי קיום המצוה, כמו שאנו אומרים תפלות 'הרחמן' אחרי שקיימנו מצות ברכת המזון, "עכ"ל.

וב"מעשי למלך" שם ז"ל: "הוא (החפץ חיים) היה אומר: חז"ל מיעצים, שכשמתפללים עבור החולה, לכללו בתוך כלל ישראל, 'בתוך שאר חולי ישראל', וגם לנחם את האבל 'בתוך שאר אבלי ציון וירושלים', כי אז התפילה מתקבלת ביותר.

ו(החפץ חיים) היה מספר מה שקרה להגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל, שנתכבד בסנדקאות בברית מילה. הגאון בא בזמן המיועד, אבל הוכרח לחכות זמן רב, ולתמהונו נודע לו פשר הדבר. באותו הבית נמצא, במצב של גסיסה, אבי הרך הנולד, והקרובים חכו ליציאה נשמתו כדי שיוכלו לקרוא את הרך הנמול בשם אביו.

כששמע הגאון רבי שלמה קלוגר את הדבר המוזר הזה, ציוה למוהל למול את הילד.

תיכף נכנס בעצמו לחולה לברכו בברכת 'מזל טוב', וכה אמר: להטריח את המלאך הממונה על הרפואה שיבא במיוחד לרפאות את החולה אין בכוחי, אבל כשנתעסק במצות מילה הרי יבוא מלאך הברית לעמוד לימין המוהל ולרפא את הרך הנמול. אז אבקשו שיכנס גם לחדר הזה לרפאות את החולה.

וכך היה - סיים החפץ חיים - לאחר שלשה ימים קם החולה ממטתו והלך ברגליו לבית הכנסת, "עכ"ל ה"מעשי למלך".

הנה איידי דאתא לידן נוסח זה שמתפללים על החולה - "בתוך שאר חולי ישראל" - אימא בה מילתא בס"ד.

הנה מקור הנהגה זו היא מהגמרא (שבת דף יב ע"ב): "אמר רבי חנינא, מי שיש לו חולה בתוך ביתו צריך שיערבנו בתוך חולי ישראל", ועיין שם שזהו כמו הנוסח שרבי יוסי היה אומר "המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל".

הנהגה זו צריכה ביאור, מדוע כאשר מתפללים על פלוני כוללים אותו בתוך הכלל? ורש"י כתב "שמתוך שכוללן עם האחרים תפלתו נשמעת בזכותן של רבים".

ולעניות דעתי נראה להוסיף, על פי המבואר שכלל ישראל הם גוף אחד:

"בעשו כתיב ביה 'שש נפשות', וכתוב בו 'נפשות' הרבה, דכתיב (בראשית לו) 'ויקח עשו את נשיו ואת בניו ואת בנותיו ואת כל נפשות ביתו'. וביעקב 'שבעים נפש', וכתוב ביה 'נפש אחת', דכתיב (שמות א) 'ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב' וגו'. אלא עשו שהוא עובד לאלהות הרבה כתיב ביה 'נפשות' הרבה. אבל יעקב שהוא עובד לא-לוה אחד כתיב בו 'נפש' אחת, 'ויהי כל נפש' וגו'" (ויקרא רבה ד, ו).

"ויחן שם ישראל - כאיש אחד בלב אחד" (רש"י שמות יט, ב)

כאשר עכן לקח מהחרם כתוב (יהושע ז, א): "וַיִּמְעְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעַל בְּחָרָם וַיִּקַּח עֶכָן בֶּן כַּרְמִי בֶן זַבְדִּי בֶן זֶרַח לְמִטָּה יְהוּדָה מִן הַחָרָם וַיַּחַר אָף ה' בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל". ומקשה המלבי"ם: הרי רק עכן לקח מן החרם "ואיך מעלו 'בני ישראל' מעל? האיש אחד יחטא ועל כל עדת ישראל יקצוף?".

ומבאר המלבי"ם: "כי כל ישראל קשורים כגוף אחד, עד שכל איש ואיש מהם יחוסו אל הכלל כיחוס אבר אחד מן הגויה אל הגויה, וכמו שעל ידי חולי או הפסד אבר אחד יתהווה חולי או מום בגוף כולו, כן במה שלקח עכן מן החרם נחשב כאילו מעל העם כולו, וזהו שכתבו 'וימעלו בני ישראל ויקח עכן', עכ"ל המלבי"ם.

מעשה הבה נתבונן:

[א] "על ידי חולי או הפסד אבר אחד יתהווה חולי או מום בגוף כולו!"

בן "כל ישראל קשורים כגוף אחד, עד שכל איש ואיש מהם יחוסו אל הכלל כיחוס אבר אחד מן הגויה אל הגויה".

כאשר אדם אחד מישראל חולה, כל ישראל חולים. כל ישראל קשורים כגוף אחד. לכן כאשר אדם אחד מישראל חולה צריכים להתפלל לרפאות כלל ישראל.

ומיניה-וביה: כאשר אבר אחד חולה, אם שאר הגוף בריא, יותר קל לרפאות את העבר החולה. למשל, ל"ע אדם זקוק לעבור ניתוח אורתופדי לתקן שבר בקרסול. זה לא ניתוח מסובך, קשה או מסוכן, אבל אם החולה סובל גם ממחלת לב, ריאות, וכדומה, הרי שהטיפול בקרסול הופך להיות סכנת נפשות. מאידך, כאשר כל הגוף בריא, זה מקל על הטיפול בקרסול - "רוח איש יכליל מחלהו ורוח נבאה מי ישאנה" (משלי יח, יד).

מעשה, אם הכלל חולה, זה הופך את הטיפול ביחיד ליותר מורכב וקשה כי הכלל הוא חלק מהיחיד והיחיד הוא חלק מהכלל.

על כן התפילה: "בתוך שאר חולי ישראל", כי החולי של הכלל הוא גם החולי של הפטר. וגם, כי כאשר כלל ישראל יותר בריא, קל יותר לטפל בחולה אשר לפנינו.

שוב ראיתי מה שכתב ב"יערות דבש" (ח"א דרוש א): "יתפלל בעד כל חולים שהם בתוך העיר, ויכלול כל חולי ישראל, וישתתף עמם בצערם, כי הלא הכל נפש אחד וגוף אחד, ואם חלה אחד מישראל הרי קצת מאיבריו חולים" וכו', עש"ה.

לרפואת משא אמונה בת שושנה בתוך שאר חולי ישראל, אכי"ר!

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה

(כו, א) וְהָיָה כִּי-תָבֹא אֶל-הָאָרֶץ וּגּו'. ופרק כח (מה) וּבָאוּ עֲלֶיךָ כָּל הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה וּרְדֹפוֹךָ וְהִשְׁיִגוּךָ עַד הַשְּׂמֹדֶךָ כִּי לֹא שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׁמֵר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר צִוְּךָ: (מו) וְהָיוּ בְּךָ לְאוֹת וּלְמוֹפֵת וּבִזְרָעְךָ עַד עוֹלָם: (מז) תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב מְרֵב כָּל:

משפט השבוע: "בכל דקה של עצבות, אתה מפסיד שישים שניות של שמחה".

סיפור השבוע מעשה עם אחיו של הגר"א

נפתח במעשה שהיה ברבי אברהם זצ"ל אחיו של הגר"א זי"ע אשר התגורר בעיר קיידין ואחת המשפחות שם דאגה לפרנסתו, פעם אחת באו ואמרו לרבי אברהם עד מתי תשב בקיידין עבור להתגורר בוילנא שהיא עיר גדולה יותר ושם תהיה פרנסתך מצויה וברווח, נענה ואמר צריך לשאול את פי הרבנית, הלכו אליה והביאו בפניה את ההצעה, אבל היא הגיבה בסירוב מוחלט, וכששאלו אותה מדוע היא מתנגדת, ענתה לפני כמה שנים לא יכול היה בעלי לקנות אתרוג מחוסר אמצעים הלכנו ומכרנו את דירתנו ועברנו לדירה יותר קטנה כדי שנוכל לקנות אתרוג, והנה שלש פעמים ביום אני עוברת ליד דירתנו הקודמת והדבר הזה גורם לי לשמחה גדולה ואני נהנית מכך שמכרנו אותה למטרה של קניית אתרוג ועל השמחה וההנאה הזו איני מוכנה לוותר, אכן זה הפירוש לחיות את המצוות להרגיש שזה החיים שלנו שעבורם נעשה הכל בשמחה. בדומה לכך מסופר על הגר"א מוילנא שתמיד דאגו לקנות לו אתרוג מהודר שנה אחת לא נמצא אתרוג ולאחר חיפושים גדולים נמצא אתרוג מהודר באחד הערים אצל גביר אחד ששילם עליו מחיר יקר שמעו על כך הגבאים הלכו אליו וביקשו ממנו לקנות את האתרוג עבור הגר"א גדול ישראל בכל מחיר שירצה אולם הוא סירב ואמר רק בתנאי אחד יהיה מוכן להעביר את האתרוג לגר"א ששכר מצווה זו של האתרוג תהיה לזכותו נבהלו מהדרישה למכור לו בתמורה את שכר המצווה בעוה"ב ולא ידעו את נפשם איך יאמרו לגר"א מחוסר ברירה הודיעו על כך לגר"א שזו ברירת המחדל שיש, שמח הגר"א ואמר להם שהוא מעוניין ודווקא אותה שנה שמח במיוחד והסביר הגר"א היות ותמיד האדם עושה מצווה על מנת לקבל פרס והשנה עושה מצווה לעשות רצון השם בלבד.

שאלות

א} יש לשאול שמדברי הפסוק מבואר שמדובר באדם עובד השם ומקיים התורה והמצוות, ולמרות זאת כתוב ובאו עליך כל הקללות תחת אשר לא עבדת בשמחה, ממה שאמר לא

תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה

עבדת בשמחה משמע שאמנם עבד אך לא בשמחה, וקשה מדוע כל כך התורה מענישה על חיסרון השמחה הרי הוא מקיים התורה והמצוות? ב} זאת ועוד הרי השמחה הוא דבר שנובע ממצבו של האדם ואיך אפשר לתבוע ולהעניש בגלל חוסר שמחה?

המצב השורר בעולם

עדים אנו למציאות שכל חיי האדם מלאים עליות ומורדות אירועים אכזבות בעיות וצרות אין אדם שלא עובר איזה חויות או בעיות בחיי הנשואין או עם הילדים שאינם ממושמים או בעיות בריאות ואם ח"ו יש איזה מחלה כרונית משבשת את חיי המשפחה או בעיות פרנסה ועוד ולכן אין ספק כי כל אירוע כזה מוביל את האדם לעצבות דיכאון ובכי, ובפרט אשר נמצאים בתמידות תחת לחץ חברתי ותחרות סמויה המלווה בקנאה אשר לא נותנת לאדם מנוחה וכל ימיו נמצא במרדף נגד השעון כיצד להעפיל לפסגת החיים [שאגב אין לזה סוף כי אין אדם מת וחצי תאוותו בידון] ומתוך מציאות זו אשר יוצרת אצל האדם מתחים גדולים ומאפילה על מצב רוחו ועל שמחת וחדוות החיים של האדם, כך שהאדם שרוי במצב של חוסר סיפוק בחיים ומאפיל על אושרו, והתוצאה של הדברים שכל מעשיו של האדם נעשים בעצבות ובחוסר מצב רוח ואין מה לדבר על שמחה.

זאת ועוד כאשר הדברים מיוחסים לקיום המצוות הרי שהדבר עוד יותר רחוק משמחה כי בדרך כלל האדם שמח בהעדרם של חיובי מצוות ואם נמציא לו פטור עוד יותר ישמח כמאמר חז"ל על הנאמר בתורה במדבר פרשת בהעלותך פרק י"א בדור המדבר שהתלוננו ואמרו (ה) זְכַרְנוּ אֶת־הַדָּגָה אֲשֶׁר־נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חֵן וכו' וביארו חז"ל חינוך מהמצוות שעדיין היו פטורים מקיום התורה והמצוות, וכמאמר השגור בפי הציבור שתמיד ישמחו על יהי שם ועל המחיה שביאורו להיות פטור מתחונן ומברכת המזון, אולם תורתנו הקדושה מלמדת אותנו שהשמחה היא חובת כל אדם "שמחה היא היכולת להנות מהדברים הקטנים בחיים". השמחה תגיע, לא כשתקבלו את מה שרציתם, אלא כשתהיו מרוצים ממה שקיבלתם, והעושר האמיתי שלנו נמדד בכמות השמחה, כי השמחה היא הכל והיא המשקפת את עיקר מעשיו של האדם ובהעדר שמחה למרות שתהיה עשייה מרובה היא חסרת ערך ואף נענש האדם על כך כאשר נבאר.

דבר הרמב"ם והמגיד משנה שהשמחה זו עבודה גדולה והיא המפתח לכל השפע והברכה והנה כתב הרמב"ם הלכות שופר וסוכה ולולב פרק ח הלכה טו שהשמחה זו עבודה גדולה ומי שנמנע ממנה ראוי להפרע ממנו תחת אשר לא עבדת בשמחה, והוסיף המגיד משנה בכלל הדברים שלא יעשה המצוות מתוך כפיה אלא בשמחה. עוד הוסיף לכתוב הרמב"ם הלכות תשובה פרק ט הלכה א והבטיחנו בתורה שאם נעשה אותה בשמחה ובטובת נפש ונהגה בחכמה תמיד שיסיר ממנו כל הדברים המונעים אותנו מלעשותה כגון חולי ומלחמה ורעב וכיוצא בהן, וישפיע לנו כל הטובות המחזיקות את ידינו לעשות התורה כגון שובע ושלוש ורבוני כסף וזהב, כדי שלא נעסוק כל ימינו בדברים שהגוף צריך להן אלא נשב פנויים ללמוד בחכמה ולעשות המצוה. ללמדנו שהשמחה היא מקור הברכה השפע הבריאות והעושר.

תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה

דברי המרח"ו שרק על מצוה בשמחה יש שכר גם בעוה"ז וזוכה לרוח הקודש

וכך כתב גם רבינו חיים ויטאל זצוק"ל בהקדמת שער המצוות להאר"י ז"ל ששואל איך יתכן שהתורה מבטיחה שכר גדול והטבות גם בעולם הזה וכן חכמים אמרו שכל שאפילו עושה מצוה אחת מקבל שכר גם בעולם הזה מטיבים איתו ומארכים את שנותיו והמציאות לא רואים שזה קורה? והשיב על כך בגלל שעושים המצוות בלי שמחה כך שלא רק שלא מקבלים שכר אלא אף נענשים על כך, אבל השורש הוא שהכל נשען עליו הוא שבעשיית המצוה אל יחשוב עליו כמשא גדול וממהר להסירה מעליו, אבל יחשוב בשכלו כאילו בעשות אותה המצוה ירויח אלף אלפים דינרי זהב ויהיה שמח בעשותו אותה המצוה בשמחה שאין לה קץ מלב ונפש ובחשק גדול כאילו נותנים לו בפועל אלף אלפי דינרי זהב אם יעשה אותה מצוה, וזה סוד תחת אשר לא עבדת בשמחה וכפי גודל שמחתו באמת ובטוב לבב הפנימי כך יזכה לקבל אור עליון ואם יתמיד בזה אין ספק שישרה עליו רוח הקודש. כמו שמסופר על האריז"ל שהיה מנהגו שהולך לקנות דבר מצוה לא היה שואל כמה עולה אלא היה מניח הארנק למוכר בכדי שיקח כמה שהוא רוצה, שאלו את האריז"ל מדוע נוהג כך, והשיב כי כל מה שזכה להשגות גדולות בחכמת הנסתר רק בזכות שהוא שמח בכל מצוה יותר מכל הון שבעולם, וכיון שכן אין ערך לכסף לעומת המצוה לעשות רצון הקב"ה לכן אינו שואל על המחיר אלא מניח הארנק לפני המוכר כיון שכמה שיקח המצוה עוד יותר גדולה. שמעתי מהרב מן שאלו את הרה"ג אהרון ליב שטיינמן זצ"ל מה הדבר שבר מצוה צריך לקבל עליו, והשיב שצריך לא לחלוץ התפילין עד אחרי קדיש אחרון, ונשאל מה המשמעות שיש בדבר, והשיב שחייב להרגיל עצמו שאין המצוות עול עליו אלא לעשותן בשמחה.

ההבדל בין דורות ראשונים לאחרונים שהיו שמחים במצוות ותוכחת היערות דבש

עוד מבואר במסכת גיטין דף פא ע"א ההבדל בין דורות ראשונים לדורות אחרונים שהראשונים היו מחפשים לחייב עצמן במצוות ואילו האחרונים היו מחפשים למצוא דרך להיפטר מחיוב המצוות. ולזאת הוכיח הגאון הגדול רבנו יונתן איבשיץ זצ"ל בספרו יערות דבש חלק שני דרוש ה בא"ד וז"ל כי בעו"ה זה החולי, אשר אף בעושה מצוה אינו שמח, והכל בעל כרחו ככפאו שד, ואילו יאמר לו פטור אתה ממנה, היה שש ושמח, ונהפוך הוא שהיה לו לשמוח: צא ולמד, כמה ישישו שרים נכבדים כאשר חלק להם מלך בשר ודם כבוד לעשות פקודתו, ואיך לא ישמח גבר נבזה חדל אישים תולעת נוצר מטפה סרוחה, באמור לו מלך מלכי המלכים הקב"ה עשה זאת, ויהיה לנחת ולרצון לפני ה' תמיד, הלא על זה מהראוי להרבות שמחה כשמחת כל הון, ולומר אני עשיתי דבר קטן, תקעתי בשופר, ומה היא תקעתי בקרן, לא יש בה עינוי נפש ויגיעה וכדומה, ומכל מקום יש בו רצון ונחת לה, והיש חדוה ושמחה גדולה לפניו מזה, וכן כל המצוות כולן הן נוחות לעשותן אין בהן רוב מיגיעה ועבודה, וכו' ואפילו בסוכה אמרינן [דף כ"ה ע"ב] המצטער פטור מסוכה, כי לא נתן מצוות לעול לטובה ולנחת, והנביא צועק [מיכה ו'] עמי מה עשיתי לך ומה הלאיתך ענה בי וא"כ יש לאדם לשמוח מאוד מאוד. וכו' ואיש אשר מניח תפילין ולובש טלית של

תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה

מצוה, הלא ישמח כי זכה להיות בדיוקנא דמלכא קדישא, והלא קול קורא לפניו הבו יקרא לדיוקנא דמלכא קדישא, ואיך לא ישמח איש בזה, לעשות דבר קל כזה ולזכות בו לעולם הבא ולמצוא נחת וחסן בעיני ה'. וכתב האר"י ז"ל [שעהמ"צ דף א'] כי ממש רוב הגלות בזה שאין עושים המצוה בשמחה, כדכתיב [דברים כ"ח] תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב וכו': ובאמת בעונותינו הרבים עבירה גוררת עבירה, על ידי שאינם שמחים במצוות כראוי, אינם משגיחים ג"כ על המצוות שיהיו כראוי. תפילין, מתקיים זוג תפילין לעשר שנים, ואינו משגיח שיהיה כראוי בכל פרטי מצוות, מרובע, וכדינו בכל הלכות תפילין. הוי ווי חסרי לב, אני רואה כל מלבושים חדשים אתם לובשים, ממש רגל ברגל, לבוש קיץ וחורף, לבוש חול ושבת, וח"ו שיהיה בו כתם וטלאי, ומכ"ש הכובע על ראשו צריך שיהיה נקי מאבק, וכו' ואם יעשה לו כובע בשנוי נימוס ומטבע המדינה, אם ארוך או קצר, הלא לא יקח אותו בראש, הואיל הוא משונה מטבע נימוס הנהוג, וכמו בנעלים, יחליפו מרגל לרגל, וצריכים להיות נכונים לרגלו לבל יוסיף או יגרע, והרצועות והלולאות אשה אל אחותה כפי נימוס, לא קצר ולא ארוך, וח"ו לשנות עכ"ל:

עוד מבואר שזו הדרגה הגבוהה שהגיעו בפורים

כמבואר במסכת מגילה דף טז ע"ב ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר, אמר רב יהודה: אורה - זו תורה, וכן הוא אומר כי נר מצוה ותורה אור. שמחה - זה יום טוב, וכן הוא אומר ושמחת בחגך, ששון - זו מילה, וכן הוא אומר שש אנכי על אמרתך, ויקר - אלו תפילין, וכן הוא אומר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך ותניא, רבי אליעזר הגדול אומר: אלו תפילין שבראש. והקשו המפרשים אם כן מדוע נכתב במגילה אורה ולא תורה או יו"ט ולא שמחה וכו'? אולם חז"ל מרמזים ללמדנו שהגיעו באותו דור להכרה והבנה כי התורה היא האור של החיים ויו"ט הם השמחה והתפילין הן הכבוד הגדול כך ששמחו בקיום התורה והמצוות.

מעשה שהיה

מעשה באדם שסבל מצרות רבות בנו היה חולה במחלה קשה הוא פוטר מעבודתו והוא עדין לא מצא עבודה אחרת בבית היה נזילה של מים מהגג ואשתו היתה מדוכאת מהמצב בראש חודש אדר שמע את הרב מזכיר בדרשתו את אימרת חז"ל משנכנס אדר מרבנים בשמחה, הוא חייך לעצמו חיוך מריר זה קל להגיד עם צרות כמו שלי איך אפשר לשמוח האדם איננו מכונה שבלחיצת כפתור אתה משנה מצב רוח, והנה הרב ממשיך בדרשתו ומקשה מה הקשר בין השמחה לפורים האם רק בגלל שליהודים של דור מרדכי ואסתר היה טוב אנו צריכים לשמוח, הרי מאז עם ישראל סבל צרות כה רבות שהגאולה של אותו דור כמעט נשכחה? אלא מתרץ הרב את קושייתו באותו דור של המן הרשע למדנו דבר מאוד חשוב אפילו במצב שהיהודים כולם מיועדים להריגה ואין אף אחד המתגייס לעזרתו גם אז אין להתייאש, גם אז ניתן לשנות את המצב מסכנת מוות לששון ושמחה כי הכל נתון בידי הבורא ועל ידי שמתקרבים אליו הגורל מתהפך, ולכן ממשיך הרב אפילו אדם שצרותיו רבות יכול וצריך לשמוח ביודעו שעל אף שהמציאות נראית כה שחורה היא

תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה

יכולה מיד להשתנות, וכשהשם רואה שהאדם מצפה לישועתו ובוטח בו ומתקרב אליו הוא שולח את מלאכיו להציל, שמע היהודי את דברי הרב והתמלא בשמחה חזר לביתו והדביק בשמחתו את בנו החולה ואשתו העצובה והבית התמלא תקווה, וכידוע מצב רוח טוב ותקווה משפיעים לטוב על נפש החולה כדברי החכם מכל אדם רוח איש יכלכל מחלהו משלי יח' והבן הבריא ממחלתו, והאיש שפניו הפכו לשמחים החל למצוא חן בעיני הבריות ולא ארכו הימים והוצעה לו עבודה חדשה טובה יותר מהקודמת, וכך הכל בא על פתרונו ממש כבימי מרדכי ואסתר והכל בגלל השמחה הבאה מהביטחון בה' אז קדימה נשמח ונעלוז.

אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה

עוד מבואר במסכת שבת דף ל ע"ב, וכן במסכת פסחים דף קיז ע"א שאין השכינה שורה אלא מתוך שמחה ולא מתוך עצבות, ולזאת מבואר ברמב"ם שכל הנביאים בכדי שיזכו לנבואה היו נצרכים להביא מנגנים בכדי להיות בשמחה ורק אז זוכים לנבואה. ואכן כך מסופר על מרן הרב עובדיה זצ"ל שהיה לומד וברקע היה שירת המקמים האהובה עליו בכדי לשמח הנפש.

כל השגת חכמת הנסתר של האריז"ל בזכות השמחה

עוד כתב מרן החיד"א בספרו חומת אנך לבאר הפסוק בתהלים פרק ק (ב) עבדו את יקוֹק בְּשִׂמְחָה בְּאוֹ לְפָנָיו בְּרִנָּה: לפי פשוטו דעשיית המצות והלמוד יהיה בשמחה כי גדולה מאד מעלת השמחה בעסק התורה וקיום המצות, וכתב רבינו מהרח"ו ז"ל שהגיד לו רבינו האר"י ז"ל שלא זכה לידיעתו ולהשגתו הגדולה אלא בשביל השמחה שהיה שמח בלימוד ועשיית המצות. וכמאמר דוד המלך בתהלים פרק יט פסוק (ט) פְּקוּדֵי יְקוֹק יִשְׂרָיִם מְשַׂמְחֵי לֵב מִצְוֹת יְקוֹק בְּרָה מְאִירַת עֵינָיִם: ובפרק קיט (עב) טוֹב לִי תוֹרַת פִּיךָ מֵאֲלֹפֵי זָהָב וְכֶסֶף: כמו שאומרים בברכת ק"ש ונשמח ונעלוז בדברי תלמוד תורתך.

בזכות השמחה זוכה לעולם הבא

עוד מבואר במסכת תענית דף כ"ב ע"א שאליהו ז"ל הראה לר' ברוקא שני אחים ואמר עליהם שהם בני העולם הבא, הלך ר' ברוקא אצלם ושאלם מה מעשיהם, אמרו לו אינשי בדוחי אנן מבדחינן עציבי, ופרש"י שמחים ומשמחים בני אדם, ומבאר המהרש"א שזכו לחיי עוה"ב לפי שגרמו במעשיהם להסיר צער השכינה, שהרי במסכת סנהדרין דף מ ע"א אומרת בשעה שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי, ומאחר שעל ידיהם נתעוררו העצובים להיות שמחים הרי שגם השכינה נתמלאה שמחה, ולפיכך זכו לחיי עוה"ב, ומכאן שכל השרוי בשמחה מביא לידי שמחת השכינה.

תפילה בשמחה מתקבלת

כתב דוד המלך בתהלים פרק ק פסוק ב עבדו את יקוֹק בְּשִׂמְחָה בְּאוֹ לְפָנָיו בְּרִנָּה: ובמדרש תהלים (שוחר טוב; בובר) מזמור סו: אמר ר' יוחנן מהו עבודתו של הקדוש ברוך הוא תפלה, ומבואר במסכת ברכות דף לא ע"א תנו רבנן: אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות, וכו'.

תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה

אלא מתוך שמחה של מצוה. וכן פסק שו"ע או"ח סימן צג ס"ב. וכתב מהר"ח בספר פרי עץ חיים שער עולם העשיה פ"א בסופו כתב וז"ל ואסור לאדם להתפלל לפני ה' בעצבות, רק כעבד המשמש את קונו בשמחה גדולה, שאל"כ אין כח בנפש לקבל הארה עליונה הנמשכת בו ע"י תפלתו. וזה דבר גדול מאד וראוי לזהר בו, ואין ערך לדבר הזה. והוסיף על כך בספר מסילות ישראל פרק יט כשתהיה עומד לפני להתפלל יהא לבך שמח עליך שאתה מתפלל לאלקים שאין כיוצא בו, כי זאת היא השמחה האמתית שיהיה לבו של אדם עלו, על שהוא זוכה לעבוד לפני אדון יתברך שאין כמוהו, ולעסוק בתורתו ובמצותיו שהם השלימות האמתית והיקר הנצחי. ויש להוסיף מה שאמרו במדרש רות: (רות רבה ה, ו) אלו היה יודע ראובן שהקב"ה מכתוב עליו: (בראשית לו, כא) "וישמע ראובן ויצלחו מידם", בכתפו היה מוליכו לאביו, ואלו היה יודע אהרן שהקב"ה מכתוב עליו: (שמות ד, יד) "וראך ושמח בלבו", בתופים ובמחולות היה יוצא לקראתו, ואלו היה יודע בועז שהקב"ה מכתוב עליו: (רות ב, יד) "ותאכל ותשבע ותותר", עגלים פטומים היה מאכילה. ללמדנו עד כמה האדם מוכן להתאמץ ולשמוח בשביל הכבוד קל וחומר שצריך לשמוח שעושה שליחות של בורא עולם.

איך משיגים שמחה

אמנם יש להתבונן איך משיגים שמחה, בראש ובראשונה כל בר דעת מבין שבזה שהוא יהיה בעצבות צער ודיכאון לא יועיל לפטור לו את המצוקה או הבעיה אלא ההיפך מוסיף צרה לצרתו, כמו שנשאל גם הרמב"ם ע"י המלך בנו של השולטן צאלח אדין הוא ביקש מהרמב"ם רפואה לתחלואיו שהם הדאגות והחרדות המושלות בו וגורמות מחלות נוספות, רבנו משיב לו דע כי רוב החולאים באים מפני הדאגות ומגודל הכעס והיגון מלבד היותן מחלות הן גורמות לצרות רבות לאדם, הפתרון שמציע הרמב"ם שמחה היא תרופה לכל, ויותר מכך השמחה היא הפיתרון לבטל כל גזירה קשה ולהביא לעצמו שפע ברכה והצלחה כמו שכתב הרמב"ם, וכמו שאמרנו השמחה תגיע, לא כשתקבלו את מה שרציתם, אלא כשתהיו מרוצים ממה שקיבלתם, והעושר האמיתי שלנו נמדד בכמות השמחה, עוד הוסיף הרמב"ם על דברי המשנה חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה כי איננו יודע שמא הטובה היא רעה ורעה היא טובה, כאותו מעשה על אדם שהיה בדרך לנמל נתקע לו קוץ ברגלו צלע והפסיד את ההפלגה קילל את יומו והצטער צער רב אך הספינה טבעה על זה נאמר בנביא אודך ה' כי אנפת בי עכ"ל. וכך מספרים על זקן כפרי אחד שהיה לו בן יחיד וסוס אחד שאתו היה עושה את מלאכתו ובעזרתו מתפרנס חיי הזקן התנהלו בשקט ובשלווה עד שיום אחד ברח לו הסוס ונעלם באו חבריו לנחמו ביודעם שהסוס היה כל רכושם והשתתפו בצערו כי הם מבינים כמה קשה עבורו המקרה הרע הזה, שאל אותם הזקן מנין לכם שזה מקרה רע או טוב, למחרת חזר הסוס לבית הזקן ועמו עדר של סוסי בר יפים והזקן היה שמח שמחה גדולה, באו חבריו להשתתף בשמחתו אמר להם מנין לכם שזה מקרה רע או טוב, לאחר מספר ימים כשניסה בנו לאלף את אחר מסוסי הבר בעט בו הסוס והבן נפל ושבר את רגלו, שוב באו חבריו להשתתף בצערו על מה שארע לבנו יחידו,

תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה

שאל אותם הזקן מנין לכם שזה מקרה רע או טוב, לאחר מספר ימים פרצה מלחמה באו אנשי הצבא וגייסו בכח את כל צעירי הכפר למלחמה המלחמה היתה קשה ונהרגו בה לא מעט מבני הכפר את הבן של האיכר לא לקחו כמובן מפני שרגלו הייתה שבורה ומגובסת.

מוסר השכל

עלה בידנו להשכיל ולהבין ראשית מעולם לא ראינו אדם שהצליח לפטור את הבעיות שלו על ידי עצבות דיכאון ובכי הרי ברור שרק הוסיף צרה על צרתו והיא שורש לכל המחלות וצרות כמו שכתב הרופא הגדול, שנית למדנו שהשמחה היא הכל, ועד כמה חובתו של האדם להיות בשמחה שהיא הפיתרון והתרופה לכל מחלה ומביאה גם ישועה, ובפרט בקיום התורה והמצוות, לזאת פותחת הפרשה בפסוק והיה כי תבוא למרות שזו פרשת התוכחות מחילה והיה שאין והיה אלא לשון של שמחה, שאדם שאינו שמח בקיום המצוות הדבר נובע בגלל שיש פגם באמונתו שאינו מרגיש ומאמין שהוא עושה נחת רוח למלך מלכי המלכים בקיום המצוה, אחרת לפחות כמו שהיה שמח לעשות שליחות של אדם גדול ונכבד בעיניו, כגון גדול הדור היה רוצה איזה שליחות או להבדיל נשיא ארה"ב היה רוצה ממנו איזו בקשה כמה היה שמח שנפל בחלקו הזכות להיות בקרבת אותו גדול והיה רץ לעשות השליחות בשמחה, ואילו בקיום המצוות אם אינו שמח, נמצא שהקב"ה פחות חשוב אצלו מאותו אדם שהיה שמח שיבקש ממנו לעשות השליחות, ולכן האדם נתבע בנפרד על חוסר השמחה בקיום התורה והמצוות שאפילו שמקיים התורה והמצוות בלי שמחה ענוש יענש רח"ל וכמ"ש ורבעה בו כל האלה וכו'. ולזאת ככל שיחזק עצמו באמונה שעומד לפני מלך המלכים ועושה רצונו שמחתו תגדל ולא יאפיל עליו שום מצב העובר עליו כי הכל לטובתו מאת השם יתברך וכיצד יהיה בעצב וצער על מעשיו של הקב"ה, ועל ידי שירבה שמחה ויעבוד את השם בשמחה יזכה לבריאות איתנא ולאושר ועושר הצלחה וברכה ואף תשרה עליו השכינה ויפתחו לו שערי חכמה ותפילתו תתקבל ונוכה לכתיבה וחתימה טובה אכ"ר.

מקורות

1. כתב הרמב"ם הלכות שופר וסוכה ולולב פרק ח הלכה טו השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שצוה בהן, עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו שנאמר דברים כ"ח תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב, וכו'. וכתב המגיד משנה הלכות שופר וסוכה ולולב פרק ח הלכה טו ועיקר הדבר הוא שאין ראוי לו לאדם לעשות המצות מצד שהן חובה עליו והוא מוכרח ואנוס בעשייתן, אלא חייב לעשותן והוא שמח בעשייתן ויעשה הטוב מצד שהוא טוב ויבחר באמת מצד שהוא אמת ויקל בעיניו טרחן ויבין כי לכך נוצר לשמש את קונו וכשהוא עושה מה שנברא בשבילו ישמח ויגיל, וכו': עוד כתב הרמב"ם הלכות תשובה פרק ט הלכה א והבטיחנו בתורה שאם נעשה אותה בשמחה ובטובת נפש ונהגה בחכמתה תמיד שיסיר ממנו כל הדברים המונעים אותנו מלעשותה כגון חולי ומלחמה ורעב וכיוצא בהן, וישפיע לנו כל הטובות המחזיקות את ידינו לעשות התורה כגון שובע ושלוש ורבוני כסף וזהב, כדי שלא נעסוק כל ימינו

תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה

בדברים שהגוף צריך להן אלא נשב פנויים ללמוד בחכמה ולעשות המצוה כדי שנזכה לחיי העולם הבא, וכן הוא אומר בתורה אחר שהבטיח בטובות העולם הזה וצדקה תהיה לנו וגו'. וכו', נמצא פירוש כל אותן הברכות והקללות על דרך זו, כלומר אם עבדתם את ה' בשמחה ושמרתם דרכו משפיע לכם הברכות האלו ומרחיק הקללות מכם עד שתהיו פנויים להתחכם בתורה ולעסוק בה כדי שתזכו לחיי העולם הבא וייטב לך לעולם שכולו טוב ותאריך ימים לעולם שכולו ארוך ונמצאתם זוכין לשני העולמות, לחיים טובים בעולם הזה המביאים לחיי העולם הבא.

2. כתב רבינו חיים ויטאל זצוק"ל בהקדמת שער המצוות להאר"י ז"ל גם דע כי העושה מצוה אחת אין מספיק לו במה שיעשה אותה, שהרי מצינו בדברי חז"ל שאמרו כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין לו ימיו ושנותיו, וכיוצא בזה אמרו כל המקיים מצוה אחת יש לו כך וכך, והנה אנחנו רואים כמה וכמה מצוות שעושים בני אדם ואינם מתקיימים דברי רבותינו ח"ו בענין גודל שכרם בעוה"ז? אבל השורש הוא שהכל נשען עליו הוא שבעשיית המצוה אל יחשוב עליו כמשא גדול וממהר להסירה מעליו, אבל יחשוב בשכלו כאילו בעשות אותה המצוה ירויח אלף אלפים דינרי זהב ויהיה שמח בעשותו אותה המצוה בשמחה שאין לה קץ מלב ונפש ובחשק גדול כאילו נותנים לו בפועל אלף אלפי דינרי זהב אם יעשה אותה מצוה, וזה סוד תחת אשר לא עבדת וגו' וזה סוד רב ברונא דחד יומא סמך גאולה לתפלה ולא פסק חוכא מפומיה כל ההוא יומא. וזה יורה על היות אמונת בטחוננו בבורא יתברך בתכלית האחרון יותר משאם היה השכר מזומן לפניו בפועל וכפי גודל שמחתו באמת ובטוב לבב הפנימי כך יזכה לקבל אור עליון ואם יתמיד בזה אין ספק שישרה עליו רוח הקודש. וענין זה נוהג בקיום כל המצוות כלם בין בעת שעוסק בתורה שיהיה בחשק גדול נמרץ בהתלהבות עצום כאלו עומד לפני המלך ומשרת לפניו בחשק גדול למצוא חן בעיניו לקבל ממנו מעלה יתירה וגדולה:

3. כך מבואר במסכת שבת דף ל ע"ב, וכן במסכת פסחים דף קיז ע"א ושבתתי אני את השמחה - שמחה של מצוה, ולשמחה מה זה עשה - זו שמחה שאינה של מצוה. ללמדך שאין שכינה שורה לא מתוך עצבות וכו', אלא מתוך דבר שמחה של מצוה, שנאמר ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'. אמר רב יהודה: וכן לדבר הלכה. וכן מבואר בירושלמי (וילנא) מסכת סוכה פרק ה א"ר יונה יונה בן אמיתי מעולי רגלים היה ונכנס לשמחת בית השואבה ושרת עליו רוח הקודש ללמדך שאין רוח הקדש שורה אלא על לב שמח ע"כ. וכאשר מצינו אצל יעקב אבינו שהשכינה נסתלקה ממנו כל זמן שהתאבל על יוסף במשך כ"ב שנים עד שבישרו אותו עוד יוסף חי ותחי רוח יעקב ורק אז שרתה עליו השכינה. וכך כתב הרמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ז הלכה ד כל הנביאים אין מתנבאין בכל עת שירצו אלא מכוונים דעתם ויושבים שמחים וטובי לב ומתבודדים, שאין הנבואה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות אלא מתוך שמחה, לפיכך בני הנביאים לפניהם נבל ותוף וחליל וכנור והם מבקשים הנבואה וזהו שנאמר והמה מתנבאים כלומר מהלכין בדרך הנבואה עד שינבאו כמו שאתה אומר פלוני מתגדל.

תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה

4. כתב דוד המלך בתהלים פרק ק פסוק ב עבדו את־יְקוֹק בְּשִׂמְחָה בָּאוּ לְפָנָיו בְּרִנָּה: ובמדרש תהלים (שוחר טוב; בובר) מזמור סו: אמר ר' יוחנן מהו עבודתו של הקדוש ברוך הוא תפלה, וכן משה אמר והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי [וגו'] ולעבדו בכל לבבכם (דברים יא יג), מה היא עבודה שאדם עושה, אלא תפלה, שנאמר עבדו את ה' בשמחה [בואו לפניו ברננה] (תהלים ק ב), ומבואר במסכת ברכות דף לא ע"א תנו רבנן: אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות, ולא מתוך עצלות, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך שיחה, ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך שמחה של מצוה. וכן פסק שו"ע או"ח סימן צג ס"ב. וכתב מהרצ"ו בספר פרי עץ חיים שער עולם העשיה פ"א בסופו כתב וז"ל ואסור לאדם להתפלל לפני ה' בעצבות, רק כעבד המשמש את קונו בשמחה גדולה, שאל"כ אין כח בנפש לקבל הארה עליונה הנמשכת בו ע"י תפלתו. ואין ראוי להיות עצב רק באומרו וידוי ובהזכרת עונותיו, אך בשאר התפלה לא ישים נגד עיניו שום עצבות, אפילו דאגות עבירות שחטא בהם. אמנם טוב הוא שיהיה נכנע באמרו את התפלה אך בשמחה גדולה, וזה דבר גדול מאד וראוי לזהר בו, ואין ערך לדבר הזה.

5. וכך כתב בספר מסילת ישרים פרק יט הב' הוא השמחה, והוא עיקר גדול בעבודה, והוא מה שדוד מזהיר, ואומר (תהלים ק'): עבדו את ה' בשמחה בואו לפניו ברננה. ואומר (שם ס"ח): וצדיקים ישמחו יעלצו לפני אלקים וישישו בשמחה, וכו' א"ר איבו כשתהיה עומד לפני להתפלל יהא לבך שמח עליך שאתה מתפלל לאלקים שאין כיוצא בו, כי זאת היא השמחה האמתית שיהיה לבו של אדם עלז, על שהוא זוכה לעבוד לפני ארון יתברך שאין כמוהו, ולעסוק בתורתו ובמצותיו שהם השלימות האמתית והיקר הנצחי.

6. עוד מבואר במסכת גיטין דף פא ע"א ואמר רבב"ח א"ר יוחנן משום ר' יהודה בר אילעי: בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים, דורות הראשונים מכניסין פירותיהן דרך טרקסמון כדי לחייבן במעשר, דורות האחרונים מכניסין פירותיהן דרך גגות ודרך קרפיפות כדי לפוטרן מן המעשר; דאמר רבי ינאי: אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית, שנאמר: בערתי הקדש מן הבית. וכתב בספר והיית אך שמח וז"ל לכאורה קשה מה הפגם בזה שרצו לפטור את עצמם מחיוב מעשר הרי הפטור אינו ע"י קולא אלא בהתר גמור על פי דין מפורש שאין חיוב מעשרות חל על פירות שהוכנסו לבית באופן זה. אך סוד הענין הוא כי אדם המתייחס למצוות בצורת עול וטורח יחפש דרכים לפטור את עצמו מהן גם שהמצוה כרוכה בחסרון כיס, אבל אם המצוות הן חייו והן אהובות עליו הוא ירצה לקיימן בלי שיפטור את עצמו מהן, חז"ל ברוב חכמתם עומדים מתוך מעשה זה על ההבדל התהומי בין הדורות הראשונים לבין הדורות האחרונים.

החותם בברכת שבת שלום ומבורך.

הצב"י מרדכי מלכא עיה"ק אלעד

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית

מראשית - ועד אחרית

וְשִׂמְחַת בְּכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתְךָ (כו, יא)
'ושמחת'.

שמחה - בשירה. בניגונים. באכילת בשר, ושתיית יין. 'שלמות שמחה הגשמית'.

והציווי הוא - 'תרבה השמחה בכל מיני נועם' (הכתב והקבלה כאן).

שוב: שמחה - גשמית. עונג. אכילה, שתיה, שירים - ומיני כלי זמר. 'כל מיני נועם'!

- מה העניין בשמחה זו?

לאכול - לשתות - לשיר ולנגן - למה לא ללמוד תורה? הלא זו השמחה האמיתית!

- הלא כן?

גם בשבת, עלינו - להתענג. ביום טוב, יש גם 'דין שמחה'. לשמוח.

וצורת השמחה היא - בשר. יין. בגדי צבעונין.

ואף כאן - מה העניין בזה.

מדוע שלא נתענג - עם איזה רמב"ם מוקשה. הלא להצליח לתרץ אותו - זהו העונג הגדול ביותר.

- למה ה'גוף'? למה לשמח אותו בדוקא?

אכן, למה.

*

אימת הדין

שלהי שנה.

שנה 'עייפה'. עמוסה צרות וייסורים. 'שנה וקללותיה'. והיא 'מדדה' לה בלאות - אל המקום בו 'נאגרו' כל השנים שחלפו. מפנה את מקומה לשנה חדשה. לראש השנה, בו ייקבע כל מה שיהיה בשנה החדשה הזו.

[אל לנו להיות כפויי טובה חלילה. הטובות - עולות על הצרות. בעשרות מונים. אנו רק עוסקים כאן בצד ה'אחר' של השנה.]

תחושה, קצת - איך לומר - קשה.

מי שאינו 'בורח', שאינו מנסה 'להתעלם' מהמציאות - עלול להרגיש לא הכי 'נעים' בימים אלו.

הפחד - מזדחל פנימה. לופת את הלב בידים קרות. משתקות.

מה יהיה. צרות מבית ומחוץ. בריאות. פרנסה. נחת. שלום בית. מלחמות פנימיות, מלחמות עם אויבינו שבחוץ. אלו העומדים עלינו לכלותינו, ומכריזים על כך בכל במה אפשרית.

ואנחנו עומדים - לפני מי שיודע עלינו הכל. אתה לא יכול להסתיר ממנו מאומה. ואם חלילה הוא יגזור שאחד מהנ"ל לא יהיה - יש לו הרבה סיבות לכך. סיבות טובות. מי יאמר 'זיכיתי ליבי'.

הוא יכול - בהנף קולמוס - לגדוע חיים שלמים. וגם אם לא, אז באותו הנף - הוא יכול לגרום לאדם לרצות את זה. לייסר, להשפיל, להכאיב - עד כדי שהאדם יתחנן על נפשו, שזו תצא ממנו.

ומצד שני - יכול להיות הכי טוב שבעולם. והרבה יותר ממה שיש באותו 'עולם'.

ואומרים לך, שהוא יושב על כסא דין. כל מה שעשית במשך השנה - מונח לפניו. הכל הכל. המעשים. הדיבורים. המחשבות.

אפילו אלו שאתה רוצה לשכוח. אפילו אלו - שבאמת שכחת, רגע אחרי שחשבת אותן.

הכל - כתוב. בספר. אתה, חתום על כל מילה. אין לאן לברוח. אין!

כל הצרות שהיו בשנה שעברה - ובכל אלו שקדמו לה - נגזרו ביום זה.

זהו היום - הכי 'קריטי' בשנה. הכי מכריע. לכל מי שמסתובב על הכדור הזה. כל 'באי עולם'.

ומה עושים?

- פוחדים.

אימת הדין.

וגם - מתחננים. ומבקשים. וזועקים.

- אולי - ירחם.

וכשהדיין הגדול רואה שאנחנו 'מודים' בדין, ופוחדים, ומתחננים על נפשנו - הוא מרחם. הוא הלא אב הרחמים.

וכך אפשר 'לזכות בדין'. לצאת - זכאי. איכשהו.

ואולי - נקשה:

- האם זו הדרך היחידה??

*

הכיוון הנכון

פעם, לפני 'מלא' שנים, זה לא היה נראה כך.

היה זה - בארץ ישראל. ארץ הקודש.

והיה גדול אחד, שהורה - ביום הדין עצמו - לאכול. לשתות. להיות שמחים.

וכך באמת עשו. אכלו. שתו. שלחו אוכל לעניים. הם עשו - 'שמחה גדולה'.

- בעיצומו של יום הדין! בתוך המציאות של ה'פחד'!

אולי ה'גדול' הזה התבלבל בתאריך. אולי הוא לא היה 'מעודכן'.

- כנראה, שהוא כן היה 'מעודכן'.

הלא ה'גדול' הזה היה - 'נחמיה'. אותו אחד שכתב את ספר 'נחמיה'. מהתנ"ך (פ"ח). אז

בטוח שהוא היה 'בעניינים'.

היה זה בראש השנה. עזרא הסופר קרא בספר התורה. תלמידי החכמים שבאותו הדור

ביארו את הכתוב. ועם ישראל שמעו - ופרצו בבכי.

הם ידעו - לא היינו 'בסדר' בכלל. מה שאנחנו עושים - לא 'תואם' את מה ששמענו זה

עתה.

אז - 'כי בוכים כל העם'.

- בצדק! הלא כן?

נחמיה, חשב אחרת.

- 'היום קדוש הוא לה' אלוקיכם. אל תתאבלו, ואל תבכו'.

ובהמשך:

'לכו אכלו משמנים'.

תאכלו דברים 'שמנים'. שיהיה משובח - וטעים.

ושתו ממתקים'.

שתיה מתוקה. אולי קוקה קולה לא היה, אבל היה 'סוכר בכמות גבוהה'. הרי צריך -

'ממתקים'.

ושלחו מנות לאין נכון לו'.

אוה. עכשיו אני מביין. כל זה - כדי לעשות מצות צדקה. לעזור למי שאין לו. להרבות

זכויות.

- האמנם??...

ברור שזה מרבה זכויות. אבל ברור גם - שזה היה 'חלק' מה'שמחה'. חלק מהעונג.

'כי קדוש היום לאדוננו'.

זה כבר ממש לא מובן. אני אוכל בשר שמן, ושותה מיץ מתוק - כי היום הזה הוא 'קדוש'??

מה הקשר?

ואל תעצבו'.

ומדוע?

- 'כי חדות ה' היא מעוזכם'.

השמחה - היא ה'עוז' שלכם. היא הכח. מי שרוצה 'לברוח' מהדין - אז שיכתוב ב'וויז' את ה'כיוון': שמחה. עונג. אוכל, שתיה. ניגונים.

- זה מה שכתוב כאן! הלא כן??

*

להיות בטוח

וזה לא 'מסתכם' באכילה ושתיה.

ביום דין, לפי ההגיון הפשוט, האדם צריך להראות - שהוא ביום דין. לבטא את זה איכשהו. להראות - שהוא אינו מזלזל בדין.

להראות - שאיכפת לך. שאתה מודע לגודל השעה. שאתה יודע, שכאן חותכים חיים. ופרנסה. ובריאות. ואתה גם יודע - שהמעשים שלך, לא הכי 'מעודדים' את הדיין להעניק לך את כל הנ"ל.

אז להתנהג - בהכנעה. פנימית, וגם חיצונית. עד כמה שאפשר.

ושוב, חז"ל הקדושים - חושבים אחרת.

- 'לובשים לבנים. מגלחים זקנם. מחתכין ציפורניהם. ואוכלין, ושותין, ושמחים' (ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג. מובא בטור או"ח סי' תקפא).

ההגיון הפשוט, לא 'מקבל' את זה. אתה ביום דין. תתנהג אחרת. אל תהיה בטוח בעצמך כל כך. זה עלול להוות 'זילות' לבית הדין.

ומי שמזלזל בבית הדין - נענש קשה. ככה זה בבית דין של בשר ודם. לא כדאי לנסות. וכאן אומרים לנו - לא רק להיות בטוח, אלא גם להראות את זה. להפגין. להחצין. שלא יהיה ספק בכך.

- אז איך זה 'עובד'.

*

ראשית

נשוב לפרשה שלנו.

ביכורים. שירה וזמרה. 'ושמחת בכל הטוב'.

הביכורים, זה 'בכור'. ההתחלה. ה'ראשית' (עי' מהר"ל נצח ישראל פ"ג).

ה'ראשית', היא העיקר. שם נמצא כל ה'המשך'. היא ה'יתמצית' - של המטרה. כל השאר, בא 'לשמש' אותה.

ה'ראשית', הוא מה ש'נאצל' - ראשון. והוא הכי הכי קרוב - ל'מאציל'.

וכמו שהוא, המאציל, 'אחד' - כך ה'ראשית', יש בו מציאות של 'אחד'. הלא הוא הכי 'קרוב'. הכי 'שייך', למציאות העליונה.

והאחד הזה, הוא גם המטרה. היעד. הסיבה - לכל מה שאחריו.

יתכן (הדברים עמוקים, ועדיין צריכים בירור. מה שנכתב הוא ב'דרך הלימוד').

במצות הביכורים, אנחנו 'מגלים' - את ה'ראשית'. את ה'אחד'. מגלים, את המטרה האמיתית - של ה' יתברך.

וזה חודר, מ'למטה' - עד 'למעלה'.

הלא אנחנו, בעולם הזה - בנפש הבהמית, ובגוף, אנחנו - ה'למטה'. הכי למטה. הכי 'תחתון'.

וה'ביכורים' - הם ה'ראשית'. הכי 'למעלה'.

לנו, ניתנה האפשרות 'לחבר'. לצרף את ה'למעלה' - וה'למטה'. רק לנו!

וכשאנחנו שמחים, ואוכלים ושותים - אנחנו מבטאים כאן את ה'צירוף' הזה. אנחנו מגלים - את ה'שלמות' האמיתית. מלמעלה - עד למטה. עד האכילה ושתיה. עד העונג הגשמי. שום דבר לא חסר כאן (עי' מהר"ל באה"ג באר השני פ"ח).

'שם', למעלה - 'נמצאת' המטרה. ב'מחשבה'. כאן, למטה, 'מתבטאת' המטרה, ב'למעשה'.

וכשהכל מתחבר - זו השלמות האמיתית. וכך עלינו לאכול, ולשתות, ולנגן, ולשמוח - כי כך מתגלה, שאין כאן שום 'חסר' כלל. הכל - 'שלם'.

*

גילוי הראשית

ומה מתגלה כאן? מה יש 'למטה'?

- מלכות ה' יתברך.

הלא עליה סובבים כל תפילותינו בראש השנה. 'המלך הקדוש'. 'המלך המשפט'. 'יתמלוך'.

והמלכות, 'נוסדה' - בחכמה. ב'ראשית'. והיא עצמה - הכי 'למטה'. היא ה'מבטאת' את כל הכוחות והרצונות - 'למטה'. בעולם.

כמו מלך בשר ודם. העובדה שהוא 'מלך' - מקנה לו את היכולת והאפשרות לעשות ככל העולה על רוחו.

וכמו מלכות ד'ארעא', כשהנתינים שמחים ומאושרים - זה מגלה על המלך. הוא מלך טוב. הוא אוהב. ומעניק. ונותן. ומשפיע.

כשהדרכים סלולות; התחבורה פועלת כיאות; כשהמדינה 'מתפקדת' כדבעי; כשאינ 'אבטלה' - ולכל הנתינים יש משכורת 'שמנה'; כשכולם 'אוכלים ושותים ושמחים' - אז שמו של המלך 'מתגדל'. איזה מלך חזק, איזה מלך טוב.

זה ה'גילוי', מה'ראשית' - ועד ה'אחרית'. מההתחלה, ועד הסוף. ואגב - זהו גם סודו של הניגון. ה'שיר'. העיגול (כמו התכשיט הנקרא 'שיר'). מההתחלה - ועד הסוף. הכל שזור, הכל מחובר.

זהו עניינם של ה'ביכורים'. ה'ראשית'. ואותה ראשית חודרת עד ל'אחרית' - 'ישמחת בכל הטוב'. עד - המלכות. ביטוי ה'עליון' - בעולם המעשה.

'איזו אומה כאומה זו, שיודעת אופיה של אלקיה' (טור או"ח סי' תקפא).

זה ה'אופי' שלו יתברך. של ה' אלוקינו. מלכנו.

*

שתי דרכים

אז עומדות לפנינו - שתי דרכים.

האחת - אימה ופחד. כמו ה'קללות' שבפרשה. זה באמת מפחיד. וזה סוג של 'מנוע', לעשות את הטוב והנכון.

גם הברכות - הם 'מנוע'. כל אחד רוצה שיהיה לו טוב.

וכל זה - כשה'אני', הוא היחיד כאן. 'אני' רוצה ברכות, 'אני' לא רוצה קללות. אז 'אני' - אעשה את הפעולות ה'מתאימות' לקבלת הברכות. לזכיה בדין. בתקוה שאצליח. [נתקוה קצת קלושה, בדור בו הרגשות קהים, ו'אימת הדין' האמיתית חסרה מאוד].

ויש גם - דרך אחרת.

- אכילה. שתיה. ניגונים.

הבנה - שאנחנו ה'ראשית' שלו יתברך. אותנו הוא רוצה. אותנו הוא אוהב. בנו הוא בחר - לגלות את שמו יתברך. לגלות את ה'ראשית' - הכי הכי 'למטה'. בעולם המעשה. לחבר, את ה'ראשית' - עם ה'אחרית'. לאחד. ליחד.

וכשאנחנו 'ממליכים' אותו, בשירה ובזמרה, ובסעודה דשנה - כיאה להמלכה אמיתית, אז הוא באמת מתגלה - כמלך. שוב, כל ה'עליון' - מתגלה, יוצא לפועל - עד ה'אחרית'. עד הסוף.

זה - כש'הוא' יתברך, במרכז העניינים. לא ה'אני' הפרטי שלנו. הוא - ורצונו - להתגלות, לבטא את ה'ראשית'.

ואז, על כל פשעים - תכסה אהבה.

האהבה, הקשר בין ה'דוד' ל'רעיה'; בין קודשא בריך הוא - לשכינה הקדושה; בין המלך - למלכות שלו, 'מכסה' על כל ה'פשעים'.

הלא אנחנו - אחוזים בה. ב'רעיה', שהיא ה'שכינה', שהיא - ה'מלכות'. ואנחנו - ה'מקשרים'. המחברים. ה'מייחדים'.

החטא, הוא נורא. אין דרך לתאר את עומק הפגם שיוצר חטא אחד קטן.
- אבל זה לא הכי גרוע.

ה'הכי גרוע' - זה חוסר הקשר. שאין יחס. שאין תקשורת נכונה. שאין - אהבה. שה'למעלה' וה'למטה' - אינם מתבטאים כ'מחוברים'.

ומי שממליך את המלך, בשירה, ובכינור, ובאכילה ושתייה - כיאות - הוא יוצר את הקשר הזה. את ה'חיבור' הזה.

ואז - זהו 'אופיו' של אלוקינו. הוא מוחל, וסולח, ו'מכסה' על כל הפשעים.

כשאנחנו 'מגלים' את האהבה; כשאנחנו ממליכים - עם כל ה'קומה', הנשמה, הרוח, הנפש, וגם ה'גוף' - שמתענג באכילה ושתייה - אז הוא מתרצה אלינו. האהבה חוזרת. הקשר נבנה מחדש.

ואז אנחנו לא נכנסים ל'אולם' המשפט.

אז אנחנו נכנסים 'ישר' - להיכל הפרטי שלו. 'הביאני המלך חדריו'.

וב'חדריו', יש - תענוגים גדולים! זה מאוד מאוד 'כיף'!

אבל - לא זו המטרה שלנו. זה לא מספיק לנו.

אנחנו רוצים - 'נגילה ונשמחה בך' (עי' ביאורה"ג לשיה"ש פ"א פ"ד).

- בך. לא ב'תענוגים' שב'חדרים' שלך, אלא - להיות איתך. ממש. בחדר האישי שלך. באהבה כל כך גדולה, שמתבטאת - עד הכי 'למטה'. בכל חלק מאיתנו. בשלמות נפלאה.

*

לסיכום:

שאלנו, מה מקומה של ההנאה הגשמית - אכילה, שתייה, ניגונים - במצות הביכורים, בשבת, ביו"ט, ובראש השנה.

הבאנו, שיש 'ראשית'. והיא הכי 'קרובה' - למי שיצר אותה. היא גם המטרה. היעד. כל ה'שאר' - נועדו לשמש אותה.

מטרת הבריאה - היא ה'גילוי'. המלכות. הביטוי - כאן. הראשית - שתתגלה כאן.

והגילוי, חייב להיות - ב'שלמות'. מה'למעלה' - עד ה'למטה'. וזה מתבטא, ה'למטה', בשמחה. באכילה, בשתייה, בניגונים.

אלו שתי דרכים ל'יום הדין'.

האחת - פחד ואימה. מי יאמר זיכיתי ליבי. לנסות להרבות זכויות, לנסות - לרצות את הדיין. להראות לו שאנחנו 'מודים' בדין. שאנחנו יודעים מה עומד לפנינו, ואין לנו לאן לברוח.

והשניה, שמחה. ושירה. וניגונים.

- המלכת המלך!

כך אנחנו 'מקשרים' ו'מחברים' את ה'ראשית' - עם ה'אחרית'.

אז נאכל - ונשתה - ונתענג - בידיעה ברורה: בכל תחושת 'טעם'; בכל טיפת 'עונג' - יש
'המלכה'. בהכל מתגלה - מלכותו יתברך. מתגלה, שהוא מלך טוב. ונפלא. ומיטיב. ומעניק.
ומשפיע. מתגלה, שמלכותו - היא 'שלמה' לגמרי. אין בה שום 'חסרון' חלילה, בכל
ה'קומות'.

ה' יזכנו!

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

משל ונמשל / הרב מאיר ליכטנשטיין, מח"ס מנחת חינוך המבואר - 'מאור המנחה', ויו"ר מכון אור כשלמה

לחץ מניע או לחץ משתק

באותו יום קמתי בשעה מוקדמת, הכנתי לעצמי קפה, ואני פונה לצאת מהבית לכיון השטיבל, ללמוד עם החברותא הקבועה. אך מה שראיתי באותו שעה החריד אותי עד למאוד, בעודי מביט מהחלון בסלון הנני מבחין בילד.

מה כל כך מחריד בילד?!? אתם בוודאי שואלים. אבל אני בטוח שאם הייתם רואים היכן הוא יושב, אזי גם נשמתכם היתה פורחת. הוא יושב, לא פחות ולא יותר מאשר על המנוע של המזגן מחוץ לחלון. הילד היה נראה כבן שלוש או ארבע, כנראה קם מוקדם, והוא לא טרח להעיר אף אחד מבני הבית, רק מצא לעצמו תעסוקה מצוינת, הוא טיפס מהחלון אל המנוע של המזגן שהיה תלוי בין שמים לארץ, שם הוא התיישב להנאתו, מבסוט מעצמו, נהנה לראות את העולם מכזה גובה. עוד שבריר ס"מ, וח"ו ... אני מבין גם שהתושבת של המזגן אינו חזק כל כך, ואינו יכול להחזיק זמן רב - משקל של ילד בגיל כזה.

בשניה הראשונה רצתה להימלט מפני קריאה בהלה, אבל מיד החנקתי אותה. לא ידעתי מה לעשות, הייתי כה מבוהל. אך עד מהר התאוששתי, הבנתי מה עלי לעשות.

רצתי כל עוד נשמתי בי לבנין הסמוך, דפקתי על דלתה של המשפחה. הם מאוד נבהלו לשמוע כאלו דפיקות בשעה כה מוקדמת, אך לא היה לי את הזמן להיות נימוסי, תוך כדי נפתחה הדלת, סיפרתי להם על הילד שלהם.

האמא כבר התחילה לרוץ לחדר הילדים, לצעוק על הילד שירד מהמזגן, אך מיד קראתי לה לעצור. הסברתי לה בקצרה, שהיות והוא נמצא בכזה גובה, על כן אם הוא ישמע צעקה, הוא יכול להיבהל, ולהסתובב בהלה, ואז... על כן צריך מאוד להזהר איך שמורידים אותו משם.

נכנסתי יחד עם האמא לחדר הילדים, האבא שבינתיים גם התעורר, נכנס גם לפעולה. בתחילה רציתי לעלות על החלון, בכדי להכניס את הילד הביתה, אבל פחדתי שאם אתפוס את הילד כך בהפתעה, הוא יכול בשניה הראשונה להתנגד מרוב בהלה, וינסה להוציא את עצמו, ו... מצד שני, אם האמא תקרא לו בשמו, אזי הוא גם יכול להבהל. בסוף הוחלט שאצא מהחלון ואעמוד מאחוריו, ובאותו הרגע שאמו תקרא לו בשמו - אתפוס אותו, וכך אם הוא יבהל - הוא כבר יהיה בידי שלי, ומכיון שהוא יתבלבל מהקריאה של אמו, הוא לא יספיק להתבלבל מהתפיסה שלי, וכך נוכל בעזר השי"ת להכניס אותו הביתה. כך אכן עשינו, וברוך ה' הכל הלך לפי המתוכנן, והצלחנו להכניס אותו הביתה.

בנתיים הספקתי לחמוק מהבית, ולרוץ לשטיבל - לחברותא שמחכה לי שם. החברותא שחיכה לי כבר זמן רב, היה כבר עצבני, 'שוב אתה מאחר', 'כמה פעמים דיברנו על זה',

'הפעם הגזמת לגמרי, לא נשאר לנו כמעט זמן ללמוד'. אחרי שהוא גמר לשטוף אותי סיפרתי לו את הסיפור, 'סליחה, לא ידעתי שהצלת חיים, אני מתנצל'.
אתה יודע מה?!! אני חושב על הסיפור שלך, נראה לי שזה מאוד קשור למצב שלנו לפני ראש השנה! למה?!! שאלתי, מה הקשר לראש השנה?!!
אז אם אתם רוצים גם לדעת מה הקשר לראש השנה, עקבו נא, ואז תדעו גם כן.

*

כבר התבאר באריכות את הענין של היראה שצריך להיות בחודש אלול, הפחד שצריך להיות לפני ראש השנה. התבאר שאין שום מטרה בפחד עצמו, כל הפחד הוא רק בשביל להביא למשהו, וברגע שזה מביא את מה שזה צריך להביא, אזי שוב מידת הדין נמתקת בשורשה, ומגלים שהכל בעצם חסד ורחמים.

אבל בסופו של מאמר נשארנו בשאלה: זה תורע'ס מאוד יפים, תכל'ס מה אנו אמורים לעשות באלול, האם אנו אמורים לפחד באלול?!! ועד כמה אנחנו צריכים לפחד?!!

כבר אמר לנו הרה"ק רבי ישראל מקוזניץ זי"ע בספרו 'עבודת ישראל' (נצבים ד"ה אתם נצבים הב'): וְכָבֵד יְדוּעַ דְּבָרֵי אֲדוֹנֵינוּ מוֹרְנוּ וְרַבְּנוּ הַגָּאוֹן מוֹרְנוּ הָרַב דָּב בְּעַר זַצ"ל [נהלא הוא המגיד ממעזריטש], כִּי הַכְּתִיבָה לְחַיִּים בְּסִפְרָא, פְּרוּשׁוֹ הַחֲקוּקָה בְּמַחְשַׁבְתּוֹ שֶׁל אָדָם. כִּי הָרָשָׁע בְּזָכְרוֹ אֶת עֲוֹנוֹתָיו, וְנִפְחָד וְנִרְעַד וְאֵין לְבּוֹ בְּרָשׁוּתוֹ לְשׁוּב אֶל ה', הָרִי זֶה נִכְתָּב 'לְאַלְתֵּר לְמִיתָה', סִימָן לְדַבֵּר הַמַּחְשְׁבוֹת הַמְבַלְבְּלוֹת אוֹתוֹ וּמְפִיגִין אֶת לְבּוֹ בְּאֵימַת מוֹת. מֵה שְׂאִין כֵּן הַצְדִּיקִים, הֵגֵם שֶׁהֵם זוֹחֲלִים וְרוֹעֲדִים מֵאֵימַת ה' יִתְבָּרַךְ, הֵם בּוֹטְחִים בִּישׁוּעָתוֹ וְחֲסִדוֹ, וּמְתַחַזְקִים לְשׁוּב אֶל ה', וְהֵם נִכְתָּבִים לְאַלְתֵּר לְחַיִּים, וְחֲקוּק בְּמַחְשַׁבְתָּם הַכְּתִיבָה לְטוֹבָה. וְהֵגֵם שְׂבָאִים לוֹ אֵיזָה הִרְהוּרִים הַמְזַכֵּרִים לוֹ עֲוֹנוֹתָיו, אֲשֶׁר הֵם רוֹמְזִים אֶל הַקְּטְרוּג לְמַעַלָּה, מִכָּל מְקוֹם הֵם מְסִיחִים דַּעְתָּם אֶל גּוֹדֵל הַתְּשׁוּבָה, וְעֲזִיבַת הַחֲטָא מֵהַיּוֹם וְהַלְאָה, וּבְקִבְלַת עַל מַלְכוּת שָׁמַיִם, וּלְבַטֵּחַ בְּחֲסִדוֹ הַגָּדוֹל, וּמְכַוְּנִים שֵׁם ע"ב הַמּוֹרָה עַל חֲסֵד הַבוֹרָא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ.

הקוזניצער מגיד אומר לנו כאן יסוד מאוד גדול, בשמו של המזריטשער מגיד, שמה שנאמר שצדיקים נכתבים לחיים בספר, הכוונה בזה אינה כפשוטה: שכותבים אותו בספר ששם כותבים את כל החיים, אלא הכוונה בזה, שהם נכתבים במוחו ובמחשבתו של האדם בעצמו.

מה הפירוש שהם נכתבים במחשבתו של האדם?!! שהאדם עצמו כביכול כותב את גזר דינו, אם הוא חושב שהוא יצא זכאי בדין, אזי הוא יצא זכאי בדין. ואם הוא חושב שהוא לא יצא זכאי, אזי אכן כן יהיה.

אז מה החכמה? אני ישכנע את עצמי שאני יצא זכאי בדין, ואז אכן זה יפעול?!! מה הראיה הגדולה, מזה שחקוק במחשבתו שהוא זכאי בדין, שאכן כך יהיה?!!

אך זה ברור, שכשמגיע ראש השנה, אזי כל אחד שיש לו מוח בקדקודו אמור לפחד, נכמו שנתבאר כבר בשבוע שעבר, כמו בכל משפט שאדם מפחד, אזי על אחת כמה וכמה

במשפט של חיים ומוות - צריך לפחד. ואם יש מי שאינו מפחד, אזי סימן שאינו מאמין מספיק בדין שיש בראש השנה. אם יש מי שראש השנה לא מפחיד אותו, סימן שאצלו ראש השנה זה יום רגיל, זה לא יום של משפט על כל מה שיקרה בשנה הבאה, על כל החיים שלו ושל משפחתו בשנה הבאה.

וזה דבר ברור, לא צריך לדבר על זה. מי ששואל אם אצל חסידים היה יראה בחודש אלול? אם בחודש אלול היה פחד? אז פשוט הוא לא בקיא מספיק בדברי ימיה של החסידות, סיפורים רבים מסופרים על כך, על הרה"ק ה'בית אהרן' מקארלין זי"ע מסופר שפעם היה בעיר אנטיפולי בחודש אלול, והתפלל שם באכסניא, ולאחר התפילה עוד קודם שהניח תפילין דרבינו תם אמר: שפאנט מיר גיכער איין דיא פערד, די האר ברענט מיר פון פחד פון ראש השנה. [- תחבשו מיד את החמור, שערותי בוערים מהפחד של ראש השנה]. ועוד כהנה רבות מסופר בכל חצרות החסידים.

נציין כאן עוד סיפור מרבע'ס בדור האחרון, מסופר שלאחר המשפט המפורסם שהיה להרה"ק הרבי מלויבאוויטש זצוקללה"ה, שאלו פעם בביתו, האם המשפט הטריד את מנוחתו עד כדי שלא יכל היה לישון בלילה. ענתה להם, מה פתאום! זה לא הטריד אותו עד כדי כך, שיטריד את שינת הלילה. אבל אתם יודעים מתי הוא לא ישן בלילה, מתי הוא מוטרד עד כדי כך?!? היה זה בחודש אלול! כל שנה בחודש אלול, הוא לא היה יכול לישון מרוב פחד ויראה מראש השנה המתקרב ובא.

אז זה פשוט, שמי שאינו מפחד באלול, או שהוא טיפש או שהוא אינו מאמין, ומהם לא צריך לדבר בכלל!

רק מה, יש כאלו שמפחדים מראש השנה, הם פוחדים פחד מוות, הם לא יודעים מה הולך לקרות בשנה הבאה, כיצד יגמר גזר דינם. אבל הפחד הוא כל כך גדול, כל כך מוחשי, עד שהם מקבלים פיק ברכיים, ומרוב פחד הם לא עושים כלום, הם חושבים: 'ממילא אני לא יצליח להשתנות לגמרי', 'ממילא לא אוכל להתהפך להיות צדיק גמור', 'אז אני לא מנסה בכלל', 'אני לא מתחיל בכלל'.

אומר לנו הקוזניצער מגיד, זה סימן שחס ושלום נחתם גזר דינך ל...

אבל אם הוא מפחד, והיראה הזו מביאה אותו לעשות את מה שצריך לעשות, הוא יודע שהקב"ה סוף סוף הוא אבא שלו, והוא יודע שכל המטרה של היראה אינה אלא להביא אותו לשוב אל אביו, לשוב בתשובה. ועל כן הוא יודע שהקב"ה אינו רוצה שיתהפך ביום אחד להיות צדיק, הוא יודע שהקב"ה רוצה שהוא יעשה את מה שהוא יכול לעשות, שהוא יפסע פסיעה אחת, שהוא יתקדם בעוד דבר קטן.

הוא יודע גם שאף שלפי מעשיו, הוא לא יצדק, אבל הקב"ה שאינו חפץ במות הרשע אלא בשובו מדרכו הרעה, יחוס וירחם עליו.

הוא יודע גם את המעלה הגדולה של תשובה, שברגע שאתה פוסע פסיעה קטנה, ברגע שאתה עושה את מה שאתה יכול לעשות, אזי אתה נקרא 'בעל תשובה' גמור, שבמקום כזה אף צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד.

את כל זה הוא יודע, ועל כן זה מניע אותו לעשות את מה שצריך, לשוב בתשובה, להתכונן לראש השנה, לקבל על עצמו את מלכות ה'.
עצם זה, זה הכתיבה לחיים, זה מראה שהוא נמצא בספרן של צדיקים גמורים.
אפשר להסביר זאת גם במילים של 2022.

*

כידוע 'לחץ' הוא מניע מאוד חזק לעבודה, צא ותראה שיש אנשים רבים מאוד שיכולים לעבוד רק עם לחץ, מתי שאין להם לחץ הם כמעט ולא עובדים. וזהו טבע מאוד אנושי, מפני ששום אדם לא יעשה פעולה, אלא אם כן יש לו מניע לפעולה. אף פעם לא נעשה סתם דבר, אלא רק אם יש לנו סיבה למה לעשות זאת, לפעמים הסיבה כי משעמם לנו ואין לנו דבר אחר מה לעשות, לפעמים הסיבה היא כסף או אידיאל כל שהוא. אבל הצד השווה שסתם אדם לא קם בבוקר ועושה דברים, ועל אחת כמה וכמה שהאדם לא ישתנה בלי שיהא לו סיבה חזקה להשתנות. אך גם הלחץ צריך להיות במידה, שיש לפעמים ואדם נכנס ללחץ כל חזק, עד שהוא נהיה משותק מרוב לחץ.

נמצאת אומר: הלחץ הוא מניע מאין כמוהו, אבל הוא צריך להיות במידה נכונה, מפני שאם הוא יהיה מדי הרבה, אזי הוא יהיה 'לחץ משתק'. ואם הוא יהיה מדי פחות, אזי הוא לא יהיה 'לחץ מניע'. צריך להיות במידה מתאימה בכדי שיניע את האדם לפעולה.

אנו נמצאים באלול, עומדים כבר בשבת סליחות, מתקרבים לראש השנה, וכל אחד רוצה להשתנות, כל אחד רוצה להשתפר במה שהוא יכול. בשביל כך צריך משהו שיגרום לו להניע את עצמו.

אזי לפעמים הוא מתחיל לחשוב על ראש השנה, והוא אכן מפחד, אבל 'אימת מות', אימה שאינה חֵיָה, פחד שלא מביא לשום דבר, שלא מביא אותו להשתנות, הוא מביא אותו רק לייאוש.

על כן אצל החסידים דיברו גם על הרוממות של אלול, על הגדלות של תשובה, על הזכיה שאנו זוכים להמליך את המלך בראש השנה. כי אין ביראה עצמה מטרה, אלא להביא את האדם לשנות את דרכיו, ולפעמים שאדם לא משנה את דרכיו מפני היראה, אלא להיפך הוא מתייאש, הרי הפסדנו את המטרה. רק עלינו לחזור ולשנן, שאם כל היראה והפחד, אבל יש לנו גם את המלך שהוא אבינו, יש לנו אפשרות לחזור בתשובה, ואנחנו רק צריכים להתחיל לעשות משהו.

אמת שזה קשה! כי אנחנו אנשים של שחור לבן, או שאנחנו נלחצים או שלא, או שזה מפחיד או שזה לא, קשה לנו להבין שזה באמת מפחיד אבל אננו צריכים להיות בטוחים בחסדו יתברך.

נכון! זה דורש התבוננות, זה דורש מחשבה, זה דורש לימוד ועיון, אבל זה מה שצריך, אם אנחנו רוצים להתקדם לכבוד ראש השנה.

אתם בוודאי כבר מרותקים לדעת מה החברותא שלי אמר: מה זה קשור למצב שלנו בראש השנה?!

אז ככה! כשאנו רואים ילד שנמצא בכזה מצב, שהוא תלוי בין שמים לארץ, אסור לתת צעקה, כי אז הוא יכול להבהל, וחלילה וחס ... מה הפתרון?!? צריך לגשת אליו בשקט, לטלטל אותו בעדינות וכך אפשר להציל אותו. צריך קצת לטלטל אותו, כי אם לא הוא ירצה להשאר שם תלוי בין שמים לארץ, הוא מבסוט שם, טוב לו, למה שירד משם. לכן צריך קצת לטלטל אותו, אבל מאוד בעדינות, ולתפוס אותו יחד עם זה.

כך גם אצלנו, כשעומדים כבר ממש קרוב לראש השנה, אפשר לתפוס אותו ולטלטל אותו: אתם יודעים שאנחנו כבר קרובים לראש השנה. להתחיל להפחיד, ולטלטל ברצינות. אבל אז תקח בחשבון, שיכול לקרות פה התרסקות, מאימת הדין יכול לקרוא כאן יאוש טוטאלי, ואז...

לכן צריך לגשת בעדינות, להזכיר שראש השנה מתקרב, ראש השנה זה מפחיד, זה משפט רציני, אבל יחד עם זה לומר את גדולתה של התשובה, חסדו הגדול של הבורא יתברך שמו, רוממות המלכות שאנו מקבלים עלינו בראש השנה. כך שבד בבד עם היראה צריכה להיות גם ההתחזקות והשמחה.

אתם יודעים מי כבר מביא את הפרדוקס הזה שיש בראש השנה?

הטור בתחילת הלכות ראש השנה מביא מדרש: אָמַר רַבִּי סִימוֹן בְּתִיב 'פִּי מִי גוֹי גְדוֹל' וְגו', רַבִּי חֲנִינָא וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמְרִין אֵיזוֹ אוֹמָה כְּאוֹמָה זוֹ שִׁיּוּדְעַת אַפִּיָּה שֶׁל אֱלֹקֵיהָ - פְּרוּשׁ מְנַהֲגוֹ וְדִינָיו. שְׂמֵנָהֶגוּ שֶׁל עוֹלָם, אָדָם שֵׁישׁ לוֹ דִּין, לוֹבֵשׁ שְׁחוּרִים וּמְתַעֲטֵף שְׁחוּרִים, וּמְגַדֵּל זְקֵנוֹ, וְאֵין חוֹתֵךְ צְפָרְנָיו, לְפִי שְׂאִינוֹ יוֹדֵעַ אֵיךְ יֵצֵא דִּינוֹ. אֲבָל יִשְׂרָאֵל אֵינָן כֵּן, לוֹבְשִׁים לְבָנִים וּמְתַעֲטְפִים לְבָנִים, וּמְגַלְחִין זְקָנָם, וּמְחַתְכִין צְפָרְנֵיהֶם, וְאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וְשִׂמְחִים בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, לְפִי שִׁיּוּדְעִין שֶׁהַקֶּב"ה יַעֲשֶׂה לָהֶם נֶס.

מצד אחד הם יודעים שזה דין, מצד שני הם אוכלים ושותים ושמחים. מצד אחד הם יודעים שהקב"ה יעשה להם נס, אבל מצד שני הם יודעים שזה נס, זה שהם יוצאים זכאים בדין. זה בעצם הענין של ראש השנה.

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

חיוב ביכורים בשביעית

וּלְקַחַת מִרְאשֵׁית כָּל פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְיֵא מֵאֶרֶץךָ וּגּו' (כו, ב)

בנידון אם מביאין ביכורים מפירות שביעית הובאו ע"י האחרונים כמה טעמים אם מצד דחל בהם פטור או שאין שייך להביא מהם ביכורים. תחילת הענין בדברי רש"י פ' משפטים (כג יט) שכתב: אף השביעית חיבת בבכורים, לכך נאמר אף כאן בכורי אדמתך. והרא"ם גור אריה ודברי דוד סברו שגירסא זו בדברי רש"י טעות היא כיון שפירות שביעית הפקר הם ולא שייך שיאמר אשר נתת לי. מאידך התשב"ץ ח"ב סי' רמ"ז הביא דברי רש"י הללו, ובמשך חכמה (קטע מכת"ק שנוסף במהדורת הגרש"ח דומב שליט"א (סיפר לי שעמל בפיענוחו ע"י מכשיר מתקדם כשש שעות)¹²) כתב דע"י שזכה אח"כ בעל הפירות בהם והשדות והאילנות לא היו הפקר שפיר אומר אשר נתת לי. ותמה על הסוברים שדברי רש"י הללו ט"ס והראה גם לתשב"ץ הנ"ל. וראה באו"ש פ"ט ממעש"ש הל"ב (ועוד) שהביא מקור מירושלמי פאה פ"ז הל"ה ויש שפירשו שכיון שהפרשת ביכורים בעודם מחוברים קודם שיש בהם תורת הפקר לכן חל בהם הביכורים. ובזה התיישרה הקושיה ששואלים דשביעית לאכלה ולא להפסד ואילו בביכורים אם יטמאו חייבים שריפה. ויש עוד שפירשו (תורת זרעים ביכורים פ"א מ"ו, וראה גם במאמרו של הגרי"א פרג בקובץ מוריה שנה ט"ו חוברת יא-יב) באופן מחודש, עפ"י ד' מרן הגרי"ז זצ"ל שבביכורים ישנם ב' קדושות קדושת תרומה וקדושת קרבן, י"ל דאמנם קדושת תרומה, שע"י טומאה דינה בשריפה, לא חלה בשביעית שגדרה לאכלה ולא להפסד, אבל קדושת קרבן חלה גם בשביעית.

רבינו הרוגוצ'ובער זצ"ל דן בענין זה לפי הידוע לנו פעם אחת בלבד, בצ"פ הל' מתנות עניים (עמו' 70) וכותב דיש לדון אם מביאין ביכורים בשביעית כיון דגם בשביעית אסור לגרום למעט באכילת הפירות כמוש"כ הרמב"ם בפיה"מ סופ"ח דשביעית. הוכחה לענין מביא רבינו מברייטא בזבחים דף פ"ח ע"א אין מביאין מנחות ונסכים ומנחת בהמה וביכורים מן המדומע ואין צ"ל מערלה וכלאי הכרם ואם הביא לא קדש. ובתוספתא מנחות פ"ח ה ומעילה פ"א הי"ד, כתוב ברייתא כזו בשינוי מושמט הבאת ביכורים, ומאידך מובא שאין מביאין מנחות וכו' מן המדומע וכו' ומפירות שביעית. כותב ע"כ רבינו "וע"כ משום דלא נהגי". אח"כ (שדן להביא ראייה ממנחות דף ע"ז ע"ב ודוחה) מסיים: "אך באמת זה תליא אם ביכורים יש עליהם שם קדשי מקדש או קדשי גבול כמבואר בירושלמי פ"א דביכורים וכ"מ עיין רשב"ם ב"ב דף ע"ט ומנחות דף נ"ח וכ"מ בזה"

¹² וראה מה שציין ביד לחכמה שם.

חיוב ביכורים בשביעית

ולא זכיתי להבין דברי קדשו הלא אדרבה אם יש להביא ראיה מהך דזבחים והתוספתות, כבר מבואר שם שמביאין ביכורים מפירות שביעית, שלכן בזבחים שנכללו ביכורים בהדי המנחות וכו' לא הזכיר התנא ביכורים, כיון שחלוקים המנחות וכו' מביכורים לענין זה. ובתוספתות מנחות ומעילה שלא נכללו עמם ביכורים שפיר אמר התנא שאין מביאין את המנחות כו' מפירות שביעית. וצ"ע.

במה שסיים דתליא אם הוּו קדשי מקדש או קדשי הגבול. בפשטות כונתו מבוארת דאם הוּו קדשי מקדש כמנחות וכו' כשם שהם אינם באים מפירות שביעית גם הביכורים לא יבאו מפירות שביעית. ואם הוּו קדשי גבול יבואו מפירות הקדש. וציין לירושלמי בבכורים (פ"א ה"ב) שמבאר פלוגתת ר' יהודה ורבנן (בסופ"ג) דנחלקו אם הוּו כקדשי הגבול או כקדשי מקדש. [מקור: צ"פ מתנו"ע עמו' 70]

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים/תמונות הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוגוצ'ובער זצ"ל: tp089744873@gmail.com

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

תכלה שנה וקללותיה - על ידי קריאת התוכחה

מגילה דף ל"א ע"ב, תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר עזרא תיקן להן לישראל שיהו קורין קללות שבתורת כהנים קודם עצרת ושבמשנה תורה קודם ראש השנה מאי טעמא אמר אביי ואיתימא ריש לקיש כדי שתכלה השנה וקללותיה.

ויש להבין כיצד הדבר נעשה שעל ידי קריאת הקללות שבמשנה תורה, תכלה שנה וקללותיה.

וצריך לומר בפשטות, שעל ידי קריאת הקללות, אנו מודעים לסיבות המביאות את הקללות רחמ"ל, וזה הגורם לכלות את הקללות, וזו הכוונה, שנה - וקללותיה, והיינו שהמעשים של השנה, המה הסיבה לקללותיה, וכאשר נתקן המעשים, תכלנה הקללות בעזרת השם.

והנה במסכת אבות אמרו, כל המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני, וכל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר.

ומשנה זו הובאה ברמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק ג' הלכה י"ג, והרמב"ם הוסיף על זה וכתב, וענין זה מפורש הוא בתורה, הרי הוא אומר תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל ועבדת את אויביך, ואומר למען ענותך להטיבך באחריתך. עד כאן.

ומבואר בדבריו, שענין הצ"ח קללות שבמשנה תורה, יסודן בזה שהמבטל התורה מעושר סופו לבטלה מעוני. והרמב"ם כתב עוד שם, ואומר למען ענותך להטיבך באחריתך. ונראה שמפסוק זה כיוון הרמב"ם להוכיח את הסיפא של המשנה שהביא שם, דהמקיים מעוני סופו לקיים מעושר, וזהו שכתוב למען ענותך להטיבך באחריתך, היינו שמן העינוי יזכה להטוב, והוא ענין המקיים מעוני סופו לקיים מעושר.

והרי לנו מפורש שני ענינים אלו, החטא והתיקון. ונראה לבאר עוד, שקללות השנה רחמ"ל, נובעות מהסיבה שעם ישראל אינו מודע מספיק לחומרת המעשים, והיינו שחסרים אנו יראת שמים ויראת חטא, ולכן באו כל הרעות, וכמ"ש בפרשת ניצבים, ל"א י"ז, ...ומצאנו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא על פי אין אלקי בקרבי מצאנוי הרעות האלה. ולכן כאשר קוראים בפרשת התוכחה ומתבוננים ורואים חומר החטא עד היכן מגיע, אזי זוכים שתכלה השנה וקללותיה...

והנה שם במסכת מגילה בהמשך, תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר אם יאמרו לך זקנים סתור וילדים בנה, סתור ואל תבנה, מפני שסתירת זקנים בנין ובנין נערים סתירה, וסימן לדבר רחבעם בן שלמה.

ויש להבין סמיכות המאמרים זה לזה, כלומר מדוע הגמרא הביאה מיד אחרי הברייתא על תקנת עזרא לקרות קללות שבמשנה תורה לפני ראש השנה, את המאמר של בנין נערים סתירה וסתירת זקנים בנין.

ונראה שיש לפרש, שכוונת הגמרא ללמדינו שמה שפעמים נראה לנו כסתירה, זהו הבנין, וכן להיפך מה שנראה כבנין לעינינו, הוא בעצם סתירה. והמשל הוא, קריאת הקללות שבמשנה תורה לפני ראש השנה שנראה לכאורה כסתירה, שמזכירין קללות, אמנם לאמיתו של דבר, זהו גופא הבנין, ויועיל לכך שתכלה שנה וקללותיה בדווקא. למרות שלעינינו זה נראה להיפך.

והנה ברמב"ם סוף הלכות לולב פרק ח' הלכה ט"ו גם כן הביא פסוק זה דתחת אשר לא עבדת וגו'. וכך כתב שם: השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שצוה בהן עבודה גדולה היא וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו שנאמר (דברים כ"ח) תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב וכו' וכל המשפיל עצמו ומקל גופו במקומות אלו הוא הגדול המכובד העובד מאהבה וכן דוד מלך ישראל אמר (שמואל ב' ו') ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני, ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה' שנאמר (שמואל ב' ו') והמלך דוד מפזז ומכרכר לפני ה' בריך רחמנא דסייען:

והיוצא משני פסקי הרמב"ם אלו, שהתוכחה היא על ידי חוסר עבודת השם בשמחה, והשכר הוא על ידי שמתחזקים בענין זה, והוא החיזוק שיש לנו לקחת מקריאת פרשה זו בזמן הזה, שזו הכנה גדולה, שעבודת הימים הנוראים הבאים עלינו לטובה תזכינו בעזרתו יתברך לעבודת השם ועמל התורה מתוך שמחה, שהזמן המיוחד לזה הוא בחג הסוכות, ועזרא הסופר תיכן לנו הדרך לעבודה המיוחדת בירח האיתנים.

והנה אמרו, אם יש דין למטה אין דין למעלה. והרי הקדוש ברוך הוא אינו חפץ רק שנתעורר, וכאשר נשים הדברים אל לבינו נזכה לכל הטובות והברכות שבעולם. ואף על פי שאפפוננו צרות רבות ורעות, והאחרון הכביד... אנו מאמינים בני מאמינים, ויודעים אנו בבירור שהקדוש ברוך הוא יכול להפוך הכל לטובה. ועל כן נקוה ונתפלל מעומקא דליבא את תפלתו של יעקב אבינו, שמי שאמר לעולמו די יאמר לצרותינו די.

כתיבה וחתימה טובה, ונזכה לעבודת השם מתוך שמחה, לרפואה שלימה ולגאולה קרובה במהרה בימינו ברחמים גדולים אמן.

פניני פז / הרב אברהם נח זלצמן, מח"ס 'אדני פז' על סוגיות הש"ס

הקללות באות במסר: עסקת החבילה משתלמת לך

וּבָאוּ עֲלֶיךָ כָּל הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה וּרְדֹפוֹךָ וְהַשִּׁיגוֹךָ עַד הַשְּׂמֵדָךְ כִּי לֹא שָׁמַעַתְּ בְּקוֹל ה' אֱלֹקֶיךָ לְשׁוֹר מִצֻּוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר צִוְּךָ. וְהָיוּ בְּךָ לְאוֹת וּלְמוֹפֵת וּבִזְרָעֶךָ עַד עוֹלָם. תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵב מֵרַב כָּל (כח, מה-מז)

יש להתבונן בפרשת הקללות, שמבואר שהטעם שהם מגיעים לאדם הרי זה משום שהוא לא עבד את ה' בשמחה, ומרוב כל. והדברים טוענים ביאור מכמה הביטים. ראשית איך אפשר להעניש אדם על כך שהוא לא שמח, וכי היכן כתוב שיש חובה לשמוח, עוד יש להבין שהרי ישנם אנשים שלא התברכו בשפע ממון או משפחה וכי אפשר לתבוע מהם מדוע הם לא שמחים, כמו"כ יש להבין שאף אם נניח שיש חובה לשמוח מדוע העונש כ"כ חמור.

*

ויתכן לומר בזה עפ"י מה שמתבאר בתחילת הפרשה על הנוסח שאומרים בהבאת הביכורים 'והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך נתן לך וגו' ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך וגו' ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם ואמרת אליו הגדתי היום וגו' וענית ואמרת לפני ה' אלקיך ארמי אבד אבי וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט וגו' וירעו אתנו המצרים ויענונו וגו' ונצעק אל ה' וגו' ויבאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש: ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי ה' וגו' ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלקיך'.

לכאורה אינו מובן מדוע האדם מודה בהזדמנות זו על נס יציאת מצרים והכניסה לארץ ישראל, מדוע זה נצרך, הרי הוא צריך להודות לה' על מה שהוא קיבל וזה את השדה שלו. אלא בהזדמנות זו של שמחה האדם מודה לא רק על הטוב שלו בגשמי, אלא על הדבר הנשגב והיקר מכל וזה 'האלוקים' זה שהוא זכה להיות הבן של הקב"ה בן לאומה הנבחרת בבריאה, שה' הביא אותה מאשפות לרום המדרגה, ולכן מזכירים את יציאת מצרים מעבדות ושפלות, לחרות. ומעם נודד לעם שקיבל את הארץ הטובה ביותר, וע"ז הוא מודה ושמחת בכל הטוב שזה הטוב האמיתי.

*

ועל זה אומרת התורה, שאם אדם אינו עובד את ה' 'בשמחה ובטוב לבב מרוב כל', היינו שה' רוב כל' זה העבודת ה' בעצמה, שאם כל עבודת ה' זה בשבילו כעול וקושי, וזה מעיק עליו המחויבות לה', וכל התורה והמצוות הם בשבילו כנטל, אזי כביכול מחזירים אותו 'לנקודת ההתחלה' להיות מושפל ונתון למרמס כמו שעם ישראל היה טרם נבחר לאומה, וחשוף לכל הפגעים שנמנעו מעם ישראל מאז נבחר לעם, על מנת שישכיל להבין שעבודת

ה' מלבד הערך הרוחני, הזכות העצומה להיות בן ה', הרי שיש בה גם ערך גשמי, שמוסיפה
לו אורך ימים ושנות חיים בבריאות הגוף והנפש בלא טרדות של מחלות קשות וחרות
הגוף.

פניני תרגום יונתן / מכתבי הרב מאיר שפירא ז"ל בעריכת הרב מאיר פרידמן

פניני תרגום יונתן פרשת כי תבוא

הִכְהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם | האם הביכורים היו ניתנים דווקא לידינו של הכהן גדול?
(דברים כו, ג) וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הַגְּדַתִּי הַיּוֹם לַה' אֱלֹקֶיךָ
כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לֵאמֹר לְתֶת לָנוּ:
מה משמיענו הכתוב במילים: 'אשר יהיה בימים ההם'? וכי יעלה על הדעת ליתן לכהן
שאינו בימיו? (לשון רבי יוסי הגלילי בספרי).

רש"י מפרש עפ"י הספרי שצריך לתת לכהן שבימיו כמו שהוא, וביאר הרא"ם (הובא
בשפתי חכמים) שהיה הו"א שלא נצטוונו בביכורים אלא בכדי לכבד לכהן ולהדרו או
לקבל ברכתו, ומאחר שאינו חסיד והגון כראשונים אשר היו לפנינו לא נביא לפנינו ביכורים.
לכך נאמר 'כמו שהוא' להורות שאין מצות ביכורים לכבוד הכהן, אלא בשביל להתוודות
לפני ה'.

ת"י מפרש את הפסוק באופן אחר:

וְתַעֲטְרוּן בְּסֻלְיָא וְצִינְיָא וְפִיפּוּרְיָא וְתִיעֵלוּן לְוֹת כְּהֵנָּה דִּי יִהְיֶה מְמַנֵּי לְכַהֵן רַב בְּיוֹמֵי אֵינּוֹן
וְתִימְרוּן לִיה אֹדְיִנְן יוֹמָא דִּין קְדָם יִי אֱלֹהֵךְ אָרוּם עֲלִינְן לְאַרְעָא דְקַיִים יִי לְאַבְרָהָם לְמַתָּן
לְנָא:

נותעטרו בסלים וצנים ואדרת ותבאו אל הכהן אשר יהיה ממונה לכהן גדול בימים ההם
ותאמרו לו הודינו היום הזה לפני ה' אלוקיך]
לדברי ת"י 'הכהן אשר יהיה בימים ההם' הוא הכהן אשר נתמנה לכהן גדול בימים ההם.
כלומר שהפסוק בא להורות שהבאת הביכורים היא דווקא לכהן גדול ולא לכהן הדיוט.
חידוש זה לאו הוזכר ברוב המפרשים, אלא לדעתם כל כהן יכול לקבל את הביכורים.
אולם יש יסוד לדברי ת"י מכמה מקורות:

באב"ע (כאן) נראה שאף הוא מפרש שהכהן אשר יהיה בימים ההם, הוא הכהן גדול,
אלא שלדעתו הכתוב בא להורות שחיוב הביכורים נוהג כל זמן שיש בבית המקדש כהן
גדול. אך אין לדבריו דין להגיש דווקא לפני הכהן הגדול.

כדברי האב"ע משמע גם בתוס' (כתובות קה:) שהביא את דברי התנא דבי אליהו (זוטא
פ"ב) שתמה על הפסוק בנביא (מלכים - ב ד, מב) "וְאִישׁ בָּא מִבְּעַל שְׁלֶשָׁה וַיָּבֵא לְאִישׁ

^כ ראה במפרשים שפירשו בזה עוד פירושים, עיין ברמב"ן ובחזקוני.

הַאֲלֵקִים לַחֵם בְּכוּרִים עֶשְׂרִים לַחֵם שְׁעָרִים וְכַרְמֶל בְּצִקְלָנוּ וַיֹּאמֶר תָּן לָעָם וַיֹּאכְלוּ, וְכִי אֵלִישַׁע אוֹכַל בִּיכוּרִים הִיָּה, וְהֵלֵא אֵינן שֵׁם מִקְדָּשׁ וְלֹא מִזְבֵּחַ וְלֹא כֹהֵן גָּדוֹל.

ולכאור' אלישע כלל לא היה כהן, ואין כוונת התנ"ך להקשות מהטעם שלא היה כהן גדול, אך רואים בדבריו שהצורך בעצם הימצאות הכהן גדול הוא תנאי בביכורים.

אכן יש שלמדו בתוס' הנ"ל שאלישע הנביא היה כהן אלא שלא היה כהן גדול, ולפ"ז מדברי התוס' מוכח ממש כדברי ת"י שהביכורים צריכים להגיע לידי הכהן גדול.

בטעם הדבר שיש להביא את הביכורים דווקא לכהן גדול מצינו כמה ביאורים:

המהר"ץ חיות (אמרי בינה סימן ד) ביאר שהיות והנוסח שאומר בעל הפירות הוא 'הגדתי היום לה' אלוקיך' - בלשון יחיד, אין ראוי לומר לשון זו אלא על הכהן הגדול.

וכך משמע בספורנו כאן: שהנוסח של 'ה' אלוקיך' אין ראוי לאומרה אלא לאנשי השם כמו למלכים ולנביאים^{כט}.

וטעם הדבר ביאר המהרי"ד מבעלזא זצוק"ל שהנה בזה"ק (יתרו עט:): כבר עמד על נוסח זה שאומרים בהבאת הביכורים - 'הגדתי היום לה' אלוקיך' ולא לה' אלוקינו. ובזהר שם מבואר שהשפע שיורד לעולם הוא ממידת החסד ועובר דרך הכהן גדול שהוא מצד החסד, ולכן ראוי לומר לו 'לה' אלוקיך' כי על ידו יורדת ההשפעה לעולם.

גם רבנו בחיי (כאן) עמד על נוסח זה, וכתב שאכן היה ראוי שיאמר 'ה' אלוקינו' ולא יוציא את עצמו מן הכלל. אך אם כך היה אומר לא היינו יודעים בבירור מי הוא אלוקינו, אך כעת שעומד לפני הכהן גדול אשר התייחד לעבודת ה' אלוקי ישראל ואומר לו 'הגדתי היום לה' אלוקיך' מוכח בבירור שכוונתו לה' אלוקינו - אלוקי ישראל.

*

אַרְמֵי אָבִד אָבִי וַיִּרְדַּ מִּצְרִימָה | מִי הוּא 'הָאֲרַמִּי', לִבָּן אוּ יַעֲקֹב?

(דברים כו, ה) וְעֲנִיתָ וְאָמַרְתָּ לְפָנָי ה' אֱלֹהֶיךָ אַרְמֵי אָבִד אָבִי וַיִּרְדַּ מִּצְרִימָה וַיִּגַּר שָׁם בְּמִתֵּי מִעֵט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עֲצוּם וָרֹב:

למי כוונת הכתוב 'ארמי', ללבן? ליעקב? או לעיר ארם? ומי ירד מצרימה 'ארמי' או 'אבי'?

רש"י מפרש שהארמי זה לבן אשר ביקש לעקור את הכל כשרדף אחרי יעקב. ואת הזיירד מצרימה' פירש שהולך על יעקב - שאחרי זאת ירד יעקב מצרימה, ולפירושו הזיירד מצרימה' הוא ענין בפני עצמו שבא לומר שעוד אחרים באו לכלותינו מלבד לבן והם המצרים, אך אינו מדבר על לבן שהוזכר בתחילה.

^{כט} ואמנם הספורנו מפרש את אשר יהיה בימים האל כדברי רש"י, אך מדבריו למדנו ענין זה, וז"ל: "אף על פי שלא יהיה גדול בחכמה לא תחדל מלדבר עמו בכבוד, באמרך ה' אלוהיך, אף על פי שזה לא יאמר זולתי לאנשי השם כמו למלכים ולנביאים, מכל מקום בהיותך מביא אליו את הביכורים כמביא דורון לאל יתעלה שהוא בעל הקרקע, ראוי שתדבר עמו בזה דרך כבוד".

^ל וכן בתרגום אונקלוס.

אמנם האב"ע^א הספורנו והחזקוני פירשו שארמי זה יעקב, שהיה לזמן מה 'עני אובד', ללא ממון וללא בית מושב, בעת שהיה אצל לבן בארם נהרים^ב.
ת"י מפרש באופן אחר:

וְתִיבּוֹן וְתִמְרוֹן קָדָם יִי אֱלֹהֵינוּ לְאַרְם נְהִיָּא נְחַתְתָּ אָבוּנָן יַעֲקֹב מִן שִׁירוּיָא וּבְעָא [לבן]
לְאוּבְדוּתִיהּ וְשִׁזְבִּיָּהּ מִימְרָא דִּי מִן יְדוּי. וּמִבְתָּר כְּדִין נְחַת לְמִצְרַיִם וְאִיתוּתְבַּ תַּמָּן לְעַם קְלִיל
וְהָהּ תַּמָּן לְאוּמָא רַבָּא וְתִקִּיפָא וּמְסֻגִּיא:

[נותענו ותאמרו לפני ה' אלקיכם, לארם נהרים ירד אבינו יעקב מבתחלה ובקש [לבן]
לאבדו והצילו מאמר ה' מידו, ואחרי כן ירד למצרים והתישב שם בעם מועט והיה שם
לאומה גדולה חזקה ומתרבה]

לדברי ת"י לשון המקרא 'ארמי' אינו מתייחס לא ללבן ולא ליעקב, אלא לעיר ארם נהרים -
מקום מגוריו של לבן אשר לשם ירד יעקב מתחילה. 'אבד אבי' הולך על לבן שביקש
להאבדו. 'וירד מצרימה' זה יעקב שלאחר מכן ירד למצרים במתי מעט ונהיה שם לגוי
גדול עצום ורב.

והנה בת"י בכמה מקומות מבואר שלבן הוא בלעם, ובפרשת פנחס כשמתאר ת"י את
רגעיו האחרונים של לבן - בלעם, בעת שרדף אחריו פנחס במלחמת מדין ופרח באויר
באמצעות כשפיו, ואף פנחס פרח אחריו באמצעות השם המפורש, והורידו לארץ, והתחנן
בלעם על נפשו שלא יהרגו ואף הבטיח שלא יקלל יותר את ישראל.

ומתשובת פנחס לבלעם למדנו שישנה משמעות נוספת ל'וירד מצרימה', וכך מתאר ת"י
את תשובת פנחס:

"ענה ואמר לו, הלא אתה הוא לבן הארמי שרצית להכרית את יעקב אבינו, וירדת למצרים
כדי לאבד זרעו, ואחר שיצאו ממצרים גרית בהם עמלק הרשע, ועתה גרה התגרית לקלל
אותם, וכיון שראית שלא הועילו מעשיך ולא קבל מאמר ה' ממך יעצת עצה רעה את בלק,
להעמיד את בנותיו בפרשת דרכים להזנות אותם, ונפלו בגלל זה מהם עשרים וארבעה
אלף, בגלל זה אין יכולת שוב לקיים את נפשך, ומיד שלף חרבו מנרתיקה והרגו.

מבואר בדבריו שלאחר שניסה לבן הוא בלעם להכרית את יעקב אבינו ולא הצליח. ירד
בעצמו למצרים כדי להאביד את זרעו.

וכמבואר בחז"ל (סוטה יא. ושם"ר פרשה א) שבלעם היה יועץ של פרעה ויעץ לו
להשתעבד בבני ישראל בגזירות השעבוד:

"אמר רבי חייא אמר רבי סימון, שלשה היו באותה עצה, בלעם, ואיוב, ויתרו. בלעם שיעץ,
נהרג. איוב ששתק, נדון ב'סורין'. יתרו שברח, זכו בניו וישבו בלשכת הגזית..."

^א האב"ע הקשה על פירוש רש"י שאם הארמי זה לבן היה ראוי להיכתב 'ארמי' 'מאביד' או 'מאבד'.
^ב פירוש נוסף איתא ברשב"ם (כאן) שארמי זה אברהם עיי"ש.

ומשמע לכאורה שמקור תיאור זה של פנחס הוא הנאמר בארמי או בד אבי, ואם כן נמצא שה'וירד מצרימה' מדבר על לבן עצמו שירד למצרים להאביד את ישראל. ואח"כ נאמר ויהי שם לגוי גדול וגו' זה יעקב שהתרבה וגדל במצרים היפך מעצת לבן בלעם.

וזה פירוש נוסף בפסוק מלבד מה שמבואר בתרגום יונתן כאן.

אודות זהותו של לבן הוא בלעם וביאור שמותיו הנוספים, ראה בגיליונות פרשת בלק ופרשת פנחס. ובהרחבה בהגדה של פסח 'פניני תרגום יונתן', על 'ביקש לבן לעקור את הכל'. עמ' נב.

*

אֶת ה' הָאֱמֶרֶת הַיּוֹם... וְה' הָאֱמִירָךְ הַיּוֹם... | משמעות הלשון 'האמרת' - 'האמירך'

(דברים כו, יח - יט) אֶת ה' הָאֱמֶרֶת הַיּוֹם לְהִיּוֹת לְךָ לְאֱלֹקִים וְלִלְכֹת בְּדַרְכָּיו וְלִשְׁמֹר חֻקָּיו וּמִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְלִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ: (יח) וְה' הָאֱמִירָךְ הַיּוֹם לְהִיּוֹת לּוֹ לְעַם סְגֻלָּה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לְךָ וְלִשְׁמֹר כָּל מִצְוֹתָיו

מה פירוש הלשון 'האמרת'?

רש"י כותב "שאינן לו עד מוכיח במקרא, אך נראה שהוא לשון הפרשה והבדלה", כלומר שבני ישראל הבדילו והפרישו את ה' מאלוהי הנכר להיות להם לאלוקים. וה' הבדילם והפרישם מעמי הארץ להיות לו לעם סגולה.

בדעת זקנים מפרש באופן אחר ש'האמרת' הוא לשון אמיר וענף - שהוא לשון גבהות, והביא מהתרגום ירושלמי ש'האמרת' הוא מלשון המלכה, שכן בלשון ערבי קורין למלך 'אמיר'. ולדבריו משמעות הפסוק היא: את ה' הגבהת והמלכת היום להיות לך לאלוקים, וה' הגביהך והמליכך להיות לו לעם סגולה.²⁵

בת"י מפרש באופן אחר:

יֵת יְיָ חֲטַבְתוֹן חֲטִיבָא חֲדָא בְּעֵלְמָא יוֹמְנָא דְהַכִּין פְּתִיב שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵנָא יְיָ חֵד, מְטוֹל לְמַהוּי לְךָ לְאֱלֹהָא וְלְמַהֲךָ בְּאַרְחֹן דְתַקְנֵן קְדָמוּי וְלְמַנְטוֹר קְנִימוּי וּפְקוּדוּי וְדִינּוּי וְלְמַקְבְּלָא לְמִימְרֵיהּ: (יח) וּמִימְרָא דִי חֲטִיב יִתְכוֹן חֲטִיבָא חֲדָא בְּעֵלְמָא יוֹמְנָא דְהַכִּין פְּתִיב מֵאן פְּוֹת עֲמָךְ יִשְׂרָאֵל עִם יְחִידָאֵי בְּאַרְעָא, מְטוֹל לְמַהוּי לִיהּ לְעַם חֲבִיב הֵיכְמָא דְמִלִּיל לְכוֹן וְלְמַנְטוֹר כָּל פְּקוּדוּי:

[את ה' חטבתם חטיבה אחת בעולם היום, שכך כתוב 'שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד' בשביל להיות לך לאלוקים. (יח) ומאמר ה' חטב אתכם חטיבה אחת בעולם היום כי כך כתיב מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, בשביל להיות לו לעם חביב, כאשר דבר לכם ולשמור כל מצוותיו]

²⁵ וראה גם ברמב"ן שהוא לשון רומות וגדולה, שה' רומם את ישראל על ידי התורה.

כפירוש ת"י את הפסוק על פי מימרא זו של חטיבה אחת מובא בגמרא (חגיגה ג.) וברש"י שם פירש 'האמרת' - שבחת, כלומר בני ישראל שבחו את ה' בשבח אחד שבח מיוחד ואמרו ה' אחד ואין כמוך. ואף ה' שיבח את בני ישראל בשבח מיוחד 'מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ', שעם ישראל הם העם החביב שלו.

*

בְּרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֲךָ וּבְרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתְךָ | ההצלחה בפרקמטיא תלויה בהליכה לבית המדרש
(דברים כח, ו) בְּרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֲךָ וּבְרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתְךָ:

על איזו ביאה מדבר הפסוק בהגיעך לאן? וביציאתך מהיכן? ומדוע הקדים הכתוב את הכניסה ליציאה הלא דרך העולם לצאת מביתו ולאחר מכן להיכנס למקום שהולך אליו? רש"י מפרש (בשם חז"ל) שהפסוק מדבר על ביאת האדם לעולם ויציאתו ממנו, והברכה היא שתהא יציאתך מן העולם בלא חטא, כביאתך לעולם בלא חטא.

וביאר השפתי חכמים שחז"ל פירשו כך, בכדי ליישב את סדר הפסוק בו נאמרה הכניסה לפני היציאה שלא כמנהג העולם לצאת קודם כניסתם, ולכך פירשו שבא הפסוק להורות, 'מה ביאתך לעולם בלא חטא, אף יציאתך מן העולם בלא חטא'.

ת"י מפרש באופן אחר:

בְּרִיכִין אֶתוֹן בְּמֵיעֵלְכוֹן לְבִיתִי מְדַרְשִׁיכוֹן וּבְרִיכִין אֶתוֹן בְּמִפְקְכוֹן לְפָרְקַמְטִיכוֹן:
[ברוכים אתם בבואכם לבתי מדרשותיכם, וברוכים אתם בצאתכם למסחרכם]

לדברי ת"י הביאה האמורה היא ההליכה לבית המדרש, שתהא ברוך בהליכתך לבית המדרש, ואילו היציאה האמורה היא היציאה למסחר ופרקמטיא שיהיה לך ברכה בעסקיך. ויש לידע לפירוש זה, מה השייכות בין הכניסה ליציאה - בין הכניסה לבית המקדש ליציאה לפרקמטיא. ולכאורה ההקבלה ביניהם היא התלות של ב' הענינים זה בזה, שאם מתקיים ברוך אתה בהליכתך לבית המדרש, ממילא יש גם ברכה ביציאה למסחר. כהצלחה במסחר תלויה בלימוד התורה, כי אם עוסק בתורה אז גם הפרקמטיא היא בשביל התורה וממילא מתברכת היא

ובדרך זו מתרגם ת"י את קללת 'ארור אתה בבואך וארור אתה בצאתך' (לקמן כח, ו):

לִיטִין אֶתוֹן בְּמֵעֵלְכוֹן לְבִיתִי קִיאֲטְרוֹנִיכוֹן וְקוֹרְקִיסְתְּכוֹן לְמַבְטְלָא פְתַגְמִי אוֹרִייתָא וְלִיטִין אֶתוֹן בְּמִפְקְכוֹן לְפָרְגַמְטִיכוֹן:

[ארורים אתם בבואכם לבתי תיאטראותיכם וקירקסותיכם לבטל דברי התורה, וארורים אתם בצאתכם למסחרכם]

לד פירוש נוסף ראה בחזקוני שהכתוב מדבר על ברוך אתה בצאתך למלחמה, ואולי לדבריו גם ברוך אתה בבואך היינו מהמלחמה, ולפ"ז יקשה מדוע נכתב בסדר זה.

ת"י מתרגם לדרכו את קללה זו כדבר והיפוכו מהברכה, ארורים אתם בבואכם לבתי תיאטראות וקרקסיות המבטלים תורה^{לה}, וכשיש ביטול תורה ממילא אף ארורים אתם בצאתכם לפרקמטיא, כי ברכת המסחר תלויה בלימוד התורה וכשהולכים לבתי מדרשות יש ברכה במסחר וכשמתבטלים מן התורה בבתי תיאטראות וקרקסיות, ממילא אין ברכה בפרקמטיא^{לו}.

כדברי ת"י מבואר אף במדרש תנחומא:

"ברוך אתה בבואך, על תנאי, בבאך לבתי כנסיות ולבתי מדרשות. וברוך אתה בצאתך, מבתי כנסיות ומבתי מדרשות".

*

ובאו עליך כל הקללות האלה והשיגוך | תשובת הקב"ה לצווחת אבות העולם בשעת אמירת הקללות איך יוכלו ישראל לשאת את הקללות?

(דברים כח, טו) והיה אם לא תשמע בקול ה' אלקיך לשמר לעשות את כל מצותיו וחקותיו אשר אנכי מצוך היום ובאו עליך כל הקללות האלה והשיגוך:

מה אירע בעולם בשעה שמשה החל לומר את הקללות? והאם זכות האבות תמה, או שעומדת לעד?

ת"י מביא כאן מדרש המתאר את שאירע בעולם בשעה שפתח משה לומר את הקללות:

כִּד פִּתַח מֹשֶׁה נְבִיא לְמִימַר פְּתַגְמֵי אוֹכְחוֹתָא הָאֵלִין אֶתְרַגְּיֶשֶׁת אַרְעָא וְשִׁמְיָא זְעוּ שְׁמִשָּׂא וְסִיְהֵרָא קְדָרוֹן וְכוֹכְבֵיָא כְּנָשׁוּ זִיּוּהוֹן אַבְהַת עֲלָמָא צְוּוּחִין מִבֵּית קְבוּרָתְהוֹן וְכָל בְּרִייתָא שְׁתַּקִּין וְאֶלְנִיָּא לָא טְלִיטַל זְאִזִּיהוֹן עֲנִיין אַבְהַת עֲלָמָא וְאֶמְרִין חֲבוּל עַל בְּנִינָן כִּד יַחֻבִּין וְיִמְטוּן עֲלִיהוֹן לְוֹטִיָּא אֵלִין הֵיךְ יִכְלִין לְסוּבְרוּתְהוֹן וְדִלְמָא יַעֲבֵד בְּהוֹן שְׁצִיּוּ וְלֹא תְהִי זְכוּתִין מְגַנָּא עֲלִיהוֹן וְלֹא יִהְיִי גְבָרָא דִּיקוּם וְיִצְלִי אֲמִטוּלְתְּהוֹן בְּרַת קְלָא נְפִלַת מִן שְׁמֵי מְרוּמָא וְכֵן אֲמַרְתָּ לָא תִדְחֲלוּן אַבְהַת עֲלָמָא דְאֶפִּילוּ פְּסָקָא זְכוּתְהוֹן דְּכָל דְרִיָּא זְכוּתְכוֹן לָא יִפְסוֹק וְקִימָא דְקִימִית עֲמֻכוֹן לָא מְבַטְלָא וְתְהִי מְגַנָּא עֲלִיהוֹן. עֲנִי מֹשֶׁה נְבִיא וְאָמַר אֵף עַל גַּב דְאָנָא מוֹכַח יִתְכוֹן, עַל תְּנָאָה מִתּוּפְחִין לְמִימַר, דְאִין לָא תְקַבְּלוּן לְמִימְרָא דִּי אֵלְהֵכוֹן דְלָא לְמַטוּר לְמַעֲבַד יַת כָּל פְּקוּדֵי וְקִימֵי דְאָנָא מְפַקִּיד לְכוֹן יוֹמָא דִּין וְיִיתוּן עֵילוּיְכוֹן כְּלָהוֹן לְוֹטִיָּא הָאֵלִין וְיִדְבְּקוּנְכוֹן:

^{לה} ראה ברש"י בשבת (קנ.) שמקומות אלו הם מקומות איסוף שנאספים לשחוק וללצון. ובערוך (ערך תאטר) פירש שתיאטרון הוא מקום שיושבים בגובה ורואים השחוק שעושים למטה. ובתי קרקסיות הוא בתי משתאות של יין. ובמוסף הערוך (שם) פירש שבתי קרקסיות הוא בנין עגול וגם הוא מיוחד למיני צחוק, ובזמן קדמון היו שלשה בניינים מפוארים בעיר רומי אשר נקראו כן.

^{לו} בנו"כ יהונתן כתב שמת"י מבואר שסתם ביאה בתורה היא לבית המדרש, שזה המקום שאליו צריכים לילך. ומזה שהוצרכו לברכה במקום זה, מוכח שאף בבית המדרש צריכים לברכה וסייעתא דשמיא. וממה שפירש שבצאתך לפרקמטיא מוכח שהבין שסתם יציאה בתורה היא לפרקמטיא □ לפרנסתו כי אחרת לא צריך לצאת, וכיון שגם היציאה לפרקמטיא היא לצורך התורה, לכן התורה מברכת אותו.

נכאשר פתח משה הנביא לאמר דברי התוכחה האלה רגשה ארץ ושמים נודעזעו, שמש וירח חשכו, והכוכבים כנסו זיום, אבות העולם צעקו ממקום קבורתם, וכל הבריות שתקו והאילנות לא נעו ענפיהם, ענו אבות העולם ואמרו חבל על בנינו כאשר יחטאו ויגיע עליהם הקללות האלה, איך יוכלו לסבלם? ושמה יעשה בהם כליה ולא יהיה זכויות מגינות עליהם ולא יהיה איש שיקום והתפלל בשבילם, בת קול נפלה משמי מרום וכן אמרה, אל תראו אבות העולם שאפילות תפסק זכותם של כל הדורות זכותכם לא יפסק ושבועה שנשבועתי עמכם לא תבטל ותהי מגינה אליהם ענה שה הנביא ואמר אף על פי שאני מוכיח אתכם על תנאי אוכיחכם לאמר שאם לא תקבלו למאמר ה' אלקיכם שלא לשמור כל דבריו את כח המצוות והחוקים]

בת"י מבואר שה' השיב לאבות, שאף אם פסקה זכותם של כל הדורות, זכותם של האבות לא תפסוק. והברית שה' קיים עמהם לא מתבטלת ותהיה מגנה על בני ישראל.

וזה לכאורה דלא כדעת שמואל המובאת בגמ' (שבת נה.). שהטעם שציוה הקדוש ברוך הוא לפני החורבן לגבריא אל המלאך לרשום על מצח הצדיקים והרשעים את האות תי"ו דווקא ל', הוא מפני שהתי"ו מסמלת את זה שתמה זכות האבות.

אמנם התוספות (שם) הקשו כיצד אם כן אנו מזכירים בתפילותינו זכות אבות? ותירץ רבנו תם שאף שזכות אבות תמה אבל עדיין נשאר ברית אבות גם לאחר החורבן, כדכתיב "וזכרתי את בריתי יעקב" וגו'. ור"י אומר שתמה זכות אבות לרשעים אבל לצדיקים לא תמה, ועל כך אנו מבקשים בתפילה שתעמוד לנו זכות אבות כמו לצדיקים, ודייק כך ממדרש רבה.^{לח} והשפת אמת דייק מלשון רש"י [ד"ה ה'] שכתב תירוץ נוסף, דאף שתמה זכות אבות אבל על ידי תפילה ורחמים נזכרת זכות האבות, ולכן אנו מבקשים ומתפללים על כך.

כאמור בת"י מבואר שלא רק שברית האבות לא תמה אלא אף זכות האבות לא תמה.

הקללות כולם על תנאי של 'אם לא תשמעו'

בת"י מבואר נקודה נוספת שמשא אמר לישראל אע"פ שאני מוכיח אתכם לא תחשבו שהקללות באות בכל אופן אלא כל הקללות ניתנו על תנאי של 'אם לא תשמעו'. אך אם ישובו לתורה יסורו הקללות.

*

בְּבִקְרָתָא מִי יִתֵּן עָרְב וּבְעָרְב תֵּאמַר מִי יִתֵּן בְּקָר | הַצְרוֹת יִגְרְמוּ שִׁיחַפְצוֹ שֶׁתִּשׁוּב הַעֵת הַקּוֹדֶמֶת? אִו שִׁיחַפְּפוּ לַעֵת הַבֵּאָה?

^{לז} בגמ' שם מבואר שעל מצח הצדיקים הוא חקק תי"ו של דיו, שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה. ועל מצח הרשעים חקק תי"ו של דם כדי שישלטו בהם מלאכי חבלה.
^{לח} -ולפי זה לא נחלקו שמואל ורבי יוחנן שם שאמר שהטעם שגבריא אל חקק את האות תי"ו כי תי"ו מסמלת 'תחון ברית אבות'.

(דברים כח, סז) בַּבֹּקֶר תֹּאמַר מִי יִתֵּן עָרֵב וּבֶעֱרֵב תֹּאמַר מִי יִתֵּן בֹּקֶר מִפֶּחַד לְבַבְךָ אֲשֶׁר תִּפְחָד וּמִמְרָאָה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאָה:

מה הפירוש 'מי יתן ערב' על איזה ערב מדובר, הערב שהיה, או שעתיד להיות?

רש"י מפרש על פי הגמרא שמכיון שהצרות מתחזקות תמיד וכל שעה מרובה קללתה משלפניה, לפיכך יחפצו תמיד לשוב לעת הקודמת, וממילא 'מי יתן ערב' פירושו - הערב שחלף. 'ומי יתן בוקר' - הבוקר שחלף.

ת"י מפרש באופן אחר:

בַּצִּפְרָא תִּהְוֶון אֲמַרִין לֹאֵי דִּיהֵי רַמְשָׂא דְעֵקַן מְאָרְכָן שְׁעֵי יוֹמָא בְּאִפְיֻכּוֹן וּבְרַמְשָׂא תִּהְוֶון אֲמַרִין לֹאֵי דִּיהֵי צִפְרָא דְעֵקַן מְאָרְכָן שְׁעֵי לַיְלָא בְּאִפְיֻכּוֹן מִתְוֹהֵית לְבָכּוֹן דְתִּהְוֶון תְּוֹן וּמִן מַחְמֵי עֵינֵיכּוֹן דְאַתּוֹן חֲמִיִן פּוֹרְעֵנוּתָא וְדַחְלוֹן:

[בבוקר תהיו אוצרים הלואי שיהיה ערב שהצרות מאריכים שעות היום בפניכם, ובערב תהיו אומרים: הלואי שיהיה בקר שהצרות מאריכים שעות הלילה בפניכם, מפחד לבבם שתהיו שם וממראה עינכם שעמם רואים צרה ותיראון]

ת"י מפרש בדיוק להיפך, שמחמת הצרות ידמו שהיום יותר ארוך ויצפו שכבר יבוא הערב ויסתיים היום, וכן בלילה ידמה בעיניהם כארוך ויצפו שכבר יבוא הבוקר.

ברשב"ם (כאן) פירש אף הוא כתרגום יונתן, והוסיף שפירושו זה הוא לפי הפשט שמצפים לערב העתיד לבוא, שכך דרך החולים.

*

וְהַשִּׁיבְךָ ה' מְצָרִים בְּאֲנִיּוֹת | מַה תּוֹסֶפֶת הַקִּלְלָה בְּכֶךָ שִׁישׁוּבוּ לְמִצְרַיִם דּוּקָא בְּאֲנִיּוֹת?

(דברים כח, סח) וְהַשִּׁיבְךָ ה' מְצָרִים בְּאֲנִיּוֹת בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לָךְ לֹא תוֹסִיף עוֹד לְרֹאֲתָהּ וְהִתְמַפְרֶתֶם שָׁם לְאִיבֵיךָ לְעַבְדִּים וְלִשְׁפָחוֹת וְאִין קָנָה:

מה ההדגשה בכך שישובו למצרים 'באניות', הלא לכאורה הקללה היא עצם מה שישובו למצרים - 'באותה דרך אשר אמרתי לך לא תוסיף עוד לראותה'?

רש"י כתב: באניות - בספינות, בשביה. וביאור הדבר מבואר ב'דעת זקנים' ובחזקוני (כאן) וכן בשפתי חכמים בשם בעל 'אמרי נועם', שהחזרה מצרימה באניות היא מכה קשה, לפי שבאניות שבים מכניסים אפילו את הטף והנשים, ואם היו מוליכים אותם ברגל לא היו שבים רק האנשים הגדולים היכולים לילך ברגל, והיה להם ירושה ופליטה.

ת"י מבאר באופן אחר:

וְיִגְלִינְכוֹן מִימְרָא דִּי לְמִצְרַיִם בְּאִילְפִיא בְּגוֹ יִמָּא דְסוּף בְּאַרְחָא דְעִבְרִתוֹן וְאֲמַרִית לְכוֹן לֹא תִיִסְפוֹן תּוֹב לְמַחְמֵי יְתָה וְתוֹדְבָנוֹן תְּמֵן בְּשִׁירוּיָא לְבַעֲלֵי דְבְּבִיכּוֹן בְּדַמִּין יְקִירִין הֵיךְ מְרִי אֲוִמְנָוֹן וּמִן בְּתֵר כְּדִין בְּדַמִּין זֹלִין כְּעַבְדִּין וְאִמְהֵן עַד דְתִיזְלְזִלִין לְמִשְׁתַּעַבְדָּא מִגֵּן וְלִית דְּמַכְנִישׁ:

וַיִּגְלַכְּם מֵאִמְרֵי ה' לְמִצְרַיִם בְּאֲנִיּוֹת בְּתוֹךְ יָם סוּף בְּדֶרֶךְ שֶׁעֲבַרְתֶּם וְאִמְרַתִּי לָכֶם לֹא תוֹסִיפוּ עוֹד לִרְאוֹתָהּ עוֹד, וְהִתְמַכְרְתֶם שֶׁם בְּתַחֲלִילָה לְאוֹיְבֵיכֶם בְּדַמִּים יִקְרִים כְּמוֹ בְעֲלֵי אוֹמְנוֹת וְאַחֲרֵי כֵן בְּדַמִּים מוֹעֲטִים כְּעֲבָדִים וְשִׁפְחוֹת עַד שֶׁתִּזְוָלוּ לְהִשְׁתַּעֲבֵד חָנָם וְאִין מְכַנִּיס.

בַּת"י מְבוֹאֵר שֶׁהִשִּׁיבָה לְמִצְרַיִם בְּאֲנִיּוֹת תִּהְיֶה בְּתוֹךְ יָם סוּף, וְזוֹהִי הַמְכָה הַקְּשָׁה בִּיּוֹתֵר שֶׁצְרִיכִים לְשׁוּב בְּדֶרֶךְ שְׁבָה יֵצְאוּ מִמִּצְרַיִם, בְּאוֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים גְּדוּלִים וְעֲצוּמִים, שֶׁנִּבְקַע הַיָּם לִי"ב גְּזָרִים, וְהִלְכוּ בְּתוֹךְ הַיָּם בִּיבְשָׁה כְּבָנֵי מַלְכִים. וְעַתָּה שְׁבִים בְּדֶרֶךְ זֶה לְמִצְרַיִם - כְּעֲבָדִים הַהוֹלְכִים בְּשָׂבִי, קָלִילָה זֶה הִיא הַטְּמוּנָה בְּכֶךְ שֶׁהִשִּׁיבָה לְמִצְרַיִם תִּהְיֶה 'בְּאֲנִיּוֹת' לֵט - דְּהֵינּוּ בְּמִים בִּים סוּף.

*

וְלֹא נָתַן ה' לָכֶם לֵב לְדַעַת וְעֵינַיִם לְרְאוֹת וְאָזְנִים לְשִׁמֹּעַ | אִם כֵּן מָה הַתְּבִיעָה עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הֲלֹא לֹא נִיתַן לָהֶם לֵב לְדַעַת וְעֵינַיִם לְרְאוֹת וְכוּ'?

(דְּבָרִים כֹּט, ג) וְלֹא נָתַן ה' לָכֶם לֵב לְדַעַת וְעֵינַיִם לְרְאוֹת וְאָזְנִים לְשִׁמֹּעַ עַד הַיּוֹם הַזֶּה: לְכַאוּרָה מִשְׁמַעוֹת הַפְּסוּק שֶׁלֹּא נִיתַן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵב לְדַעַת וְעֵינַיִם לְרְאוֹת וְכוּ', וַיֵּשׁ לִידַע אִם כֵּן מָה הַתְּבִיעָה עֲלֵיהֶם?

הַסְּפוּרָנוּ מִפְּרָשׁ: "אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא יִתְעַלֶּה הַשְּׁתַדֵּל בְּתוֹרוֹתָיו וּמוֹפְתָיו לְתַת לָכֶם לֵב לְדַעַת... לֹא הוֹשֵׁג זֶה הַמְּכוּוֹן מְרֻב מְרִיכֶם". כְּלוּמַר ה' נָתַן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵב לְדַעַת וְעֵינַיִם לְרְאוֹת וְכוּ' אֵךְ מְרֻב שֶׁמְרוּ בּוֹ לֹא הוֹשֵׁגָה הַמְּטָרָה.

ת"י מפרש באופן אחר:

וְלֹא יִהְיֶה מִיִּמְרָא דִּי לְכוּן לְבָא לְמַנְשֵׁי אֱלֹהִין לְמַנְדַּע וְעֵינַיִן לְמַרְמְזָא אֱלֹהִין לְמַחְמֵי וְאוּדְנִין לְטַמְטָמָא אֱלֹהִין לְצִיּוּתָא וְאַתּוּן נְשִׁיתוּן אוּרִיּוּתָא דְלְבָכּוֹן וּרְמִזְתּוּן בְּעֵינַיִן כּוֹן וְטַמְטָמָתּוּן אוּדְנִי כּוֹן בְּזַמֵּן יוּמָא הַדִּין:

[וְלֹא נָתַן מֵאִמְרֵי ה' לָכֶם לֵב לְשִׁכּוּחַ, כִּי אִם לְדַעַת, וְעֵינַיִם לְרְמִזַּת בָּהֶם] כִּי אִם לְרְאוֹת, וְאִזְנִים לְטַמְטָם כִּי אִם לְהַעִיז, וְאַתֶּם שִׁכַּחְתֶּם הַתּוֹרָה שֶׁבְלִבְכֶם וּרְמִזְתֶּם בְּעֵינַיִכֶם וְטַמְטַמְתֶּם אִזְנֵיכֶם בְּעַת הַיּוֹם הַזֶּה]

לְדַבְרֵי ת"י הַפְּסוּק מִתְּפַרֵּשׁ שֶׁלֹּא נָתַן ה' לָכֶם לֵב בְּשִׁבִיל לְשִׁכּוּחַ אֲלֵא בְּשִׁבִיל לְדַעַת, וְעֵינַיִם בְּשִׁבִיל לְקִרוּץ בָּהֶם לְדַבֵּר עֲבִירָה, אֲלֵא בְּשִׁבִיל לְרְאוֹת, וְאִזְנִיִּים בְּשִׁבִיל לְאִטּוּם, אֲלֵא לְצִיּוּת. וְזֶה בְּדִיוֹק הַתּוֹכַחָה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁעָשׂוּ אֶת הַהִיפֵךְ מִהַיְעוּד שֶׁלְּשִׁמּוֹ נִיתַנּוּ לָהֶם הַלֵּב וְהַעֵינַיִם וְהָאִזְנוֹנִיִּים. וְהִשְׁתַּמְשׂוּ בְּכִלִּים אֲלוֹ לְדַבֵּר עֲבִירָה, וְעַל יַדֵּי זֶה שִׁכְחוּ אֶת הַתּוֹרָה שֶׁבְּלִיבָם.

^{לט} ולפ"ז מְבוֹאֵר כֵּאֵן הִיפֵךְ מִמִּשְׁכ"כ בְּעַל 'הַמְּרַכְבַּת הַמְּשֻׁנָה' (הוֹבָא בְּשִׁפְתֵי חֲכָמִים הַחֹדֵשׁ) שֶׁהִטְעַם שְׁחוּזִרִים בְּאֲנִיּוֹת הוּא בְּכַדֵּי שֶׁלֹּא יִשׁוּבוּ 'בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר אִמְרַתִּי לָךְ לֹא תוֹסִיף עוֹד לְרְאוֹתָהּ' שׁוֹז הַדֶּרֶךְ בִּיבְשָׁה, וְכַדֵּי שֶׁתִּתְקַיֵּם מִיִּמְרָא זֶה יִשׁוּבוּ בְּאֲנִיּוֹת. אֵךְ לְדַבְרֵי ת"י נִמְצָא שֶׁרְבוּי הַקְּלִלָה שֶׁבְּשִׁיבָה בְּאֲנִיּוֹת הִיא שְׁחוּזִרִים דּוּקָא בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמִּצְרַיִם בְּאוֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים.

*

לָחֶם לֹא אֶכְלֹתֶם... לְמַעַן תִּדְעוּ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹקֵיכֶם | הַשְּׂיִיכוֹת בֵּין אֲכִילַת הַמֶּן לִידִיעַת ה' (דברים כט, ה) לָחֶם לֹא אֶכְלֹתֶם וַיִּין וְשֹׁכֵר לֹא שְׂתִיתֶם לְמַעַן תִּדְעוּ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹקֵיכֶם: בפסוק נשמע שההימנעות מלחם ויין ושכר גרמה לידיעת ה', מדוע?
לכאורה הטעם הוא שעל ידי ההתבוננות במה שהם בעצם קיומם אף בלי לחם ויין ושכר, אלא באכלם מהמן שהוא לחם אבירים, בזה גופא ידעו את ה' שהוא המחיה אותם.
ת"י מפרש באופן אחר:

לְחֶמָּה דְעִיבוּרָא לָא אֶכְלֹתוֹן וְחֶמֶר וּמִיכָר לָא שְׂתִיתוֹן וְהוֹת אוֹרֵייתָא תְּדִירָא מְסִתְרָא בְּמִדְרָשִׁיכוֹן מְטוֹל דְּתַתְּעִסְקוֹן בָּהּ וְתַנְדְּעוֹן אַרוֹם אָנָּה הוּא יי אֱלֹהֵכוֹן:
[לחם תבואה לא אכלתם ויין ועסיס לא שתיתם והיתה התורה תמיד מוסתרת במדרשיכם בשביל שתתעסקו בה ותדעו כי אני ה' אלוקיכם.]

בת"י מבואר שידיעת ה' לא באה מעצם מה שהתקיימו ללא לחם ויין ושכר, ואף לא מגוף ההימנעות מהלחם והיין והשכר, אלא מכיון שדור המדבר 'אוכלי המן' לא הוצרכו לטרוח לפרנסתם יכלו להגות בתורה הקדושה שהיתה מוסתרת תמיד בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ובאמצעות התורה יכלו לדעת את ה' מקרוב.

*

יִכְכָּה ה' בְּשַׁחֵין רַע עַל הַבְּרָכִים וְעַל הַשְּׂקִים | מְדוּעַ דוּוֹקָא עַל הַבְּרָכִים וְעַל הַשְּׂקִים? (שמות כח, לה) יִכְכָּה ה' בְּשַׁחֵין רַע עַל הַבְּרָכִים וְעַל הַשְּׂקִים אֲשֶׁר לֹא תוּכַל לְהִרְפָּא מִכָּף רַגְלְךָ וְעַד קַדְקֶדְךָ:

מדוע קללה זו של מכת שחין היא דווקא במקום הברכים והשוקים? ועוד מתחילת הפסוק משמע שאת השחין יקבלו רק על הברכים ועל השוקים, ואילו מעט אחרי כן נאמר 'אשר לא תוכל להרפא מכף רגלך ועד קדקך.

באבן עזרא יישב את הקושיא הראשונה: 'על הברכים ועל השוקים - כי בהיות השחין שם קשה לסור'.

אך ת"י מפרש אחרת:

יִמְחִינְכוֹן מִימְרָא דִּי בְּשִׁיחְנָא בִּישָׂא עַל רְכוּבֵיָא מְטוֹל דְּחִמִּיטוֹן לְפִתְגָם עִבִירְתָּא וְעַל שְׂקֵיָא דְרְהִטוּ לָהּ וְאִין לָא תְּתוּבוֹן לְאוֹרֵייתָא לֹא תְּכַלּוֹן לְאִיתְסָאָה אֲלֵהֶן תִּילְקוֹן בִּיהּ מִפְּרִסַת רִיגְלִיכוֹן וְעַד מוֹקְדָא דְרִישִׁיכוֹן:

[יככם מאמר ה' בשחין רע כל הברכים בגלל שהשתחוייתם לדבר עבירה. ועל השוקים שרצו לה. ואם לא תשובו לתורה לא תוכלו להתרפאות אלא תילקו בה מפרסת רגל ועד ראש.]

לדברי ת"י מכת השחין כאן באה מידה כנגד מידה על עבודת עבודה זרה, ולפיכך הברכים שקרעו לע"ז ילקו בשחין והשוקים שרצו לעבודה זרה. ילקו אף הם, וכן מבאר את המשך הפסוק 'והיה אם לא תשמעו לי' שאם לא תשמעו את דברי התורה הזאת ולא תשובו לתורה לא תוכלו להירפא מהשחין אלא השחין ימשיך מכף רגלכם ועד ראשיכם.

לתגובות: 0686762@gmail.com

פרחים לתורה - כיצד מוכיחין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

תוכחה בדרך הנכונה...

היום הזה ה' אלקיך מצוץ לעשות את החקים האלה ואת המשפטים ושמרת ועשית אותם בכל לבבך ובכל נפשך. את ה' האמרת היום להיות לך לאלקים וללכת בדרכיו ולשמר חקיו ומצותיו ומשפטיו ולשמע בקלו. וה' האמירך היום להיות לו לעם סגלה כאשר דבר לך ולשמר כל מצותיו. ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה לתהלה ולשם ולתפארת ולהיתך עם קדש לה' אלקיך כאשר דבר (כו, טז-יט)

התורה מציגה כאן דרישה ברורה: שמור וקיים את כל תרי"ג המצוות! אין לך פטור מאף אחת מהן!

אך מדוע כל האריכות "את ה' האמרת היום" וכן וה' האמרך היום להיות לו לעם סגולה", הלא דבר הוא!

ללמדך - כאשר באים בדרישות אל האדם - יש להראות לו ולהוכיח לו שהכל נובע ממעלותיו! אם לא היית במעלות כאלה - לא היו דורשים ממך כל כך הרבה!...אדם ששומע תוכחה בצורה כזו - ישתף פעולה תמיד - כדי לשמור על גדלותו וגדולתו...

יסוד דומה מצאנו בפרשה הקודמת, פרשת כי תצא:

כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה וילדו לו בנים האהובה והשנואה והיה הבן הבכור לשנואה. והיה ביום הנחילו את בניו את אשר יהיה לו לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכור. כי את הבכור בן השנואה יביר לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו כי הוא ראשית אנו לו משפט הבכרה. (כא, טו-יז)

כל רואה יתמה: מדוע לא כתבה התורה בצורה פשוטה וברורה: תנו לבכור שני חלקים בירושה? הדבר אומר דרשני!

אלא, בהכרח רוצה התורה הקדושה להחדיר לנו כאן מסר עקיף. גם אם הבכור הוא בן השנואה - לא איבד את מעלתו וייחודיותו.

ומכאן קצרה הדרך לעולם המעשה: גם אם הבן/התלמיד/ החניך שגג או סרח - הוא נשאר אהוב וחביב אצלינו ולא איבד את מעלתו!

כאשר נשאל הרב אורי זוהר זצ"ל, מה לעשות כאשר בני ירד מן הדרך, והולך לשרוף את זמנו בהבלים [לבלות' בלע"ז] עד השעות הקטנות של הלילה?

השיב הרב אורי זוהר: לפני שאתה הולך לישון, תכין לו על השולחן כוס קפה טוב, ופרוסת עוגה מובחרת לצידה, ותכסה את הכוס בפיסת נייר / פתק - ותכתוב עליו: אוהב אותך. אבא. [או: אוהבת אותך. אמא].

*

בתקופה שהחפץ חיים היה נודד למכור את ספריו, ראה פעם באכסניא שבעיר וילנא יהודי חסון ומגושם - עושה רושם של נושא סבל - שנכנס, מתיישב ליד השולחן, ומפקד על המשרתת שתגיש לו נתח אווז צלוי וכוס משקה חריף. בלי ברכה חוטף הוא בתאוותנות את נתח האווז, מקנח במשקה, ומתייחס אל המשרתת בצורה בלתי הוגנת.

החפץ חיים עומד בפניה אחרת של הבית, כשהוא נדהם ממש מהמחזה, ועומד לעשות נסיון לגשת אל הזולל, כדי להעיר לו על קלות דעתו.

ברם, בעל האכסניא מקדים את עצמו, נתקרב חרש אל אורחו החשוב - ה"חפץ חיים" - כדי למונעו מצעד זה, פשוט חושש הוא מפני שערורייה... המדובר בחייל ניקואליבי לשעבר, הדיוט. הוא יחרפהו ועודנו עלול חלילה להרים יד על הצדיק.

"אנא רבי, הנח לו, אין אל מי לדבר, הרי הוא מגושם למאוד, בור ממש, לא למד אחרת, משהיה בן שבע שנים נחטף יחד עם ילדים אחרים, קנטוניסטים, ונסחב לסיביר. עד גיל שמונה עשרה גדל בין איכרי המקום, ואח"כ עבד את ניקולאי עשרים וחמש שנה. ב"חדרים" כאלה היכול היה ללמוד משהו יותר טוב? היש בכך משום פלא שגדל כה מגושם, פרא והדיוט, לאחר שקרוב לארבעים שנה לא היה מצוי בסביבה יהודית, לא למד אות אחת מן התורה, יהדות היתה זרה לו, לא ראה פרצוף יהודי?

מוטב רבי שלא תתחיל עמו, כבודך יקר מדי בעיני!

חיוך שלוו מסביר חביב נתגלה על פניו המאירים של החפץ חיים.

"כך! יהודי שכזה! אל תחשוש" ענה לעומתו מרן ה"חפץ חיים" - "מכל מקום כבר אדע היאך לשוחח עמו, ומקווני שתצמח מכך טובה".

החפץ חיים ניגש אליו, הושיט לו "שלום עליכם" ובנעימה לבבית ידידותית פתח:

"האמת בדבר ששמעתי עליך, שבתור ילד קטן נחטפת ויחד עם ילדים אחרים נסחבת לסיביר הרחוקה, גדלת בין גויים, לא זכית אפילו ללמוד אות אחת מן התורה?

עברת את הגיהנם בעולם הזה - סיוט צרות, רדיפות איומות, עינויים נוראיים! הרשעים אמרו לא פעם אחת להעבירך על דתך, אלצוך לאכול בשר חזיר, נבילות וטריפות, ואף על פי כן נשארתי יהודי ולא השתמדת!

מאושר הייתי לו היו לי זכויות כשלך, והייתי בן העולם הבא כמותך. מקומך בעולם האמת, הרי יהיה בין צדיקים וגאוני עולם, אטו מילתא זותרתא היא [=האם דבר קטן הוא] מסירות נפש שכזו, לסבול יסורים שכאלה למען היהדות, למען כבוד שמים, שלושים וכמה שנים רצופות? הרי זה נסיון גדול משל חנניה מישאל ועזריה!..."

דמעות נתקשרו בעיניו האפורות של החייל הניקולאיבי לשעבר, הוא נזדעזע מהמילים הרציניות הלבביות והחמות שזרמו ממעין טהור חי, שליטפו והחיו את נשמתו המיוגעת.

משנודע לו לחייל מיהו היהודי ההגון הזה המשוחח עימו, פרץ בבכי עז ומיד החל לנשק את ה"חפץ חיים", והחפץ חיים מוסיף לדבר אליו:

"אדם שכמותך, שזכה להחשב בין קדושים שמוסרים את נפשם על קדושת השם, לו קבלת על עצמך לחיות מעתה את שארית ימיך כיהודי כשר, לא היה מאושר כמוך בארץ!" היהודי שוב לא עזב את ה"חפץ חיים", עד שהפך בעל תשובה אמיתי וצדיק גמור. (תולדות החפץ חיים, מאת הרב ישראל, עמ' קע"ד)

*

להלן סיפור מבית מדרשו של הרב אלכסנדר זיסל חניסקי זצ"ל אשר העמיד בירושלים דורות של תלמידים וחניכים.

למשל, כאשר תלמיד השתולל והיה חייב להענש, באחד מתעלוליו שנעשו באמצע השיעור, קרא לו ר' אלכסנדר ולחש באוזנו: מגיעה לך סטירה. גש אלי בהפסקה ותקבלנה... מיד כאשר הסתיים השיעור, 'נמלטו' כל התלמידים מהכיתה [כתינוק הבורח מבית הספר...]. ורק המשתולל נשאר בפנים. נעל ר' אלכסנדר את הדלת, סטר לילד, וביקש ממנו לשטוף פנים ולנגבם במגבת ולהרגע. כיון שמעין הדמעות עדיין לא יבש, ביקש מהילד להמשיך לשבת בכיתה ולהרגע. ואז הסביר לו: שקלתי את הענין, ואכן על התנהגותך מגיעה לך סטירה, אבל לא מגיעות לך בושות!...

ביום בהיר אחד, הגיע התלמיד הערש'ל [שם בדוי] לכיתה עם 'מצב רוח מרומם' יותר מדי. כבר באיחולי ה"בקר טוב" שלו ניתן היה לזהות את הפורענות המתקרבת ובאה...

היה לו להערש'ל כשרון אמיתי, כולם ציפו ממנו לגדולות. אבל תחום ההתנהגות לא היה היצד החזק שלו. את אותו יום התחיל בהתלחשויות מציקות במהלך השיעור. ר' אלכסנדר העיר לו פעם ופעמיים על כך. בהמשך מצא עוד כמה דרכים מקוריות להפריע למהלכו הסדיר של השיעור, והמחנך המשיך להעיר לו בנחת, אך בנחרצות.

ביום שלמחרת, הגיע הערש'ל עם חיוך גדול ורחב. יום האתמול עבר עליו בשלום מלבד כמה 'קריאות לסדר', אבל היום הוא יגביר את ביצועיו... כך חלפו כמה ימים של הפרעות חוזרות ונשנות, כאשר המחנך רק מאיים, אך עדיין לא מעניש. בכל פעם התחייב הערש'ל מחדש לחדול ממעשיו, אך בדרך כלל ההתחייבות החזיקה מעמד עד ה'קונץ' הבא.

עד שבאחד הימים ההפרעות גברו יותר מדי. לפתע הפסיק ר' אלכסנדר את השיעור והכריז: הערש'ל! גש אלי מייד! הערש'ל הבין ש'כלתה אליו הרעה' וניגש לשולחנו של המחנך כאשר ידיו מגוננות על ראשו - כמנהג ילדי ירושלים מאז ומקדם. ר' אלכסנדר ביקש ממנו להסיר את משקפיו. סימן מובהק לסטייה אשר קרבה ובאה...

הערש'ל הסיר את משקפיו ועמד בהכנעה. הוא ידע היטב ששום הבטחה נוספת לא תעזור כעת. ר' אלכסנדר הניף ידו אל על. עיניו של הערש'ל נעצמו בתנועה אינסטקטיבית.

ואז...

במקום חבטה שמע הערש'ל קול מדבר:

"מגיעות לך כעת כמה סטירות מצלצלות, עבור כל ההבטחות שהפרת. אבל" - וכאן
הנמיך ר' אלכסנדר את קולו - "א-ב-ל! אני בטוח שבעוד כמה שנים תתפרסם כתלמיד חכם,
שהרי בישרונותיך ברוכים, ובתוך תוכך אתה רוצה להיות טוב.

ומה יקרה אז? אני לא אוכל להוציא את ראשי מן הבית מרוב בושה - ביודעי שהרמתי יד
על תלמיד חכם!"

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

פתחי שביעית - בירור הלכתי עניני שנת השמיטה / הרב יאיר רינמן, מו"צ בבית הוראה 'נאות שמחה', מודיעין עילית

שמיטת כספים במלוה לעשר שנים, והמסתעף להלוואה הניתנת בחודש אלול

מִקֵּץ שִׁבְעַת שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה, וְזֶה דְבַר הַשְּׁמִטָּה שְׁמוּטָה כָּל בְּעַל מִשָּׁה יָדוֹ אֲשֶׁר יֵשֶׁה בְּרֵעֵהוּ
לֹא יִגַּשׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאֶת אָחִיו כִּי קָרָא שְׁמִטָּה לָהּ, אֶת הַנִּכְרִי תִגַּשׁ וְאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת אָחִיךָ
תִּשְׁמַט יָדְךָ (דברים טו, א-ג)

ענף א - הלוואה שזמן פרעונה אחר ראש השנה של שמינית

בגמ' במכות דף ג' ע"א; ע"ב, איתא 'אמר רב יהודה אמר שמואל המלוה את חבירו לעשר שנים שביעית משמטתו ואע"ג דהשתא לא קרינן ביה לא יגש סוף אתי לידי לא יגוש ... איכא דאמרי א"ר יהודה אמר שמואל המלוה את חבירו לעשר שנים אין שביעית משמטתו ואע"ג דאתי לידי לא יגוש השתא מיהא לא קרינן ביה לא יגש'.

ופירש רש"י ד"ה ואע"ג, דללישנא קמא ס"ל לשמואל דשביעית משמטתו, דאף שעתה - בערב ראש השנה של שביעית, אינו יכול לנוגשו, מ"מ כיון ששייך נגישה בחוב זה, שביעית משמטתו, והכי פירושא דקרא לא יגש בזמנו את רעהו - פי כבר קרא שְׁמִטָּה קודם לכן. מ.

ונחלקו הראשונים אי הלכה כלשנא קמא דשביעית משמטתו, או כלשנא בתרא דאין השביעית משמטתו, וכבר הביא הרא"ש (שם) סי' ג', דריב"א פוסק בכל מקום כלשון ראשון שכך היו שונים רוב החכמים, וכן כתב רבנו אליהו בעל האזהרות 'זמן עשר כי ילוונו - בחצי ימיו יעזבנו', דהיינו שבכה"ג השביעית משמטת את החוב. אולם דעת רבנו תם (הו"ד בתוס' ד"ה איכא דאמרי), דהלכה כלישנא בתרא, והגיה בדברי האזהרות 'זמן עשר כי ילוונו - ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו'.

מ וכבר הקשה הקצות החושן סי' ס"ז ס"ק ג', מדוע הוצרך שמואל לטעם זה, הרי מבואר בגמ' להלן דדעת שמואל דהאומר 'על מנת שלא תשמטני בשביעית', אין בו משום מתנה על מה שכתוב בתורה, ומשום דבדבר שבממון תנאו קיים, וע"כ אין השביעית משמטתו, וא"כ אף כשמלוה לעשר שנים - הרי התחייב לפרוע אחר עשר שנים, והוי כהתנה בפירוש שלא תשמטני בשביעית.

ותירץ הקצוה"ח דבגמ' בבבא מציעא דף נ"א ע"ב, מבואר דס"ל לשמואל דהטעם שיכול להתנות שלא תשמטני בשביעית - אינו משום דבדבר שבממון תנאו קיים, אלא משום שאין זה ודאי עקירה למש"כ בתורה, דהרי אפשר שיפרע לו קודם השמיטה, (כמבואר שם בתוס' ד"ה אבל), משא"כ כשמתנה שיפרע רק אחר עשר שנים, הוי ודאי עקירה - ואין תנאו קיים, וע"כ צריך שמואל לחדש סברא חדשה.

לאחר שהאריך הרא"ש בראיות ובדחיות, הסיק דהלכה כלישנא בתרא, מא והביא דכן פסק גם הרמב"ם פ"ט מהל' שמיטה ויובל ה"ט, 'המלוה את חבירו וקבע לו זמן לעשר שנים אינו משמט אף על פי שהוא בא לידי לא יגש הרי הוא עתה אינו יכול לנגוש'.

וכבר תמה הרמב"ן מדוע השמיט הרי"ף דין זה, דהא ס"ל לרי"ף דשביעית נוהגת בזמן הזה, וצריך לידע הדין במלוה לעשר שנים. ואכן המאירי כתב דהא דהשמיט הרי"ף דין זה, משום דס"ל דהאידינא נוהגת שביעית רק בארץ ישראל. מב

והשלחן ערוך חו"מ סי' ס"ז ס"י, פסק כשיטת הרא"ש והרמב"ם, וכתב 'המלוה את חבירו וקבע לו זמן לעשר שנים או פחות או יותר, אין שביעית הבאה בתוך הזמן משמטתו דהשתא לא קרי ביה לא יגוש'.

והנה מדברי השלחן ערוך מבואר, דדוקא שביעית הבאה תוך הזמן שקבע - אינה משמטת, אך השביעית שאחריה משמטת - כיון שהיא כבר אחר הזמן שקבע, אולם במאירי (שם, ובבבא בתרא דף קמ"ה ע"ב) הביא, דאף שנות השמיטה שאח"כ אינן משמטות.

ועי' בשו"ת הריקאנטי סי' שנ"א, שגם הוא הסתפק בזה, ובפי' מעשה בצלאל שם כתב לבאר, דאליבא דאמת הטעם שהמלוה לעשר שנים אינו משמט, משום דנקטינן דבדבר שבממון תנאו קיים, מג וכיון שכן הוי כהתנה שבחוב זה לא תהיה השמטה (כלל).

מא עיי"ש ברא"ש שכתב שני טעמים להא דנקט להלכה כלישנא בתרא, א כיון שפשטות לשון המשנה מסייעא ללישנא בתרא, ב כיון דשביעית בזה"ז מדרבנן - אזלינן לקולא. וכבר תמה הבית יוסף חו"מ סי' ס"ז, הלא בספק ממון אזלינן לקולא לנתבע, ואילו הכא ללישנא בתרא אין שביעית משמטת - והלוא חייב בפרעון החוב. ותירץ הבית יוסף דכיון שעיקר הספק הוא האם שביעית נוהגת, ע"כ בספק נקטינן שלא נוהגת, וממילא נקטינן כן אף לענין הממון - אף שבו הוי לחומרא.

ועי' בשו"ת המהרי"ט ח"ב יו"ד סי' מ', שכתב להסביר את דברי הרא"ש הללו, דכיון שחייב הלואה הוא מן התורה, ואילו השמטת ההלוואה (בזה"ז) היא מדרבנן, ע"כ במלוה לעשר שנים - שיש ספק אם שביעית משמטת, אין ספק איסור דרבנן יכול להפקיע מודאי חיוב דאורייתא. (כעיי"ז כתב גם בשו"ת דובב מישרים ח"ב סי' י').

עיי"ע בשיעורי רבי שמואל (רוזובסקי) עמ"ס מכות אות צ"ח, דכתב לבאר דהחוב נשמט מחמת הלאו של לא יגש, אולם כשיש ספק דרבנן נקטינן לקולא דאין איסור לא יגש, וממילא החוב לא נשמט.

ועי' בשער המשפט סי' ס"ז ס"ק א', דכתב ליישב את דברי הרא"ש עפ"י שיטת היראים (נתבאר בארוכה לעיל סי' כ"ט ענף ב'), דאין החוב נשמט מאליו - עד שיאמר המלוה 'משמט אני', ויכול הלואה לכופו בבית דין למימר ליה 'משמט אני', וע"כ בכה"ג דהוי ספק דרבנן, אין בית דין יכולים לכופו את המלוה לשמט החוב, וממילא חייב הלואה לפרוע את החוב.

מב ועי' בקצוה"ח הנזכ"ל, דכיון דס"ל להרי"ף דהלכה כדברי רב - דדבר שבממון תנאו קיים, א"כ אכן אין חידוש דין במלוה לעשר שנים, דהרי"ז כאילו התנה בפירוש שלא תשמטנו בשביעית, וא"כ הדין של המלוה לעשר שנים - כלול בדין של 'דבר שבממון תנאו קיים'.

אולם יעוי' במשנת יעקב פ"ט מהל' שמיטה ויובל ה"ט, דכתב לדייק ברמב"ם בהל' י', 'מלוה את חבירו והתנה עמו שלא תשמטנו שביעית ה"ז נשמט שאינו יכול לבטל דין השביעית, התנה עמו שלא ישמיט הוא חוב זה ואפילו בשביעית תנאו קיים שכל תנאי שבממון קיים ונמצא זה חייב עצמו בממון שלא חייבתו תורה שהוא חייב, מדויק ברמב"ם דהא דתנאו קיים אין זה משום דמהני התנאי להפקיע השמטת השביעית, אלא דיש כאן התחייבות חדשה, וכיון שכן ליתא לתירוץ הקצוה"ח, דאין דין מלוה לעשר שנים כלול בדין תנאי שבממון, דהרי בתנאי שבממון - הוי התחייבות חדשה, ואינו גובה ממשועבדים, אך דין במלוה לעשר שנים - נשאר החוב הקודם, ושוב גובה ממשועבדים, (אא"כ נימא דהרי"ף אינו סובר כיסודו של הרמב"ם - דהויא התחייבות חדשה).

מג כמבואר לעיל בהערות הראשונה והשלישית במאמר זה.

אולם מדברי הרבנו בחיי דברים טו-ב מבואר, דהשביעית שתבא אחר זמן הפרעון - משמטת, וז"ל 'זהמלוה לחברו לעשר שנים אין שביעית ראשונה משמטת הואיל ולא הגיע זמנו ליפרע, אלא שביעית שניה.

*

ענף ב - דחיית זמן הפרעון לאחר השביעית

והנה אחר שנתבאר דלהלכה נקטינן, שחוב שזמן פרעונו אחר השביעית - אינו נשמט בשביעית, יש לדון מה הדין בהלוואה שזמן פרעונה קודם ראש השנה, האם יכול המלוה להאריך את זמן הפרעון אחר ראש השנה - ובכך לא תשמט הלוואה זו.

וכבר הקשה בספר גליוני הש"ס (ענגיל) בגיטין דף ל"ו ע"א, 'שמעתי להקשות דלמ"ד דמלוה חבירו לעשר שנים אין שביעית משמטתו, א"כ ה"נ כל מלוה כשיגיע סמוך לסוף שביעית, יאמר הנני מרחיב זמן הפרעון ללוה עד יום שאחר שביעית - ולא תשמטנו שביעית, ולמה ליה לתקוני פרוסבול'.

והנה זה פשוט דכו"ע מודו דיכולים המלוה והלוה לסכם ביניהם להאריך את זמן הפרעון, אלא שהנידון הוא האם יכול המלוה להאריך את זמן הפרעון - בלא הסכמתו של הלוה, דהרי בזה גורם שהחוב לא ישמט.

ותירץ הגליוני הש"ס, דמסברא אין יכול המלוה להאריך את זמן הפרעון בעל כרחו של הלוה, דהרי בזה מפסיד הלוה שאין חובו נשמט.

ועי' בדרך אמונה פ"ט מהל' שמיטה ויובל הט"ז ד"ה כשראה, שכתב דגם מדברי הר"ן והריטב"א בגיטין דף ל"ו ע"א, מבואר דהא דיכול להתנות שזמן הפרעון יהא אחר ראש השנה של שמינית, הוי דוקא בַּמְתְּנָה כן בשעת ההלוואה, אך אין ביכולתו להתנות אחר זמן ההלוואה.^{מד}

אולם מדברי המאירי ע"ד המשנה במכות דף ג' ע"א, משמע דס"ל דיכול המלוה להאריך את זמן הפרעון לאחר ראש השנה של שמינית, אף שאי"ז בשעת ההלוואה, שכתב שם 'ויש לפרשה אף במלוה בשטר וכגון שהאריכו זה אומר שעשר שנים האריכו וזה אומר שלשים יום לבד'.

ועיי"ש בביאור הנ"ל, דתמה על דברי הר"ן והריטב"א, דהלא בש"ך סי' ע"ג ס"ק ב' ובקצות החושן שם מבואר, דהארכת זמן הוא מדין 'מחילה', וכבר הוכיח המחנה אפרים הלכות זכיה מהפקר סי' י"א, שאפשר למחול בעל כרחו של הנמחל, וא"כ מדוע לא יוכל המלוה להרחיב את זמן ההלוואה בעל כרחו של הלוה.^{מה}

^{מד} הריטב"א והר"ן כתבו כן על המְתְּנָה 'שלא תשמטיני בשביעית'.

^{מה} שו"מ בספר זכרון ישעיהו (גרסבארג) סי' א אות ד', דס"ל דאכן יכול המלוה להרחיב את זמן הפרעון בלי הסכמתו של הלוה - אף שיוצא מזה חוב ללוה, דכן מבואר בגמ' בר"ן ובריטב"א בגיטין דף ל"ז ע"א, דיכול המלוה להקנות ללוה קרקע אף בלא ידיעתו כדי לכתוב פרוסבול, אעפ"י שכתוצאה מזה יוצא חוב ללוה, וכן דייק מלשון הטור סי' ס"ז, 'וכן המלוה לזמן אפי' הרחיב הזמן למאה שנה אינה משמטת', ותמהו עליו הבית יוסף והב"ח מאי קמ"ל, הלא אם הזמן

אלא דיעוי"ש במחנה אפרים שכתב שגם נידון זה שנוי במחלוקת הראשונים, שמתבאר מתוך דברי התוס' בקידושין דף י"ט ע"א, שיכול המלוה למחול את חובו בעל כרחו של הלוה, אך מדברי הריטב"א בקידושין דף ט"ז ע"א מתבאר, שאין המלוה יכול למחול בעל כרחו של הלוה.^{מז}

ועי' בשער המשפט סי' כ"ב ס"ק ה', דגם הוא ס"ל דלא מהני מחילה בעל כרחו של החייב, וכבר תמה ע"ד בספר קבא דקשייתא קושיא מ"ו, דהא יסוד מחילה - הוא סילוקו של המלוה מזכותו, ומדוע יהיה זקוק להסכמתו של הלוה לכך.^{מז}

ובספר נתן פריו (גשטטנער) עמ"ס מכות עמ' רל"ג כתב ליישב, דאף דהרווחת זמן הוי כמחילה, מ"מ כשמוחל המלוה עד לאחר ראש השנה - הוי כהפקר עד אותו זמן, ובזמן זה נקנה החוב מאליו ללוה עצמו, ושוב אין הלוה חייב כלל.^{מח}

ובספר שבות יצחק, הביא דדעת הגרי"ש אלישיב דאם יש לו חובות שזמן פרעונם קודם ראש השנה, לכתחילה יעשה פרוזבול, אולם באופן שאינו יכול לעשות פרוזבול - רשאי להשתמש בעיצה זו של הרווחת זמן הפרעון עד אחרי ראש השנה, אלא שעליו לאמרו בפני שני בני אדם, כדי שעל ידי זה יתפרסמו הדברים, וע"כ די אף בפני פסולי עדות או נשים, ובלבד שלא יהיו בני ביתו, דבכה"ג הוי כאומר בינו לעצמו.

*

ענף ג - המלוה לחברו תוך שלושים יום לראש השנה

אחר שנתבאר בענף א' דקיי"ל דהלוואה שזמן פרעונה אחר ראש השנה של שמינית - אינה נשמטת, יש לדון בהלוואה הניתנת תוך שלושים יום לראש השנה (בחודש אלול של השנה השביעית) האם היא נשמטת, דהא איתא בגמ' במכות דף ג' ע"ב, 'תנא המלוה את חבירו סתם אינו רשאי לתובעו פחות מל' יום ... אחד המלוה בשטר ואחד המלוה על פה',^{מט} והכי קיי"ל בשלחן ערוך חו"מ סי' ע"ג ס"א, 'המלוה את חבירו סתם ולא קבע לו זמן, במקום שאין להם מנהג יש לו זמן שלשים יום שאינו יכול לתבעו קודם בין במלוה בשטר בין במלוה ע"פ, בין במשכון בין בלא משכון'.

יותר מאוחר - בודאי אינו משמט, אולם למש"כ י"ל דאתי למימר שיכול המלוה להרחיב את זמן הפרעון - בלא ידיעתו של הלוה.

אולם בשו"ת משפטים ישרים (בירדוגו), ס"ל דאין המלוה יכול להאריך את זמן פרעון החוב ללא הסכמתו של הלוה.^{מז} ועי' בר"ן בכתובות דף נ"ג ע"א (דף י"ט ע"ב מדה"ר), דכתב בשם הרא"ה שמחילה בע"כ מהני, אך אפשר דלא ס"ל לדידה כן.

^{מז} ועי' בהערות הגר"ד לנדו בשער המשפט שם, שביאר שהרווחת זמן אינה בגדר של 'מחילה', אלא בגדר של 'שאלה' - שמשאיל ללוה את השימוש בזכונ הפירעון, ולכך אי אפשר לעשותו בעל כרחו של הלוה, דאין שאלה בעל כרחו.

^{מח} וע"כ אם לא מרויח לו את זמן הפרעון - ישמט החוב, ואם מרויח לא את זמן הפרעון - פקע החוב לגמרי.

^{מט} בהמשך הגמ' שם איתא, 'אמר ליה שמואל לרב מתנה לא תיתיב אכרעיך עד דמפרשת לה להא שמעתא מנא הא מילתא דאמור רבנן המלוה את חבירו סתם אינו רשאי לתובעו פחות מל' יום אחד המלוה בשטר ואחד המלוה על פה א"ל דכתיב קרבה שנת השבע שנת השמטה ממשמע שנאמר קרבה שנת השבע איני יודע שהיא שנת שמטה אלא מה תלמוד לומר שנת השמטה לומר לך יש שמטה אחרת שהיא כזו ואיזו זו המלוה את חבירו סתם שאינו רשאי לתובעו בפחות משלשים יום דאמר מר שלשים יום בשנה חשוב שנה'.

וכבר מצינו באור זרוע פסקי עבודה זרה (ח"ד סי' קכ"ג), דס"ל דהלוואה שניתנת בסתם תוך ל' יום לסוף השביעית - אינה נשמטת, והביא ראייה מהירושלמי בשביעית פ"י ה"א (דף כ"ט ע"א), 'תני ל' יום לא איתי, מהו ל' יום לא איתי, שמואל אמר במלוה את חבירו סתם שאינו רשאי לתובעו עד ל' יום, עאל רב יהודה ואמר טעמא קרבה שנת השבע שנת השמיטה, לא היא שנת השבע ולא היא שנת השמיטה, מה ת"ל קרבה שנת השבע שנת השמיטה - שלא תאמר כל שלושים יום אינו רשאי לתובעו לאחר שלושים יום בהשמט כספים הוא ולא יגבנו לפום כן צריך מימר קרבה שנת השבע שנת השמיטה, ומפרש האור זרוע דלכך נאמר קרא יתירא, להודיעך דאע"ג דאתי לידי לא יגוש אחר ל' יום, השתא מיהא ליכא לא יגוש ואינו משמט,^י וכן כתב הר"ש סיריליאו בביאור דברי הירושלמי הנ"ל, 'וה"ק קרא לא ירע עינך לומר למה אלוה דכל שלשים אינו רשאי לתובעו, לאחר ל' יום הוא בא בטענת השמט כספים, וכגון שיום אחרון של ל' הוא סוף שביעית, אבל לעולם כי הוא סוף ל' לאחר שביעית אין שביעית משמטו, דהא קרבה שנת השבע כתיב - ולא קרבה.'

אולם הב"ח חו"מ סי' ס"ז ס"ק י"ג, לא ס"ל כן להלכה, שכתב שם 'בסתם הלוואה שהיא לשלשים יום שביעית משמטת בסופה ואפילו לא הגיעו עדיין שלשים יום דקרינן ביה לא יגוש', והביא ראייה מהרמב"ם פ"ט מהל' שמיטה ויובל ה"ה, 'שחט את הפרה וחלקה על דעת שהיום ראש השנה של מוצאי שביעית ונתעבר אלול ונמצא אותו היום סוף שביעית אבדו הדמים שהרי עברה שביעית על החוב', הרי דס"ל דדמי הפרה הוה חוב, והרי הוא נשמט בראש השנה - אעפ"י דאכתי לא עברו שלושים יום.^{יא}

וכבר תמהו האחרונים על שיטת הב"ח, מאי שנא מהתנו המלוה והלוה שזמן הפרעון אחר ראש השנה, דהלא נפסק להלכה שבסתם הלוואה אין המלוה יכול לתובעו תוך שלושים יום.

ומצינו באחרונים כמה ישובים לכך, א בספר ראש יוסף (אישקאפא)^{יב} חו"מ סי' ס"ז ס"ק כ"ח כתב ליישב, דאעפ"י שאין המלוה יכול לתובעו לפרוע תוך שלושים יום, מ"מ כיון שנאמן הלוה לטעון שפרע החוב תוך שלושים יום, ע"כ נחשב כמי שזמנו תוך ל' יום - אעפ"י שאינו יכול לנוגשו קודם ראש השנה.^{יג} ב התומים (שם) כתב ליישב, דאעפ"י שאין יכול לנוגשו קודם ראש השנה, מ"מ כיון דאם תפס המלוה - אין מוציאים מידו, ע"כ שפיר

^י דהיינו שהבין בירושלמי דקאי בהלוואה אחת ששייך בה שתי שמיטות, דהיינו באופן ששלושים יום של ההלוואה נגמרים בערב ראש השנה, וכביאור הר"ש סיריליאו דלהלן, משא"כ משמעות הגמ' במכות הנ"ל (שהובאה בהע' הקודמת) דישינן שני אופנים שונים של שמיטת כספים, א סתם הלוואה - שאי אפשר לתובעה תוך שלושים יום (אך אינה נשמטת לגמרי), ב הלוואה רגילה שנשמטת (לחלוטין) סוף שביעית.

^{יא} ועי' באורים ותומים (תומים ס"ק ט"ז) דגם הוא ס"ל להלכה כשיטת הב"ח, וכתב דאין להוכיח מהירושלמי כהאור זרוע, כיון שבהמשך דברי הירושלמי מבואר דיש החולק על רבי יהודה, דאיתא התם 'לא כן אמר רבי בא בר ממל עמרם רב מתנה בשם רב המלוה את חבירו על מנת שלא לתובעו השביעית משמטו', ונקטינן להלכה כשיטת רבי אבא בר ממל.

^{יב} חי לפני יותר מ-350 שנה.

^{יג} נידון זה שנוי במחלוקת ראשונים, דדעת הר"ן (כתובות דף כ'), דאין הלוה נאמן לומר 'פרעתי' תוך ל' יום, וכן דעת הרשב"א (בבא בתרא דף ה' ע"א), אולם דעת התוס' בב"ב שם ד"ה הקובע ועוד הרבה ראשונים, דנאמן לטעון שפרע תוך ל' יום, וכן פסק השלחן ערוך חו"מ סי' ע"ח ס"ח.

חשיב שישנו חוב - ונשמט, והוסיף לבאר בסי' ע"ח ס"ק י"ב, דהא דסתם הלוואה ל' יום, היינו שאין בית נזקקים לגבותו עד אחר ל' יום, שמא אין ללוה מעות (דמסמא ליה מעות כיון דאין מעות מזומנים בידו), אך מ"מ יש ללוה חיוב לפורעו, ולכך אי תפס המלוה - לא מפקינן מיניה. ג הגרש"ז אויערבך במנחת שלמה ח"ג סי' קל"ב אות י"ט (ג) כתב כעין דברי התומים, דמסתבר שאם המלוה זקוק למעות ומעות מזומנים ביד הלוה לפורעו, שפיר חייב לפורעו - אף תוך ל' יום. ד הדבר אברהם ח"א סי' ל"ב ס"ק א' כתב ליישב, דמדרשת הגמ' במכות (שם) מבואר, דהא דסתם הלוואה אינו יכול לתובעו תוך ל' יום - הוי ליה דין 'שמיטה', דזכות נגישת החוב משומטת לל' ימים הראשונים, וכיון שכן שונה היא מהלוואה הקצובה לזמן, דבקצובה לזמן - אין ללוה חיוב תשלומים כלל עד הזמן שקצבו ביניהם, אך בסתם הלוואה חל חיוב תשלומים מיד בשעת ההלוואה, אלא שאין רשאי המלוה לתובעו, וכיון שהחוב קיים - ע"כ הוא נשמט בשביעית, וכע"ז כתב גם התורת זרעים שביעית פ"י מ"ב.יג

מדברי הבן איש חי מבואר דס"ל כשיטת הב"ח, דכתב בשנה א' פרשת כי תבא אות כ"ו, 'והנה יש מתחסדין אחר שכותבין פרוזבול, מלוה סך מה לחברו ... ועל זה הסך לא יחול הפרוזבול כיון שהלוהו אחר זמן הפרוזבול, ואז אחר ראש השנה כשיביא לו חברו המעות לפרעם, יאמר לו משמט אני ולא יקבל ממנו, ויאכל הלוה ולחדי במעות אלו, והמלוה לחדי במצות שמיטת כספים שקיים אותה בפועל', מבואר דס"ל דאף שהויא סתם הלוואה בערב ראש השנה, מ"מ נשמטת היא בשקיעת החמה של כ"ט באלול.

*

יד כדברים הללו מבואר גם במשנת יעקב ע"ד הרמב"ם פ"ג מהל' מלוה ולוה ה"ה, שכתב 'המלוה את חבירו וקבע לו זמן לפרעו אע"פ שלא קנו מידו אינו יכול לתבעו עד סוף הזמן ... וסתם מלוה ל' יום בין בשטר בין על פה בין על המשכון, ואם התנה שיתבע בכל זמן שירצה יש לו לתבעו ביומו שתנאי ממון הוא', וכבר תמה הגרי"ז (פכ"ב ה"ב) אמאי הוצרך הרמב"ם לדין 'תנאי שבממון', הלא כל שהתנו ביניהם על זמן הפרעון - שוב אין זה 'סתם הלוואה', ואכן בשלחן ערוך חו"מ סי' ע"ג ס"א לא הזכיר דין 'תנאי שבממון'.

ותי' הגרי"ז דמדברי הגמ' הנ"ל 'יש שמיטה אחרת שהיא כזו ואיזו יש שמטה אחרת שהיא כזו ואיזו זו המלוה את חבירו סתם שאינו רשאי לתובעו בפחות משלשים יום', מבואר דהוי גזירת הכתוב בכל ההלוואות שאינו רשאי לתובעו תוך ל' יום, ויכול להמלוה לתובעו רק מדין 'תנאי שבממון', (אלא שמבואר בגרי"ז דדין הערב שונה בזה מדין הלוה, וכבר תמה ע"ז במשנת יעקב שם), וכ' במשנת יעקב דהוא מעין דברי הדבר אברהם, דזכות הגביה מושמטת עד לסוף ל' יום.

ועיי"ש במשנת יעקב שהביא דאף לענין נזירות קיי"ל (נזיר דף ה' ע"א) 'סתם נזירות ל' יום', וכך פסק הרמב"ם פ"ג מהל' נזירות ה"א, אלא שבהל' ב' הוסיף 'פירש זמן פחות משלשים כגון שאמר הריני נזיר יום אחד או עשרה ימים או עשרים יום הרי זה נזיר שלשים יום שאין נזירות פחותה משלשים יום ודבר זה הלכה מפני הקבלה', ומבאר הכסף משנה דמקור הל' ב' גם הוא מדברי המשנה הנ"ל, וכבר תמהו האחרונים היאך אפשר ללמוד דין מהמשנה, הלא המשנה דברה על 'סתם נזירות', והכא הרי פירש את זמן נזירותו, וכתב במשנת יעקב ליישב הדברים עפ"י מש"כ הגרי"ז הנ"ל, דהא דבהלוואה מהני קציבת זמן, הוי משום דהוא 'דבר שבממון', ולולי זה לא מהני תנאו - דהא הוי גזירת הכתוב, וכיון שכן בנזירות לא מהני תנאי זה, דהרי לא הוי 'דבר שבממון'.

ענף ד - הלוואת מאכלים סמוך לראש השנה

הנה היה מקום לומר דשביעית משמטת רק הלוואת כספים, וכלשון חכמים 'שמיטת כספים', אולם כבר תנן בשביעית פ"י מ"ב, 'השוחט את הפרה ולקה בראש השנה, אם היה החודש מעובר משמט', מבואר דשמיטה משמטת כל חוב - לאו דוקא של ממון.

וכן כתב במלאכת שלמה על המשנה הנ"ל בהג"ה, 'נעל"ד שהמלוה לחברו מיני פירות או מיני אוכלין - מידי דלא הדר בעיניה, דהוי דומיא דהלוואת כסף דלא הדר בעיניה, השביעית משמטת⁷⁹, ולשון כספים בהשמטה לאו דוקא, אלא ר"ל כסף או שוה כסף, וכדמשמע מלישנא דקרא דכתיב כָּל בַּעַל מִשֵּׁה יְדוֹ'.

וכן נקט לדינא בדרך אמונה פ"ט מהל' שמיטה ויובל ס"ק ב', וכן כתב בפשיטות הגרש"ז אויערבך במנחת שלמה שביעית פ"י מ"א.

ויש לעיין לשיטת האור זרוע - הו"ד לעיל ענף ג', דסתם הלוואה שניתנה בחודש אלול אינה נשמטת, כיון דקיי"ל דאין המלוה יכול לתובעה תוך ל' יום, וא"כ הוי כקבעו ביניהם שזמן הפרעון אחר ראש השנה - שאינה משמטת, היאך הדין בהלוה אדם לחברו פירות או מיני אוכלים בחודש אלול, האם גם בהם הדין שאינם נשמטים.

ועי' בספר הלכות שביעית (זילבר) סי' י' ס"ק ס"ו, שבתו"ד כתב 'ואע"ג שלא שאלו לזמן מסוים, אלא כגון אשה ששאלה מחבירתה ככר בערב ראש השנה עד שיודמן לה, מ"מ הוי כמלוה ממש ושביעית משמטת'.

וכן מבואר בדברי הבן איש חי (הו"ד לעיל ענף ג'), שלבסוף כתב 'וגם אם לוח אדם מחברו ככרות לחם - אפלו ככר אחד, נוהג בזה דין שמטה, על כן טוב שתלוה האשה יום ערב ראש השנה ככר או שתים או שלש לחברתה, ואחר ראש השנה כשתפרע לה, תאמר לה משמטת אני, והרי זו מקיימת מצות שמטה'.

ונראה לומר דהא דלא אמרינן בהלוואת מזון 'סתם הלוואה שלושים יום', הוא משום דכיון דהדרך הוא שלא להמתין בהם שלושים יום, הוי כפירשו שאפשר לתובעו אף תוך ל' יום, שהרי כן הדין אף בהלוואת ממון, דהכי תני בתוספתא בבא מציעא פ"י ה"א, 'המלוה את חבירו סתם אין פחות מל' יום, ובמדינה שהיא נוהגת פחות מכן או יתר על כן, אין משנין ממנהג המדינה'.

וכבר הובא לעיל ענף ג', דברי השלחן ערוך סי' ע"ג ס"א, "המלוה את חבירו סתם ולא קבע לו זמן, במקום שאין להם מנהג יש לו זמן שלשים יום שאינו יכול לתבעו קודם, מבואר דבמקום שיש מנהג לתובעו תוך ל' יום, אזלינן בתר המנהג, וכבר הביא שם בחידושי רעק"א, דבמגן אברהם סי' ש"ז ס"ק י"ד, כתב דנוהגים במדינתנו דתובעים סתם הלוואה תוך ל' יום.

⁷⁹ עיי"ש שדוקא בשוחט את הפרה, בעינן דוקפן עליו במלוה, כיון דהנך לא באו לידו בתורת הלוואה, והזקיפה במלוה היא זאת שהופכת את החוב להלוואה, משא"כ חוב שתחילתו הלוואה, אין צריך דוקפן עליו במלוה.

וא"כ הו"ה בהלוואת פירות ומיני מזון, דכיון שהדרך לתובעם אף תוך ל' יום, ע"כ לא אמרינן בהו' סתם הלוואה שלושים יום', ואף בהלוו סמוך לראש השנה, הרי הם נשמטים בראש השנה.

ודו"ק דשכנים שהלוו זה לזה פירות שביעית, אם באים להשיב את ההלוואה תוך שנת השמיטה, אסור להם פרוע בפירות שביעית - דהוי כסחורה בפירות שביעית,^י אך כשפורעים אחר השביעית, תלוי הדין באם עשו פרוזבול, דבעשו פרוזבול הלא החוב לא נשמט, והוי פרעון הלוואה - די שבו משום סחורה בפירות שביעית, משא"כ בלא עשו פרוזבול, הלא נתבאר לעיל בסי' כ"ט ענף ג', דהוי מתנה, ושפיר רשאים ליתנם אף בפירות שביעית, דשביעית ניתנת במתנה.^י

*

העולה מהדברים:

- א. הלוואה שזמן פרעונה אחרי ראש השנה של שמינית - אינה נשמטת.
- ב. מחלוקת הראשונים האם בכוחו של המלוה להרויח את זמן הפרעון - בעל כרחו של הלוח, ובזה לגרום שההלוואה לא תישמט, ודעת הגרי"ש דבשעת הדחק יכול לעשות כן, ובלבד שיעשה זאת בפני שני בני אדם - שאינו מבני ביתו.
- ג. נחלקו הפוסקים בסתם הלוואה הניתנת תוך שלושים יום לסוף השמיטה - האם היא נשמטת, ומדברי הבן איש חי נראה דס"ל דהרי היא נשמטת.
- ד. שמיטת כספים משמטת אף הלוואת פירות ושאר מאכלים.
- ה. בהלוואת מאכלים וכדו' הניתנת תוך ל' יום לראש השנה, לכאו' כו"ע מודו דהרי היא נשמטת.

לתגובות: YR4295@gmail.com

^י רמב"ם פ"ו מהל' שמיטה ויובל ה"י, ועי' בשיח אמונה 147.
^י פירות שביעית (כהן) פ"ו ה"י.

צוף התורה / הרב נעם לסר, נו"נ בישיבת מיר, ירושלים

**ענין הברכות והקללות נכפל פעמים בתורה - בפרשת ראה
ובפרשת כי תבוא. והתבוננות בהבדלים שביניהם**

אֵלֶּה יַעֲמִדוּ לְבָרֵךְ אֶת הָעָם עַל הַר גְּרִזִים בְּעִבְרָכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן שְׁמַעוֹן וְלוֹי וַיהוּדָה וַיִּשְׁשָׁכָר
וַיִּוֹסֵף וּבְנֵימִן. וְאֵלֶּה יַעֲמִדוּ עַל הַקְּלָלָה בְּהַר עֵיבָל רְאוּבֵן גָּד וְאֲשֶׁר וַזְבוּלֹן דָּן וְנַפְתָּלִי. וְעָנוּ
הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ אֵל כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל קוֹל רֶם. ס אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמִסְכָּה תוֹעֵבַת ה'
מַעֲשֵׂה יְדֵי חָרָשׁ וְשֵׁם בְּסֶתֶר וְעָנוּ כָּל הָעָם וְאָמְרוּ אָמֵן (כו, יב-טו)

א] בפרשת ראה לא נזכרו השבטים אלא ונתת את הברכה על הר גריזים ואת הקללה,
ואילו בפרשת כי תבוא נאמר אלה יעמדו על הברכה, ויש הדגשה על השבטים. ומיניה
וביה צריך ביאור, מדוע הברכות והקללות לא נאמרו לכל ישראל כאחד.

ב] מדוע הקללות נאמרו על ידי הלויים במקום מסוים, ועל ידי שבטים מסויימים.

ג] בפרשת ראה נזכר מקום המקדש בפירוט, אחרי דרך מבוא השמש בארץ הכנעני וכו'
ואילו בפרשת כי תבוא לא נאמר אלא הר גריזים והר עיבל.

ד] מדוע נשנו יא' ארורים אלו, הרי ישנם דברים חמורים מאוד שלא נזכרו, כגון שמירת
השבת, וכגון אכילת חלב ודם, ומדוע נבחרו ארורים אלו.

ביאור העניין

ארץ ישראל היא מקום השראת השכינה, ואף בלא עשיית מצוות ומעשים טובים מרובים
השכינה שורה מחמת עצם קדושת הארץ ומכח השכינה שורה הברכה. ויש להיזהר שלא
לגרום לשכינה שתסתלק מישראל, על ידי תועבות ומעשים רעים, שעליהם נאמר ושב
מאחריך. והשכינה שבארץ יש בה שני עניינים: א] עצם קדושת הארץ. ב] בית הבחירה,
וירושלים סביב לה. והמעשים הרעים המסלקים את השכינה מן הארץ פוגעים הן בהשראת
השכינה שבארץ, והן בהשראת השכינה מכח המקדש.

פרשת ראה עוסקת בבית הבחירה. מיד לאחר הפסוקים הברכה והקללה נאמר, לשכנו
תדרשו ובאת שמה והיה המקום אשר יבחר. ואילו פרשת כי תבוא מדברת על עצם הכניסה
לארץ, והיה כי תבוא אל הארץ.

כלומר יש כאן עסק סביב בית הבחירה וקדושת המקום. וכאשר מקדשים את המקום
צריך לקדש לא רק את המקום אלא שכל הארץ תהיה מקודשת. וקדושת הארץ מסלקת
את החטאים ואת החוטאים מקרבה. והקדושה מורכבת משני חלקים, סור מרע ועשה טוב.
כלומר הרדיפה אחר הטוב, והסלידה מן הרע.

לפי זה יובן עניין חלוקת השבטים. ישנם שבטים שעיקר תפקידם הוא סילוק הרע, ויש שבטים שעיקרם הוא עשיית הטוב, שעל ידו מסתלק הרע. שמעון לוי ויהודה יששכר יוסף ובנימין הם המובחרים שבשבטים. שמעון מלמדי התינוקות, לוי שבט הכהונה, יהודה המלך, יששכר לומדי התורה, יוסף ובנימין הם מעמידי הקדושה. לעומת זאת שאר השבטים ראובן גד אשר זבולון דן ונפתלי, אינם השבטים החשובים. גד אשר דן ונפתלי בני השפחות, וזבולון לחוף ימים ישכון, ועיקר תפקידם הוא לעבוד את ה' מתוך עסקי החולין, ולקדש את ה' בתוך החומר הפשוט.

לסיכום העניין, בפרשת ראה התורה מתמקדת בעצם המושג ברכה וקללה בארץ, ובטעמו הנסתר. ובפרשת כי תבוא, מדובר על גוף הקללה והברכה ופירוט העניינים.

והנה הברכות לא נזכרו במפורש בתורה. אלא הם מכלל הקללות. שנאמר ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה. וממנה נשמע שברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסיכה. ולכאורה בדרך כלל היה מן הראוי שלא להזכיר את הגנאי במפורש, ולמה לא נאמר להיפך ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסיכה. ונראה שהתשובה לכך היא, שכאשר מדובר על הימנעות מלעשות עבירות אין ראוי להתברך מכח זה, שעיקר הברכה שורה על ידי מצוות עשה, ואי עשיית הרע איננו מביא את עיקר הברכה.

אמנם כל זה כאשר מדובר על הברכה הבאה מכח המעשים. אך כאשר מדובר על ברכת הארץ, עיקר הברכה היא על הסור מרע. שכיון שהשכינה שורה בארץ עיקר כוחם של ישראל בארץ הוא על ידי סור מרע. ולכך נאמרו הדברים באופן זה.

כלומר עולה מן הדברים שעיקר ברכת הארץ מגיעה מכח השכינה, ותפקידנו הוא שלא לסלקה במעשינו הרעים. ונמצא שהברכה מגיעה ממילא, אך ללא הקללה אין מקום לשכינה לחול. שכביכול על ידי הקללה הנפרעת מן החוטאים יש מקום לשכינה לחול. כביכול הקללות הם השוערים השומרים על הארץ.

כל זמן שעם ישראל היה במדבר וחי בנס, לא היה צורך בקללות, פשוט לא היה שייך לחיות אחרת. אך כאשר עם ישראל מגיע לארצו ושם הוא צריך לעבוד את ה' מתוך החומר ונסיונותיו, עליו לבנות בסיס איתן של קללות לשמור את דרכו שלא יסטה ימין ושמאל.

מעמד הר סיני היה על הר ומשם ניתנה התורה. משם למדנו את חשיבות ההר. ההר מסמל מקום גבוה החולש על מרגלותיו. באותה מידה הר גריזים והר עיבל מסמלים את התורה בחיי המעשה. ולכך הארורים אינם עוסקים דווקא בדברים החמורים ביותר. אלא או בדברים המסלקים את השכינה, או בדברים העלולים לקרות בארץ.

*

ביאור הארורים והמיוחד שבהם

ארור האיש אשר יעשה פסל ומסיכה - הדבר הראשון המסלק את השכינה הוא עבודה זרה, אך לא מצד החטא, אלא מצד הסטייה מן הדרך. ולכך לא מדובר על העובד עבודה זרה אלא על העושה עבודה זרה.

ענין הברכות והקללות נכפל פעמים בתורה - בפרשת ראה ובפרשת כי תבוא. והתבוננות בהבדלים שביניהם

מקלה אביו ואמו - הדבר השני המסלק שכינה הוא זילזול בכיבוד אב. ולכך לא נאמר מקלל אביו ואמו, משום שזה עבירה חמורה שעונשה סקילה, אך מקלה אביו ואמו הוא מי שמבזה את אביו ואינו מכבדו כראוי, וכמבואר בגמ' בקידושין שאומר הקב"ה אין אני והוא יכולים לדור בעולם.

מסיג גבול - השראת השכינה בארץ מותנית בכך שכל אחד דר במקומו, וכשמשנים את הגבולות, כופרים בכל המושג שהארץ יש בה קדושה, ודבר זה מסלק את השכינה מן הארץ. ואין זה דומה לגזל הבא מן הקנאה והתאווה, אלא שיני הגבולות, ודין זה אינו אלא בארץ, שנאמר בפסוק לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים בנחלתך אשר תנחל.

משגה עור בדרך - יש לעיין מדוע לא נאמר הנותן מכשול בדרך. אלא נראה שכאן מדובר על האחריות ההדדית לקיים את המצוות והמשגה עור בדרך, היינו שמטעה את חבירו בקיום המצוות.

מטה משפט גר יתום - השראת השכינה בארץ מותנית בהעמדת שופטים ושוטרים. ולכך ארור מי שיטה משפט.

והנה בהמשך הפסוקים נאמר ארור לוקח שוחד ולכאורה מהו ההבדל בין מטה משפט ללוקח שוחד. ויבואר בהמשך בביאור עניין השוחד להכות נפש.

ארור שוכב עם אשת אביו כי גילה כנף אביו - דין זה יסודו הוא בכבוד אביו ולא באיסורי עריות, ולכך לא נאמרו כאן שאר הקרובות. והתחדש כאן שיש כאן ביזוי של אביו, שהוא שייך למקלה אביו ואמו.

ארור שוכב עם כל בהמה - נראה שיסוד האיסור הוא כפי המבואר בפרשת אחרי מות ולא תקיא אתכם הארץ. ואם כן כשמדובר על הברכה המגיעה מחמת השראת השכינה שבארץ, כפי שביארנו, אין לך דבר המסלק שכינה יותר מאשר מעשי התועבות של כנען.

ארור שוכב עם אחותו או חותנתו - הקדים את אחותו לחותנתו, למרות שאחותו קלה יותר שאינה בשריפה, ללמדך שלא מדובר על חטא של עריות אלא על צורה של חיים, שמטבע הדברים אחותו דרה עמו ואף פעמים שדר בבית חמיו, והמגורים בארץ ישראל צריכים להיות על טהרת הקודש. ולכך הקדים את אחותו שמצוי יותר שדרים ביחד מאשר בבית חמיו.

ארור מכה רעהו בסתר - אחד מן הדברים המסלקים את השכינה הוא פילוג ומחלוקת. ולכך ארור זה שמכה את רעהו בסתר. כלומר

ארור לוקח שוחד - כאן לא מדובר על הדיין, אלא על העדים כפי שפירש האבן עזרא. ועדים הלוקחים שוחד להכות לא רק בסתר אלא להכות נפש, נכנסים לכלל ארור.

רגע חושבים / הרב בנימין טאובה, קרית ספר

הצורך בהכנה למצווה

בתחילה הפרשה כתוב את מצוות הבאת הביכורים, שכשהוא מביא את הרימון או האשכול שביכר לבית המקדש, בעוד הטנא על כתפו, הוא אומר לכהן "הגדתי היום לה' אלוקיך, כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו" ואח"כ הוא מניף את הסל כשיד הכהן תחת ידו, ואומר "ארמי עובד אבי וכו'" כמו שאומרים בהגדה של פסח.

והנה הפסוק הראשון שהוא אומר הוא לא מובן, שהרי אחרי התנופה הוא מספר את כל הסיפור של עם ישראל, מאז שלבן הארמי רצה לאבד את יעקב אבינו, עבור דרך גלות מצרים עם כל השעבוד והעינוי, והתפילה להקב"ה, וגאולת ה' ע"י עשרת המכות, וההגעה לא"י, עד ההודאה האישית על הקרקע שיש לו, והפירות שגדלו בשנה זו. אבל מה פירושה של ההקדמה שהוא אומר לפני התנופה "הגדתי היום לה' אלוקיך, כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו". (ולא ראיתי שעמדו בזה המפרשים).

ונראה שזה מה שכתב רש"י הגדתי היום שאיני כפוי טובה, כלומר שהוא מקדים לפני התנופה, ולפני קריאת הביכורים, עם כל הספור הכתוב שם, שכל זה הוא בשביל להודות להקב"ה על כל הטוב שהוא נתן לנו. משום שכשאדם קודם המעשה מחדד לעצמו מה הוא הולך לעשות, הדבר אכן נעשה בצורה חיה יותר עם כל הרמ"ח והשס"ה, וא"כ כאן שעליו להכיר טובה הוא צריך להקדים לעצמו: אני הולך עכשיו להכיר להקב"ה את טובתו, ולומר שאינו כפוי טובה.

וכך לימדונו רבותינו שהכרת הטוב הוא מידה יסודית מאוד, ומחויבת מאוד ועלינו להשקיע במידה זו, משום שהוא היסוד של כל חובותינו בעבודת ה' - משום שיש לנו הכרת הטוב אליו, ואנו חייבים להודות לו תמיד, ולקיים את מצוותיו.

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער

אין לך אלא כהן שבימיך

וְלִקְחַתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרִי הָאֲדָמָה ... וּבָאתָ אֵל הַפֶּהַן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם (כו, ב-ג)

וכתב רש"י "אין לך אלא כהן שבימיך כמות שהוא". והקושיא מפורסמת וכי יוכל לבוא אל כהן שאינו בימיו, ותירץ הכלי יקר ביסוד נפלא וז"ל "סד"א שלא יתנו הביכורים כי אם לכהן תלמיד חכם שיהיה באותו משמר, ואם אין בו תלמיד חכם סד"א שימתין עד שיבוא משמר של איזו תלמיד חכם, ת"ל אשר יהיה בימים ההם".

וכזה מסופר מהרה"ק ר' זושא זי"ע, שהיה איש תמים שהיה בא אליו מפעם לפעם, ופעם אחת כבא האיש הנ"ל ראה שאין הרבי בביתו, וכששאל עליו איפה הוא נמצא, השיבו לו שהוא נסע לרבו המגיד ממעזריטש.

"מה" חשב היהודי התמים לעצמו, "גם הרבי יש לו רבי", והסבירו לו שאכן גם הרבי ר' זושא יש לו "רבי" והוא נוסע אליו. עשה היהודי התמים חשבון בעצמו. אם המגיד ממעזריטש הוא הרבי של הרבי שלי, זה אומר שהוא גדול יותר מהרבי ר' זושא, ואם כן למאי אמשך לנסוע אל רבי זושא בזמן שאני יכול לנסוע למי שהוא עוד יותר גדול ממנו.

וכן עשה היהודי התמים הזה, והפסיק לנסוע לרבי זושא והתחיל לנסוע רק להמגיד ממעזריטש. אבל מיום ההוא והלאה אור ההצלחה לא זרח שוב עליו, והתחיל מזלו לרדת מטה מטה. כאשר הוא נכח לדעת כי מיום שעזב את הרבי ר' זושא נהפך עליו הגלגל, החליט לנסוע בחזרה לרבי זושא, וכאשר בא לפניו שאלו למה הוא נענש על שעזבו ונסע אל רבו במעזריטש.

השיב לו רבי זושא: כל זמן שאתה לא היית מדקדק עמי והיית בא אלי הגם שאיני צדיק גדול, השי"ת לא דקדק עמך ככל הצורך, אבל עתה אחר שאתה החלטת שאינו כדאי לנסוע אלי אם תוכל לנסוע לצדיק יותר גדול, מדה כנגד מדה גם הקב"ה מדקדק עמך וראה שיכול לתת ממונו לאותם שהם יותר ראויים ממך!

ולכן דייקא במצות ביכורים שהאדם בא להזכיר חסדי המקום ולהודות להשי"ת על כל החסד שעשה עמו ושהוא מכיר שאין זה כוחו ועוצם גבורתו שבא לרשת הארץ, איך יתכן שבאותו זמן ידקדק על הכהן לחשוב איזה כהן כן ראוי או אינו ראוי לקבל ממנו הביכורים.

וזהו מה שהתבטא פעם הרה"ק ר' שלום מפרוהיבשט זי"ע (מובא במשמיעי שלום עמ' רח) "כשאני מסתכל על אחרים אין אחד שימצא חן בעיני, וכשאני מסתכל על עצמי אין אחד שאינו מוצא חן בעיני". הרי כשהאדם מסתכל על עצמו ומכיר שכל מה שנתן לו השי"ת אינו מחמת שהוא ראוי לו ומגיע לו אלא שהוא "חסדי המקום" אם כן איך ידקדק על אחרים.

וכזה הוכיח פעם אדמו"ר הזקן מטשארטקוב זי"ע לאיש אחד שבא לפניו בקובלנא על השוחט בעירו שלפי דעתו אינו מתנהג כשורה, וכאשר השיב אדמו"ר הזקן שאינו יודע למה הוא מדבר ככה, והלא הוא נראה כאיש טוב וחשוב, אמר לו האיש שאין השוחט תוכו כברו וצריך הרבי לעיין בתוך פנמיות חדרי לבו, ואז יראה מה שטמון שם בקרבו. הרים הרבי את קולו שלא כדרכו ושאל להאיש הנ"ל "האם אתה רוצה שאני אעיין גם בקרבך לראות מה מונח שם!"

והנה גם בספר זרע שמשון (ריש פר' כי תבוא) עמד על שאלה זאת, דלמה במיוחד במצות ביכורים צריך התורה להודיע אותנו שאפילו אם אין הכהנים נחשבים לאנשים גדולים, אתה עדיין מוכרח לבוא אליהם, דבשלמא אי מיירי ששואלים אותם איזה הוראה הוה אתי שפיר למימר קבל ממנו דבריו מפני שיפתח בדורו כשמואל בדורו, אבל כאן הכהן אין לו כי אם לקבל הדורון, ומה נ"מ אם הכהן הוא אדם גדול אם לאו?

וכתב הזרע שמשון "וי"ל לפי שהמצוה היא שהכהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף ועיקר התנופה היא לכוין לעצור רוחות רעות וגשמים וטללים רעים, ומשום הכי איצטריך לומר אין לך אלא כהן שבימין, כלומר אין לך לחשוב וכי הכהן הזה חשוב וראוי לעצור רוחות רעות וגשמים וטללים רעים בכוונת תפלתו, אלא אין לך אלא כהן שבימין, והטעם הוא כי ה' יראה ללבב ואי לאו דלבו פונה למעלה ביראת ה' לא היה עולה לגדולה, ועוד שבעשיית המצוה השפע מתפשט בעולם בחסד ה' אף אם העושה מצוה אינו מכוין ביחודים וסודות" עכ"ל הזרע שמשון.

ויש בדבריו חיזוק גדול לנו בפרוס הימים הנוראים ואנו מכינים עצמינו לעמוד בתפלה ובתחנונים בהרבה תפלות גדולות וארוכות, ויכול האדם לחשוב לעצמו, בשלמא הצדיקים שיודעים ומכוונים כדבעי בתפילתם, אבל מה כבר שוה התפלה הפשוטה שלי, האם אני במדריגה גדולה ונשגבה כזאת להתפלל מקירות לב בכוונה גדולה.

אבל זה אינו "אין לך אלא כהן שבימין" שאין הקב"ה שואל מעמנו המדירגות של דורות שעברו, ואפילו אם אין אנו ראויים בתפלתינו לעצור גזירות רעות בתפלתנו "ה' יראה ללבב ובעשיית המצוה השפע מתפשט בעולם בחסד ה' אף אם העושה מצוה אינו מכוין ביחודים וסודות".

וכך סיפר אדמו"ר הזקן מטשארטקוב זי"ע (בספר דברי דוד) שזקנו הרבי ר' שלום מפארבישטש כשהיה אצל חותנו זקנו הרה"ק ר' נחום מטשארנאביל והיה דרכו בערב ראש השנה להתפלל מנחה האחרונה בעצמו לפני העמוד, ופעם אחת בערב ר"ה בעת שהרה"ק ר' נחום התפלל המנחה בהתלהבות קדשו היה לו להרבי ר' שלום נפילות המוחין מאד ולא היה יכול לעמוד להתפלל והיה לו חלישות דעת מאד, בעת הזאת שהכל מתפללים בכוונה גדולה, והתחזק עצמו להתפלל ולא יכול, עד שבאחרונה התאמץ מאד עד שבקושי גדול הצליח להפיל עכ"פ בפירוש המלות כדרך איש פשוט. ואחר סיום תפלתו בא אליו הרה"ק ר' נחום ואמר להרב ר' שלום: "בני מה זה רעש גדול שעשית בתפלות מנחה שלך, שהיה כמה אלפי נשמות הנדחות שהיה להם עליה בתפלת המנחה שהתפללת".

אין לך אלא כהן שבימיך

הרי שזה שהתאמץ בכל כוחו להתפלל לכל הפחות תפלה כדרך איש פשוט וכלא כדרכו להתפלל בכוונות גדולות ונשגבות, דייקא תפלה כזה היה בכוחו לפעול גדולות ונוראות. ויש לציין לדברי הר"ק ר' פנחס מקוריץ זי"ע המובא בספר אמרי פנחס (ח"ב עמ' סה אות ד) וז"ל: "שמעתי מהאי אריה דבי עילאה אור בהיר וזהיר אספקלריא המאירה קה"ק מו"ה פינחס הגדול זצוקללה"ה מקאריץ, שבימיו נדפס סידור האר"י ז"ל, ובקשו ממנו תלמידיו שיתן להם רשות שיתפללו בסידור האר"י ז"ל והרשה להם.

אחר זמן באו לפניו בקובלנא לאמר כי מעת שהתחילו להתפלל בסידור האר"י ז"ל אבדו הרבה טובה מהרגשת החיות שהיה להם תמיד בעת התפילה, וירדו עשר מעלות אחורנית. **השיב להם הקדוש היא הנותנת וזה גרם לכם, כי הכנסתם כל הכוחות וכל מטרת רעיונכם רק לכונת השמות והצירופים וסרתם מן העיקר ליחד הלב להש"י באמת ובלב שלם, ובעבור זה נאבד מכם החיות והרגש הקדושה באמת.** ועל זה נאמר (תיקו"ז יז, ב) וכד אנת תסתלק מינייהו אישתארו כלהו שמהן כגופא בלא נשמתא".

ומרן אדמו"ר שליט"א מבאיאן הסביר פעם דיש ללמוד ממעשה זה לימוד גדול בעבודת ה', דהנה לעתים אחר שהכין בר ישראל את עצמו בהכנות גדולות להיו"ט או למצוה וללימוד התורה, והוא מצפה ומשתוקק לקיימה מתוך התעוררות והתלהבות, הנה בבואו לקיימה למעשה יש שנאבד ממנו החשק ואינו זוכה להשגות גדולות מוחין דגדלות, ובכך נשבר לבו בקרבו. אבל בר ישראל יש לו לעשות המוטל עליו ובודאי עליו להכין את עצמו בכל מה שיוכל, אולם אחר כך 'הטוב בעיניך עשה' איך שיעמיד השי"ת העבודה לפניו כך יש לו לקיימה ולעשותה, ואפילו אם יכול לקיימה רק באופן פשוט יתאמץ לבל ישבר וימוט, אלא יעשה מה שיוכל לעשות. ודבר זה חשוב הוא לפני השי"ת עד מאוד, ועל ידי זה אכן יוכל להשיג ולהגיע למעלות רמות".

וכן איתא בשם משמואל (ר"ה תרע"ד, עמ' לא.) עה"פ "לא הביט און ביעקב" וז"ל "יעקב הוא הפחותים במעלה וע"ז אמר 'לא הביט און ביעקב' היינו אף שבשטחיות נראה שהמעשים בלתי הגונים ורודף כל היום אחר גשמיות לאסוף הון ולהתענג בתענוגי עוה"ז, מ"מ אחרי הסתכלות בכוונה לידע סוף ותכלית מעשיו של איש יהודי לא נראה בו שום רע אלא נוכח ה' דרכו שיהיה לו לב פנוי לגדל בניו לתורה או להתחתם עם ת"ח או לעשות צדקות וגמ"ח, ואף שהוא עצמו איננו מרגיש תכלית כוונתו מ"מ השי"ת היודע תעלומות לב אשר נעלם גם מהאדם עצמו הוא יודע שתכלית הכוונה היא כנ"ל", עיי"ש עוד.

ויסוד זה אנו מדגישים בתפלת מוסף דר"ה "וגם נח באהבה זכרת ותפקדהו בדבר ישועה ורחמים" וביאר הפירוש דובר שלום (וכעין זה בפ"י עיון תפלה) דאע"פ דיש דורשין נח לגנאי בדורו של אברהם לא היה נחשב לכולם, עכ"ז בדורו היה נחשב לצדיק גמור, הרי שצדקת נח נחשבה לפי ערך פחיתות וגריעות שהיה לאותו הדור, וזהו המשך דברי התפלה "ותפקדהו בדבר ישועה ורחמים בהביאך את מי המבול לשחת כל בשר מפני רוע מעלליהם" כלומר דלפי ערך רוע מעלליהם זכרונו של צדקת נח בא לפניך להכיר צדקתו". וזה חיזוק לנו שבדורנו הקב"ה מחשיב כל דבר מצוה שאנו עושים לזכות גדול. (וע' כעין זה בהקדמת ספר תרומת הכרי לבעל קצות החושן).

אין לך אלא כהן שבימיך

ובזה נבין מה דאמרו חז"ל (ר"ה יח.) "וכולם נסקרין בסקירה אחת" ועכ"ז כל אחד ואחד נשפט לבדו וכדאמרו (שם לעיל) "כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון, וכחיילות של בית דוד", ופירש רש"י "זה אחר זה", וקשה להבין דאם כל אחד נשפט לבדו זה אחר זה, לשם מה כולם נסקרין בסקירה אחת. אמנם הכוונה כנ"ל דבעת ששופט הקב"ה את האדם נוטל לחשבון באיזה דור ובאיזה זמן וסביבה האדם נמצא כי זכר כל המעשים לפניך בא ואתה 'דורש' מעשה כולם.

ועל דרך זה סיפר הס"ק מרוזין זי"ע (כנסת ישראל עמ' יב) שבזמן הבעש"ט זי"ע היה פעם אחת ענין של פקוח נפש גדול, וצוה הבעש"ט לעשות נר של שעה ונסע ליער ודבק את הנר לאילן ועוד איזה ענינים ויחד יחודים וכו' ופעל ישועה בעזרת השי"ת.

ואחר כך היה מעשה כזו אצל המגיד ממעזריטש זי"ע, ועשה גם כן כנ"ל, ואמר, "היחודים והכוונות שכיוון הבעש"ט איני יודע, רק אעשה על סמך הכוונה שכיוון הבעש"ט" ונתקבל גם כן. ואחר כך היה מעשה כזו אצל הרה"ק ר' משה ליב מסאסוב זי"ע ואמר "אנו אין לנו כח אפילו לעשות כך, רק אספר המעשה שעשה הבעש"ט והמגיד, והשי"ת יעזור", וכן היה בעזרת השי"ת. ע"כ מספר כנסת ישראל.

וכן הדבר לענינינו, שלדאבוננו אם כי אין אנו יודעים ומבינים הכוונות והיחודים בהתפללות ואין לנו כח אלא לומר המילות ואנו עושים על דעת אנשי כנסת הגדולה ועל דעת כל הצדיקים, ומבקשים שיהי רצון שתהא חשובה לפניך כאילו קימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה וכוונותיה התלויים בה בשם כל ישראל, אמן כן יהי רצון.

ויש לציין עוד לדברי המדרש רבה (איכה הקדמה פסקה ל) "ארבעה מלכים היו, מה שתבע זה לא תבע זה, ואלו הן, דוד, ואסא, ויהושפט, וחזקיהו. דוד אמר (תהלים י"ח, לח) 'ארדוף אויבי ואשיגם' וגו' אמר לו הקב"ה אני עושה כן. עמד אסא ואמר, אני אין בי כח להרוג להם אלא אני רודף אותם ואתה עושה, אמר לו אני עושה שנאמר (ד"ה ב' י"ד) וירדפם אסא וגו' לפני אסא אין כתיב כאן אלא לפני ה'. עמד יהושפט ואמר, אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף אלא אני אומר שירה ואתה עושה, אמר לו הקב"ה אני עושה שנאמר (שם כ, כב) 'ובעת החלו בקנה ותהלה נתן ה' מארבים וגו' וינגפו. עמד חזקיהו ואמר אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף ולא לומר שירה אלא אני ישן על מטתי ואתה עושה, אמר לו הקב"ה אני עושה שנא' (מ"ב י"ט, לה) ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור.

ואדמו"ר הזקן מסאדיגורא אמר פעם (אמת ליעקב ר"ח אדר תרל"ב) המדרש הזה והוסיף ואמר: "כן גם היום אין בכוחנו לעשות כלל, אך הקב"ה בעצמו ירחם עלינו ויושיענו".

שיח שפתותינו - שמירת הלשון בפרשת השבוע / הרב איתמר חבשוש, מח"ס 'ומשחרי ימצאונני' במעלת עשרה הראשונים

**הזהיר מלשון הרע - זוכה לילך בדרכי השם יתברך, והמדבר
לשה"ר מבטל מצות עשה ד"והלכת בדרכיו"**

**אַתְּ ה' הַאֲמַרְתָּ הַיּוֹם לֵהֱיוֹת לְךָ לְאֱלֻקִּים וְלִלְכֶת בְּדַרְכֵי וּלְשָׁמֵר חֻקֵּי וּמִצְוֹתַי וּמִשְׁפָּטַי
וְלִשְׁמֹעַ בְּקֻלּוֹ (כו, יז)**

[א] בספר 'שמירת הלשון' (ח"ב פרק כג), כתב ה'חפץ חיים', וז"ל: "את ה' האמרת היום להיות לך לאלקים, וללכת בדרכיו ולשמור חוקיו ומצותיו ומשפטיו וגו'". מזה הפסוק אנו למדין גודל מדרגת המתחזק לילך בדרכי מדותיו של הקדוש ברוך הוא, להיות רחום וחנון וכדומה. שהרי מנה הכתוב מעלה זו קודם שמירת החוקים והמצות והמשפטים, הא למדת שהיא קודמת במעלה. [דוגמא מה שאמרו בברכות (מא, א) על הפסוק שמזכיר בשבחה של ארץ ישראל, ארץ חטה ושעורה וגו', כל הקודם, קודם לברכה], ומאוד צריך להתחזק בענין הזה. וממילא אנו למדין לענייננו להיות זהירים מאיסור לשון הרע, שגם זה מדרכי מדותיו של הקדוש ברוך הוא. כמו שאמרו חז"ל (סנהדרין יא, א) במעשה דעכן שמעל מעל בחרם ונפלו ישראל עי"ז במלחמה, "ויפול יהושע לפני ארון ברית ה' וגו'" (יהושע ז, ו), ואמר לו הקדוש ברוך הוא (שם, י) "למה זה אתה נופל על פניך גו'", "וגם גנבו גם כחשו וגו' לא אוסיף להיות עמכם אם לא תשמידו החרם מקרבכם" (שם, יא - יב), אמר לו יהושע אמור לי מי מעל, אמר לו וכי דלטור אני, לך הטל גורלות ויתוודע לך. ואפילו בדבר שמצוה לברר כמעשה דעכן, שהיו מחוייבין לבער החרם, אפילו הכי כל מה שיכול להתברר ממילא ולא לומר בפה יש לעשות כן, עכ"ל^{נב}.

*

"וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכָיו" (כח, ט)

[ב] וב'חפץ חיים' (פתיחה, עשין אות יד), כתב עוד וז"ל: עוד נראה שעובר גם על מצות עשה ד"והלכת בדרכיו", שנצטוינו בזה לילך במידותיו של הקדוש ברוך הוא, אשר הם כולם רק לטוב, כמאמרם ז"ל (שבת קלג, ב), מה הוא רחום אף אתה רחום, מה הוא חנון אף אתה חנון וכיוצא בזה בשאר מדות טובות, כמו שמבואר ברמב"ם בהלכות דעות (פ"א הל' ה-ו). ומצינו בהקדוש ברוך הוא במידותיו הקדושות והטהורות, שהוא שונא דלטוריא בכל אופנים, אפילו על איש גרוע עד מאד, כמאמרם ז"ל (סנהדרין יא, א), וכי דלטור אני לך,

^{נב} וע"ע מש"כ ה'חפץ חיים' בספרו 'חובת השמירה' פרק ה', ד"ה עוד אציע.

גבי מעשה דעכן, עיי"ש. וצופה לטובה ואין צופה לרעה, וכמו שאיתא בתנא דבי אליהו פרק א'. ואמרו ארבע כיתות אין מקבלות פני שכניה וכו' כת מספרי לשון הרע, דכתיב (תהילים ה, ה) "כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע". ואם כן מי שמרגיל עצמו במדה רעה הזו, אינו הולך בדרכי השם שהוא רק להטיב לזולתו והוא עושה להפכו, ומפני זה כינהו הכתוב בשם רע, לכן עובר על מצות עשה זו גם כן, עכ"ל ה'חפץ חיים'.

*

"ארור מכה רעהו בסתר" היינו שמכהו בדיבורו בלשון הרע או רכילות, ומדוע כתוב "בסתר"

אַרוּר מִכָּה רַעְהוּ בְּסֵתֶר וְאָמַר כָּל הָעַם אָמֵן (כו, כד)

[א כתב רש"י, וז"ל: "מכה רעהו בסתר" - על לשון הרע הוא אומר, עכ"ל. ומקור דבריו הוא מפרקי דרבי אליעזר (פרק נג) וז"ל: כָּל הַמְּלָשִׁין אָדָם בְּסֵתֶר אֵין לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא, שְׁנֵאמַר (תהלים קא, ה) "מְלָשִׁין בְּסֵתֶר רַעְהוּ אוֹתוֹ אֶצְמִית". וְכָתוּב אַחַד אוֹמֵר "אַרוּר מִכָּה רַעְהוּ בְּסֵתֶר" (דברים כז, כד). תִּדַע לָךְ שֶׁהוּא כֵן, בֵּא וּרְאֵה מִן הַנְּחָשׁ שֶׁהִלְשִׁין לְאָדָם וְלַעֲזָרוֹ [נ"א: בין אדם להקדוש ברוך הוא], וְאַחֲרָיו הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שִׁיחָא מְאֹכְלוֹ עֶפֶר, שְׁנֵאמַר (בראשית ג, יד) "וְעָפָר תֹּאכַל כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ", עכ"ל.

וכן מבואר במדרש תהלים מזמור נד, "למנצח בנגינת משכיל לדוד, בבוא הזיפים ויאמרו לשאול הלא דוד מסתתר עמנו". שהביא על הפסוק "אלקים שמע תפלתי האזינה לאמרי פי" (שם, ד), בזה"ל: אמר ר' הושעיא, אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם בא דואג וסיפר לשון הרע עלי, וקיבל שאול ממנו ושמע לו, באו הזיפים והקשיב להם, אני איני הולך אצלו אלא אצלך וכו'. "אלקים שמע תפלתי", למה "כי זרים קמו עלי לא שמו אלקים לנגדם סלה", לא נתנו בדעתם על מה שכתוב בתורה "ארור מכה רעהו בסתר" (דברים כז, כד), ועל מה הכינו דעתם, על מה שאמר להם שאול "ברוכים אתם לה" (שמואל ב' - ב, ה), אם בני אדם ארורים הם, כבר הם ארורים שאררם משה "ארור מכה רעהו בסתר", הוי "לא שמו אלקים לנגדם סלה", עכ"ל המדרש.

[ב ומצינו עוד מקורות לזה בפשט וברמז בדברי רבותינו: א) בתרגום יונתן בן עוזיאל, כתב וז"ל: לִיט דִּימְחִי חֲבֵרְיָה בְּלִישָׁן תְּלִיתָאֵי בְּטוּמְרָא [ותרגומו ללשה"ק: ארור שיכה חברו בלשון שלישית בסתר]. ב) 'בעל הטורים' כתב: "בסתר". בגימטריא - בלשון הרע (פדר"א נג), עכ"ל. ג) בספר 'הדר זקנים' על התורה (ליקוט מבעלי התוספות), כתב: מכה רעהו בסתר"ר. גימטריא רכי"לות. ד) בספר 'ויאסוף דוד' (מובא ב'ילקוט חמישאי') כתב בשם השמועה, שכן מוכח מתיבת "רעהו", והיינו אם תכתוב במילואו כזה: רי"ש עי"ן ה"י ו"ו, הוה בגימטריא 'לשון'. וזהו שאמר "רעהו בסתר" - בהסתר והנעלם מתיבת "רעהו", נמצא שמרומז כאן על לשון הרע. ה) בספר 'נפלאות רש"י' (להרה"ג דוד אריה קליין שליט"א)

כתב: "מכה רעהו בסתר" = 1008 ועם האותיות = 1019 וכן המילים: על לשון הרע הוא אומר = 1020.

ג] ומדוע המדבר לשון הרע נקרא "מכה רעהו בסתר", הרי זה גם בגלוי: א) בפירוש מהרז"ו על פרקי דרבי אליעזר (הנ"ל אות א'), כתב וז"ל: כל המלשין אדם בסתר כו' וכן בסתר רעהו וכו'. הנה אין חילוק בזה בין מלשין ומכה בסתר, לבין מלשין ומכה בגלוי. אך נראה לי בס"ד דהאי סתר אינו לשון הסתר והעלמה, רק מלשון סתירת בנין, וכלשון הכתוב במשלי (כה, כג) "ופנים נזעמים לשון סתר", פירוש על ידי שסותר דברי חבריו בלשונו, מזה נעשה פני חבריו נזעמים. גם מורגל לשון זה בפי חז"ל, כמו שאמרו בשבת פרק ב' (ל, ב) לא דיין שדבריך סותרים דברי דוד אביך אלא שדבריך סותרים זה את זה. ועל כן נקרא לשון הרע לשון סתר, שבלשון הרע סותר ענייני חבריו הן בפרנסתו הן בחייו, ודי בזה לביאור המאמר והכתובים. וזהו שהביא בעל המאמר^{נט} ראייה מן הנחש שהלשין לאדם כו', שאם נאמר שהוא מלשון העלמה, אין משם שום ראייה, כי הכל גלוי לפני הבורא יתברך שמו, עכ"ל.

ב) בספר 'הכתב והקבלה'^ס, כתב בזה ב' ביאורים, וז"ל: ואמר קרא "בסתר", טעמו אפילו בסתר ואין צריך לומר בפניו, שהמספר בגנות חברו לפניו אף בדרך תוכחה אסור מ"לא תשא עליו חטא" (ויקרא יט, יז), כבערכין (טז, ב) אין אתה מוכיחו ופניו משתנות, וידוע חומר איסור להלבין פני חברו. ויתכן שאמר "בסתר" לעורר על הנקרא בפי רבותינו 'אבק לשון הרע' (עי' בבא בתרא קסה, א), שאינו מזכיר הגנות בביאור, רק יספר דבר לתומו וכאילו אינו יודע שאלה מעשיו של פלוני, או שיאמר שיתקו מפלוני ואיני רוצה להודיע מה אירע ומה היה בו. מראה עצמו בדיבורו כאלו הוא סיפור דברים בעלמא, והוא משפיל בזה את כבוד חברו מכאיב את לבו ומדאיב את נפשו. וכן המספר בשבח חברו ובטובתו בפני שונאו וגורם בזה שיספרו אחרים בגנותו, וכל אלה וכדומיהם כוללו קרא בלשון "בסתר", וטעמו בסתר לשונו מעלים ומכסה את הגנות, וארס הגנות שורף מתחת לשונו.

ג) עוד כתב שם וז"ל: ואפשר לפרש מלת "בסתר", בסתרו של עולם, כי בלישנא בישא אינו מגנה ומבזה את חברו בלבד, כי פוגע גם בכבודו של מקום ברוך הוא, העלה על דעתך המגנה את הבן בפני אביו [אף בדבר אמת], לא את הבן בלבד מצער בגנותו כי גם אביו יקח חלק הגנות לצערו בנפשו על הולידו בן רוע מעללים וכו', ככה המגנה לאחד מיצירי כפיו יתברך כמגנה כביכול את בנו, כי גם המקלקל מעשיו לא יצא מתואר 'בן', עכ"ל בקצרה, עיי"ש^{סא}.

*

^{נט} בפרקי דרבי אליעזר שם, עיי"ש.

^ס לרבי יעקב צבי מקלנבורג, תלמיד הגאון רבי עקיבא איגר, וחברו של המלבי"ם.

^{סא} וסיים שם בזה"ל: שהמגנה את האדם מגנה את יוצרו שהוציא דבר מקולקל מתחת ידו, ובמה שמגנה את רעהו יצרף עמו גם גנות לסתרו של עולם, ובי"ת בסתר כבי"ת "וירב בלבן" (ויצא לא, לו) בי"ת הצירוף, עכ"ל. [ועיי"ש עוד בתחילת דבריו, שדקדק עוד מדכתיב "מכה רעהו בסתר", שיתכן שבא למעט 'בעלי מחלוקת' שעליהם מותר לומר לשון הרע. ובלבד שיהא כוונתו לשם שמים ולישוב בני אדם].

שיח שפתותינו - שמירת הלשון בפרשת השבוע / הרב איתמר חבשוש, מח"ס 'ומשחרי ימצאונני' במעלת עשרה הראשונים
הסגולה הכי טובה לעשירות וכל טוב - היא להיזהר מלשון הרע, כי בזה מבורך ע"י כל
עם ישראל!

הסגולה הכי טובה לעשירות וכל טוב - היא להיזהר מלשון הרע, כי בזה מבורך ע"י כל עם ישראל!

[א] ה'חפץ חיים' בספרו 'כבוד שמים' (פרק ב), אחר שהביא דברי רש"י ד"ארור מכה רעהו
בסתר" מדבר על לשון הרע, כתב וז"ל: וידוע מאמר הגמרא בשבועות (לו, א), ארור בו,
קללה בו, נידוי בו. וגם קודם כל הארוזין הקדים לברך מי שאינו עובר על זה כמו שאחז"ל
(סוטה לז, א). והיה מן הנכון מאד לירא מן הארור של תורה, ולחפוף בברכה שמועילה
לעשירות ולכל טוב, כמו שכתוב ברכת ה' היא תעשיר. אך היצר הרע מעור עיניו של אדם
מראות האמת, עכ"ל.

ובספר 'שמירת הלשון' (ח"ב פ"ט) כתב בזה עוד, וז"ל: ובאמת לפלא הוא בעיני, שטבע
בני האדם לחפש סגולות וברכות מאנשים גדולים להצלחה על פרנסה, ומה יועילו להם
כל הסגולות והברכות, אם ח"ו הוא מורגל בזה החטא של לשון הרע ורכילות, הרי יש על
זה ארור מפורש בתורה, "ארור מכה רעהו בסתר" שהוא קאי על לשון הרע כמו שפירש"י.
ואמרו חז"ל (שבועות, שם) ארור בו, קללה בו, נידוי בו. וזה לא יצא מפי איש אחד כי אם
בהסכם כל ישראל בצירוף הכהנים והלויים כדכתיב בקרא, והרי הוא מכלה השפעתו. ואם
היו שומעים לדברי, הייתי מיעץ להם יותר שישמרו עצמם בזהירות יתירה מזה החטא,
ובפרט מלעשות בפועל ממש רע לחבירו מענין גזל וחמס ואונאה וכיו"ב [שזה בודאי גורם
גדול שיבוזבוזו נכסיו עי"ז וירדו לטמיון כמו שכתבנו בקונטרס 'שפת תמים' בפ"ב וג' מכמה
פסוקים ומאמרי חז"ל, עיי"ש]. שאז בודאי יתברכו נכסיהם יותר מכל הסגולות, וכמו שידוע
שכל הארורים פתחו מתחילה בברכה, ואמרו "ברוך אשר לא יכה את רעהו", וכל ישראל
ענו על זה אמן, ובודאי תתקיים הברכה הזו, עכ"ל.

[ב] עוד הוסיף ה'חפץ חיים' בספרו 'שמירת הלשון' (ח"ב פרק כג), וז"ל: והנה לבד כל אלו
הפרשיות שזכרנו למעלה המדברות בענין איסור לשון הרע, ברך הקדוש ברוך הוא ברכה
מיוחדת למי שנזהר מחטא זה, ולהיפך לבעל לשון הרע נאמר עליו ארור, והוא בפרשת
תבוא, "אלה יעמדו לברך את העם על הר גריזים וגו'". שכל י"א הארורים פתחו מתחילה
בברוך למי שנזהר בזה, ועל כן אמרו מתחילה בברכה בקול רם אל כל איש ישראל למי
שנזהר מחטא זה, וכל ישראל ענו על זה אמן. ואח"כ אמרו "ארור מכה רעהו בסתר", שהוא
קאי על לשון הרע כמו דאיתא בספרי, וכל ישראל ענו על זה אמן. וכמה יש ליזהר מחטא
זה שהוא מקולל עבור זה מכל ישראל. ואשרי מי שנזהר מחטא זה שהוא מבורך מכל ישראל
ביחד, עכ"ל.

לתגובות: Ci9335108@gmail.com

שימו לב אל הנשמה / הרב נפתלי שמואל רייך, משפיע דישיבת 'תורת דוד', מונסי ניו יורק

"היום" - דא יומא דדינא | מאמר מיוחד: פרשת ביכורים כהכנה לראש השנה

ידועים דברי חז"ל (מגילה לא, ב) בטעם שקוראים פרשת כי תבוא, שיש בה את הקללות, סמוך לראש השנה: "כדי שתכלה שנה וקללותיה". הרי שזוהי פרשה של הכנות אחרונות לקראת ראש השנה! מסתבר אפוא כי גם פרשת מצות ביכורים שמופיעה בתחילת הפרשה, קשורה לראש השנה. ויש להתבונן בענינה, מה עומק הענין שבה, ואיך היא קשורה לראש השנה? איזה מסר טמון בה שתכוון אותנו אל ההכנה הראויה לקראת ראש השנה, ואל הדרך שעל ידה נזכה לשנה טובה ומתוקה?

והנה מצות ביכורים היא מצוה מאוד מיוחדת, וכדאיתא בחז"ל (בראשית רבה, בראשית א) שהיא אחד מהדברים שבזכותם נברא העולם: "בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹקִים... וְאֵין רֵאשִׁית אֶלָּא בְּפֹרִים, שְׁנֵאמַר: רֵאשִׁית בְּפֹרִי אֲדַמְתֶּךָ וגו'". וכן מצינו שהבאת ה'ראשית' לירושלים היתה מלווה בנחשול של שמחה עצומה. וכמתואר בחז"ל ריבוי השמחה שהיתה בשעת הבאת הביכורים, משך כל הדרך לירושלים עיר הקודש. וכל זה אומר דרשני. מה מיוחד כל כך במצות ביכורים עד שבזכותה נברא העולם, ושעוררה כזאת שמחה בלבות בני ישראל? ואם מצד שיש חביבות מיוחדת למצוות הקשורות לפירות ארץ ישראל, הרי ישנן עוד מצוות רבות התלויות בארץ, כאלו שיש בהם תרומה הרבה יותר גדולה ונדיבה מאשר הפרי הבודד של ראשית ביכורי אדמתך, ולמה אם כן דוקא מצות ביכורים כל כך יקרה וחביבה שבזכותה נברא העולם?

עוד פרט שיש להבין במצות ביכורים, הוא ענין ה'אמירות' שהיו אומרים בשעת מסירת הביכורים. תחילה יש את ה'יודוי', האמירה המיוחדת שאומר מביא הביכורים לפני שמוסר את הפירות לכהן: "הגדתי היום לה' אלקיך כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו" וגו'. ויש להבין האם אכן מתאים לומר "הגדתי היום... כי באתי אל הארץ"? וכי היום הגיע ארצה? מה פשר ההצהרה הזאת, כאילו עכשיו ירד מהספינה לארץ ישראל? הרי זה קרה לפני שנים רבות! איך יכול יהודי שחי מאות שנים לאחר בוא אבותיו לארץ ישראל, לומר את המילים האלו? להודות לה' כאילו רק עכשיו הגיע אל הארץ המיוחדת, ארץ זבת חלב ודבש, הרי הוא חי בה כבר שנים רבות? הוא בכלל נולד בה! ולא רק הוא אלא גם אבותיו ואבות אבותיו! בזמן בית המקדש השני, יכלו לעבור גם אלף שנים מאז שנכנסו בפועל לארץ! מהו אם כן פשר ההצהרה הזאת - "באתי אל הארץ הזאת... ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי ה'?"

אחר כך לוקח הכהן את הטנא, ושוב יש עוד הצהרה חשובה - וענית ואמרת: "ארמי אובד אבי וירד מצרימה" וגו', ומזכיר את כל ענין יציאת מצרים. ולכאורה מה שייך זה לכאן? אם רוצים להודות, אבל למה לחזור אחורה עד ל'ארמי אובד אבי'?

*

ונראה בזה, בהקדם ביאור הענין שראש השנה מתפנה בשם "היום", כמו שאנו אומרים בנוסח התפילה "זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון", וכמובא בזהר הקדוש (ח"ב לב, ב, ע"פ איוב א, ו): 'היום דא ראש השנה!' (וכן האריכו בספרים הקדושים על שבת פרשת נצבים, השבת שלפני ראש השנה, שהיא כבר בבחינת ראש השנה, שענין זה מרומז בראשית הפרשה: אתם נצבים היום! והיום הוא ראש השנה.) ויש להבין משמעות כינוי 'היום' להאי יומא דדינא? מהו הסוד של 'היום'?

ויבואר, דהנה ראש השנה הוא יום לידת האדם. מובא בחז"ל, שהאדם בתחילת בריאתו היה רואה מסוף העולם ועד סופו. ענין הראייה מקצה העולם ועד קצהו הוא לראות את העולם במבט רחב, בתמונת מאקרו. זהו מבט מרומם, שרואה מעבר לצמצום של מקום וזמן. ויכולת זו לא אבדה מכל וכל, אלא נשארה לדורות.

חז"ל לימדו אותנו שיש כמה שמות לאדם. ביניהם יש את השם 'אנוש', ויש את השם 'אדם'. שם 'אנוש' - הוא כמו 'נשני', לשון שכחה, והוא שם המורה על המציאות הפחות-נעימה במציאותו של האדם. האדם שלא במיטבו, עם כל חסרונותיו וכשלונותיו... בספר ירמיה ישנו פסוק (יז, טז) "וְיִזְכֹּר אֱנוֹשׁ לֹא הִתְאַוִּיתִי", ומפרש רש"י "חולי של פורענות לא התאויתי". כמו כן בתהלים (ח, ה) מוזכר שם 'אנוש' בהקשר לדרגה נחותה - "מִהָאֲנוֹשׁ פִּי תִזְכָּרְנוּ". שם 'אנוש' משקף את מציאות האדם שחי את ה'כאן' וה'עכשיו'. הוא שוכח! שכחה היא ענף של מיתה, וזה שייך לדרגה הנמוכה של האדם, שחי בצמצום ורואה רק את ההווה, את ה'עכשיו'.

לעומת זאת, שם 'אדם' מציין נצחיות, בחינת 'אדם קדמון', שבכחו ומצד טבעו צריך לחיות לעולם, ומכח חלק ה'אדם', בחינה ששייכת ליחסי לעולם, יש לנו אלמנט של נצחיות. זהו פשר התופעה שרואים אצל אנשים הנהגה כאילו נחיה לעולם. אדם בונה בית, קונה נכסים וצובר הון, כאילו הוא עתיד לחיות לעולם ולא הולך למות ביום מן הימים, ורק כאשר מזדקן הוא מתחיל לקלוט את המציאות המרה... ולכאורה מאין באה התחושה הזאת, הרי כל אדם יודע את האמת שבסוף ימות? אלא זהו חוש מולד בטבע האדם שמקורו בחלק הנצחי שקיים אצלו, בחינת אדם הראשון שבו, זהו מקור ההטעיה הטבועה עמוק בנפשו כאילו הוא עומד לחיות לעולם.

נמצא, כי מצד אחד אנחנו חיים בצמצום של 'זמן' - הצמצום שמגביל אותנו לכאן ועכשיו, ומניע את האדם לתפוס כמה שהוא יכול, כי מחר נמות, וזוהי בחינת ה'אנוש' שבנו. אבל יחד עם זאת, יש לנו את היכולת לחיות עם בחינת ה'אדם' שבנו. מכח בחינה זו, קיימת בנו היכולת לחיות מעבר לגבולות צמצום ה'זמן'. בחינת ה'אדם' שבנו, שנמצאת בעמדה

גבוהה ורואה את החיים מלמעלה, מאפשר לנו לראות את העולם, ואת החיים, במבט עילאי שכולל גם את העבר ואת העתיד.

על פי זה יבוארו דברי חז"ל (סנהדרין לח, ב ועוד), שכאשר רצה הקב"ה לברוא את האדם, הוא התייעץ כביכול עם מלאכי השרת, "אמר להם: רצונכם נעשה אדם בצלמנו? אמרו לפניו: רבונו של עולם, מה מעשיו? אמר להן: כך וכך מעשיו. אמרו לפניו: רבונו של עולם 'מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו!' בדומה לכך מצאנו שאירע כאשר עלה משה רבינו למרום להביא את התורה. המלאכים לא הבינו איך שייך ש'אנוש' מצומצם יוכל להידבק בקדוש ברוך הוא שהוא נצחי. אבל הקב"ה לא התייחס לטענת המלאכים. ולמה באמת? הרי לכאורה באו בטענה נכוחה? התשובה לכך: כי דבריהם נכונים רק כלפי בחינת ה'אנוש' של האדם, אבל ישנה דרגה גבוהה של 'אדם אתם' (יחזקאל לד, לא), ששם יש בחינת זכירה ודרגה של נצחיות עוד יותר מהמלאכים!

והנה, יום ראש השנה זהו יום לידת האדם, ולכן זהו יום שבו אנו מסוגלים לחיות את בחינת ה'אדם' שלנו. דוד המלך אומר בתהלים (ב, ז): 'אֶסְפְּרָה אֶל חֶק, ה' אָמַר אֵלַי בְּנֵי אֲתָה, אָנִי הַיּוֹם יִלְדֶתִיךָ'. מתי זה "אני היום ילידתך"? הרי זה בראש השנה! זהו יום לידת האדם! (ראה יערות דבש לר"י אייבשיץ, חלק ב דרוש ה) ואם אנחנו מבינים זאת לנכון, תופסים את הדבר באמת, ורוצים להתחבר עם בחינת האדם שהיה ביום הלידה שלו, הרי שיש בידינו את המשך הפסוק: "שָׂאֵל מִמֶּנִּי וְאֲתֵנָה גוֹיִם נִחַלְתָּךְ וְאֶחָזְתָּךְ אֶפְסֵי אֶרֶץ" - אנחנו מקבלים כל מה שאנו רוצים! הכל פתוח עבורנו!

*

ברצוני להרחיב קצת ברעיון זה, על פי משל ששמעתי מידידי היקר הרה"ח רבי ישעיה אוסטרוב הי"ו, שמזכה את הרבים ומחזק כל כך הרבה יהודים דרך ספריו הנפלאים. בשנים קדמוניות היה איש מוכשר ומלומד מאוד, בעל כישרון מוזיקלי נדיר, מתמטיקאי גאוני, חכם ומשכיל בכל התחומים. האיש עלה והתעלה במעמדו בקרב העם, ומטבע הדברים הממשל לא ראה זאת בעין יפה. הם ראו בו איום ממשי על הממשלה, לכן, כפי שהיה מקובל בימי הביניים - פשוט העלילו עליו עלילה ואסרו אותו. זרקו אותו לתוך צינוק מתחת לבית המשפט שהיה ממוקם בכיכר העיר. הצינוק היה חשוך וחנוק ושימש גם כביתם של עכברים וחולדות. תנאים בלתי אנושיים. בחדר הקטן לא היה לו דבר מלבד מיטת עץ, שולחן קטן וכסא. פעם ביום הכניסו לו קצת אוכל, ואור היום חדר אך בקושי דרך חלון קטן שהיה ממוקם למעלה, קרוב לתקרה. בתחלה הוא ניסה לרומם את מצב הרוח שלו, הוא שר לעצמו שירים, העסיק את מוחו בחישובים מתמטיים שונים, כל מה שהיה בידו לעשות כדי לשמור על השפיות, שלא יפול לדיכאון ולמשבר נפשי שממנו לא יוכל לצאת. אבל לאט לאט החלה המציאות המרה לחלחל פנימה אל תוך נפשו - הרי אין לו כל דרך לצאת מהצינוק הזה. דרך החלון הקטן הוא יכול לשמוע את העולם אשר נוהג כמנהגו, אנשים יוצאים מדי יום לעבודה, קונים ומוכרים, ילדים הולכים לבתי הספר, משחקים וצוהלים... כולם מנהלים חיים תקינים, ורק הוא נעול כאן, תקוע מאחורי סורג ובריח, כשאינו לו כל דרך להיחלץ. הוא חש כיצד הוא הולך ושוקע אט אט בדיכאון...

בוקר אחד, הוא קם לקול הערב של מוזיקה מאוד מיוחדת. בחוש שמיעתו העדינה הוא הבחין שמדובר במשהו מאוד מיוחד. הוא השתוקק לראות מה זה ועל מה זה. בכל כחו הוא דחף את המיטה הכבדה עד הקיר, הרים את השולחן מעליו, ועל השולחן הניח את הכסא. כך הצליח לטפס למעלה, עד לחלון הקטן. הוא נאחז בסורגים, וכך הצליח להביט חוצה, והנה הוא רואה את משמר המלך צועד בתהלוכה מיוחדת בכיכר העיר.

החיילים לבושים בקפידה בתלבושת המיוחדת שלהם, הלהקה המלכותית מנגנת באופן כה מיוחד, היה זה מחזה שובה לב. והנה, ברגעים האלו שהוא מסתכל במחזה המיוחד, הוא שוכח מכל מה שעובר עליו, היכן הוא נמצא, באילו תנאים ירודים הוא חי, הוא כמו מוקסם מהמראה הנהדר ומועף אל עולם אחר.

התהלוכה ממשיכה, פלוגה אחת עוברת, אחריה פלוגה נוספת, כל פלוגה והמנגינה המיוחדת שלה, בליווי כלי נגינה שונים וייחודיים. הוא רתוק למחזה, מתענג עליו, והוא מבין שכנראה המלך אמור לעבור כאן, דרך כיכר העיר, ולכבודו עושים את כל המצעד. והנה לפתע הוא רואה את הפמליה של המלך שנוסעת תמיד לפניו, עושה את דרכה עד כיכר העיר, ומיד לאחריה נוסעת הכרכרה המלכותית עם ארבע סוסים לבנים, ועליה, בתוך הכרכרה הפתוחה, עומד, במלוא הדרו, המלך הגדול, עטור בבגדי המלכות עם כתר המלכות לראשו!

האסיר המשכיל מביט במחזה, ההוד וההדר, מי ימלל תהילתו! ברוב התרגשותו, עיניו רתוקות למלך, הוא מושיט את ידו חוצה דרך הסורגים ומנפנף בכל כוחו לכבודו של המלך! והנה הוא מבחין איך עיניו של המלך סוקרות את כל פני הכיכר, עד שהן נופלות על בנין בית המשפט. הוא סוקר את כל הבנין עד שהוא מבחין ביד המנפנפת לעברו מתוך חלון צינוק בית המשפט. המלך מצווה לנהג שיעצור את הנסיעה. הוא מיישיר את מבטו אל תוך החלון, מסתכל על מיודענו, האסיר המסכן. הם מתבוננים אחד על השני, למשך דקה שלמה עיניהם ננעלות זו על זו, ואז - המלך ממשיך בנסיעתו...

זה הסיפור. לא! המלך לא קרא לשחררו לאלתר, וגם לא ביקש שיוציאו אותו מבית המעצר, זה לא הסיפור כאן. כי הסיפור הזה - הוא בעצם סיפור החיים שלנו עצמנו...

אנחנו יורדים לעולם הזה, סגורים בתוך קופסה - זוהי מציאות החיים שלנו. ויש בחיים שלנו את החולדות והעכברים... המצבים הלא-נעימים שאנחנו מונחים בהם בכח שלא לפי רצוננו, קשיים בגוף ובנפש שאנחנו מאוד לא מרוצים מהם, והם נראים לנו אפילו בלתי-הוגנים.

והנה, מגיע חודש אלול. כעת הקב"ה עוזר לנו, ואנחנו יכולים להתעורר מהתרדמה שלנו, לגרור את המיטה, השולחן והכסא, לטפס למעלה עד לאשנב הקטן ו"לחזות בנועם ה'!" מביטים אנו באור פני מלך חיים, ומרגישים כי 'אני לדודי!' זוהי העבודה של חודש אלול, עד ראש השנה. כשבזמן זה אף הקב"ה תר אחרינו - 'ודודי לי!'

וכאשר מגיע ראש השנה, אז הוא רגע השיא, זהו הרגע שבו הקב"ה כביכול מחזיר לנו את מבטו! וברגעים האלו, בהם עינינו נפגשות עם עיני המלך, קירות בית הסוהר כמו

נמסות... במקום לחיות בתוך ארבע הקירות של הצינוק שלנו, אנחנו חיים בעולם גדול ורחב! אמנם ברמה הפיזית אנחנו עדיין נמצאים בתוך הגוף, בתוך הצינוק, אבל ברוח - עוברים אנו לעולם אחר! עולם גדול! כאשר העיניים שלי נעולות עם עיני המלך, אני נמצא בעולם אחר! רואים את כל העולם באור אחר, מבט רחב וגבוה! ואז רואים שהכל טוב! זהו ראש השנה!

והנה, בזמן שהביאו את הביכורים, מבינים כי 'תכלה שנה וקללותיה' פועל במקביל ל'תחל שנה וברכותיה'. כי אף על פי שיש כל מיני דברים בחיים שלנו שנדמה לנו כי הם קללות, צרות שמציקות לנו, זה הולך יד ביד עם ה'תחל שנה וברכותיה'! ואיך רואים את זה, על ידי שרואים את התמונה הגדולה! על ידי שמרימים את המבט מחוץ לצינוק! מעבר לקירות בית הסוהר. אני לא מוגבל לצמצום הזמן שרואה רק את ההווה, אלא חי את הדרגה העליונה של 'אדם', ומביט במבט רחב על כל החיים. אז אני רואה כמה מעלות טובות למקום עלינו.

בתפילת 'נשמת כל חי', מכירים אנו ומודים לקדוש ברוך הוא על כל חסדיו, וזה מתחיל מההתחלה - משבחים גם על העבר, על כל החסדים העצומים שלא ניתן לספור - 'ואילו פינו מלא שירה כים... אין אנחנו מספיקים להודות... על אחת מאלף אלפי אלפים ורְבִי רבבות פעמים, הטובות ניסים ונפלאות שעשית עם אבותינו ועמנו. ממצרים גאלתנו...'. מתי הקב"ה הוציא אותנו ממצרים? לפני אלפי שנים! אבל אנחנו חיים את העבר כמו את ההווה! אחד מהאתגרים הכי קשים של הדור זהו הרדיפה אחר ההווה - צריכים את המכשיר הכי חדש, ה'סטייל' הכי עדכני. מה שהיה אתמול, הוא ישן ולא רצוי, זה לא מעניין... אי אפשר לחשוב על אתמול, ואי אפשר לתכנן את המחר, אין את הראש לחשב דברים לטווח הארוך. אנחנו רואים רק את הכאן ועכשיו. אני צריך שיהיה לי טוב עכשיו. ועלינו לדעת ולהפנים כי זהו ה'אנוש' שבנו. מה אנוש כי תזכרנו. אבל ראש השנה הוא יום הזיכרון! יש בו זיכרון. זהו יום שמקיף את ה'היה הוה ויהיה' יחדיו.

בתפילת מוסף אנחנו מזכירים ב'זכרונות' את מי נח, את מתן תורה, ומודים להקב"ה על הכל. כמו כן קוראים אנו את דברי הנביאים על מה שעתיד להיות, כי הכל מתחבר ביחד. ה'תכלה שנה וקללותיה', הצינוק, מתחבר עם ה'תחל שנה וברכותיה'! כי מבינים שהכל ברכה! הכל חלק מהנוף שצייר הקב"ה! הכל טוב!

והנה, כאשר מביאים את הביכורים - יש שמחה עצומה - 'וְשִׂמְחָתָּ בְּכָל הַטּוֹב' (דברים כו, יא). מה מביאים? לא הרבה, בסך הכל כמה פירות בטנא! אבל השמחה כל כך גדולה, כי מבינים את 'כל הטוב'! מבינים שהכל טוב!

כל ענין התוכחה, משקף את החיים בתוך הצינוק, החיים בדרגת אנוש, שם יש 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה!' אין שם שמחה. אי אפשר לראות שם "טוב לבב מרוב כל". כל השפע והטוב שהקב"ה משפיע עלינו, נעלם מאיתנו כאשר אנחנו חיים בתוך הצינוק. אבל ברגע שאנו מסוגלים להוציא את הראש מחוץ לצינוק, לראות את התמונה הגדולה - אז הכל משתנה. כשהביאו את הביכורים, אמרו 'ארמי אובד אבי'. יעקב אבינו

הוא אבינו! כי כאן חילוף הזמן כלל אינו משפיע. אנחנו לא חיים בתוך מגבלות הזמן. מה זה 'זמן'? זהו בסך הכל מגבלה של מציאות המין האנושי, בחינת ה'אנוש' שלנו, אבל בשורשינו יש בנו את האפשרות להתעלות ולחיות את בחינת 'אדם' שמעל למגבלה זו - כפי שאדם הראשון ביום הראשון של בריאת העולם הוא ראה את העולם בלי צמצומים. הוא היה 'אדם' בבחינת 'אָדָמָה לְעֵלְיוֹן' (ישעיהו יד, יד), ובדומה לכך שהקב"ה הוא היה הוה ויהיה, כך - להבדיל - גם הוא חי עם הבחינה הזאת. וזו השמחה של ראש השנה, שאנחנו יכולים לראות את העולם, את החיים שלנו, במבט של 'יום ראשון'! בראש השנה זוכים אנו ליישור מבט עין בעין מצד הקב"ה, ולחוש את זרם האהבה שהוא שופע עלינו בכל רגע מהחיים. להרגיש את הזכות הגדולה שיש לנו בעצם הדבר שאנו עבדיו, שאנחנו 'עמו וצאן מרעיתו'!

ישנו משל נפלא מהסבא מנובהרדוק על עיצומו של יום של ראש השנה.

פעם היה בן מלך שעשה דברים נוראיים והוא נגרש מבית המלך. לאחר תקופה ארוכה שבמהלכה שיפר את מעשיו, הזמין המלך את בנו לשוב לארמון המלוכה. הבן היה מאוד מרוגש, הוא לבש מחלצות ועשה את דרכו בחזרה אל המלך. אבל, אחד משרי המלך קינא מאוד בבן זה... כאשר שמע שבן המלך מתקרב לארמון, הוא מרח את ידיו ואת גופו במשחת נעליים, וכאשר הגיע בן המלך, הוא קיבל אותו בתנועת שמחה בשער, הפגין לו בהתרגשות מעושה כמה שהוא שמח לראות אותו, תוך כדי שהוא מחבקו ומנשקו... בן המלך כלל שם לב שהוא התלכלך כולו ממשחת הנעליים שעל השר ההוא... הוא נכנס לאולם המלך כשהוא מרוח כולו במשחת נעליים. פניו שחורות כפחם, ובגדיו הנאים שחורים גם הם... כך הוא עומד בפני המלך. המלך שואל אותו "מי אתה?", ובן המלך עונה בשאלה "הן בנך אני!" אבל המלך אינו מכירו. או אז מבין בן המלך את אשר אירע, והוא אומר לאביו, "אבא, תסתכל לי בעיניים, אז תראה מי אני, אז תכיר אותי!" אומר הסבא מנובהרדוק: "ואם כעבדים - עינינו לך תלויות!"

זוהי העבודה שלנו בראש השנה - 'אני לדודי ודודי לי', אנחנו מחזיקים בסורגים של הצינוק שלנו, ומביטים החוצה לעבר פני המלך! אנחנו רוצים לראות ממבט של אדם הראשון שיכול לראות מסוף העולם ועד סופו! יש עולם גדול, מעבר למבט המצומצם העכשווי שלנו! כאשר 'אני לדודי', רואים את העולם ממבט אחר לגמרי! השאיפה שלנו בראש השנה, היא לקבוע עמוק בליבנו את הענין הזה, שנזכה לראות את העולם מתוך מבט ממעל, דרך המבט של הקב"ה! לצאת מהאני! מחלק ה'אנוש' שבנו שקשור למיתה. 'זה היום תחילת מעשיך'. זה היום! היום שאנו יכולים לראות כי כל הבריאה כולה היא 'היום'! הכל יום אחד גדול! וכולו טוב, בהיר, ומאיר! הכל מתחבר ביחד.

וזהו ענינה של מצות ביכורים שנאמרה בפרשת ההכנה לראש השנה, פרשת כי תבוא. מצוה זו כוללת את המבט העילאי הזה - "הגדתי היום!" לראות את התמונה הגדולה. בשעת הבאת הביכורים זה היה בבחינת "היום!" שרואים את כל הבריאה כיום אחד גדול.

'כי עין בעין יראו'. בראש השנה השאיפה שלנו שנזכה לראות בעיניים של הקב"ה. 'ועינינו תראינה מלכותך'. מייחלים שנזכה לראות מלכותו וגבורתו, את 'כל הרשעה כולה כעשן תכלה'. למרות כל הצער והחושך שאנו שרויים בו, אנחנו שוכחים מהכל, מכל הצמצום הקטן שלנו, ורוצים לראות את התמונה הגדולה. מביאים ביכורים לקדוש ברוך הוא, מודים לו על השנה שעברה, הכל טוב. באומרנו 'תכלה שנה וקללותיה - תחל שנה וברכותיה', אנחנו בעצם אומרים ששני הדברים משתלבים יחד! זה הכל אחד!

אנחנו מסתכלים לעבר הקב"ה מתוך הצינוק שלנו, מתוך כל מה שאנחנו עוברים, ורוצים רק דבר אחד - 'לחזות בנועם השם' - לראות את המלך. ואז הקב"ה יחזיר לנו את מבטו, ויאיר לנו מהשמחה שנשפעת מ'אור פני מלך חיים'.

*

לתגובות: a0527151544@gmail.com

ניתן להאזין לשיעורים (באנגלית) בקו "חזק" של "חפץ חיים הריטג' פאונדיישן" שלוחה

1 - 5

בארץ הקודש: 03-929-0707 | בארה"ב: 845-356-6665 או 718-258-2008 | באנגליה: 44-

203-375-1580

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד

במה למלאות את הלב? | ביאור שורשי: לבב, ידע, עין, ראה,
אזן, שמע

וְלֹא נָתַן ה' לָכֶם לֵב לְדַעַת וְעֵינַיִם לְרִאוֹת וְאָזְנִים לְשִׁמֹּעַ עַד הַיּוֹם הַזֶּה (כט, ג)

ובתרגום יהונתן מתרגם ומפרש כך:

וְלֹא יָהֵב מִימְרָא דְה' לְכוּן לְבָא לְמַנְשֵׁי אֱלֹהִין לְמַנְדַּע, וְעֵינַיִן לְמַרְמְזָא אֱלֹהִין לְמַחְמִי, וְאוּדְנִין לְטַמְטְמָא אֱלֹהִין לְצִייתָא, וְאַתּוֹן נְשִׁיתוֹן אוֹרְחֵיתָא דְלְבָכוֹן וְרַמְזוֹתוֹן בְּעֵינֵיכוֹן וְטַמְטְמָתוֹן אוּדְנֵיכוֹן בְּזַמֵּן יוֹמָא הַדִּין:

תרגום לתרגומו: ולא נתן מאמר ה' לכם לב לשכוח אלא לדעת, ועינייכם לרמוז אלא לראות, ואוזנייכם לסתום אלא לציית, ואתם שכחתם את תורת לבכם, רמזתם בעיניכם, וסתמתם את אזניכם בזמן היום הזה.

ולביאור הפסוק נקדים קודם לעיין בכמה משורשי תיבות הפסוק.

לבב

את השורש 'לבב' ביארנו כבר בעבר [עקב תשפ"א], כתבנו כך: הענין של 'לב' זהו מקום שקט אשר יכול להתמלאות ברוח של רצון ורגש הממריצים לכל מיני פעולות, וגם כל רגש מתפעל יכול לשוב ולחזור לעצמו.

ידע

נראה שענין התיבה הזו הוא: הכרה מתוך החושים והתחברות.

ונבאר יותר. כאשר אדם רואה או שומע משהו, הדבר הזה ברור אצלו במאה אחוזים, וממילא זה נעשה חלק מה'מידע' שלו, ההכרה הזו נעשית מחוברת למאגר הידיעות שלו, וזה מכונה 'ידיעה', [ואין זה דומה לדברים שהוא רק משער את ענינם, והוא לא הרגיש אותם בחושיו].

והנה לפעמים אדם משער שמלאכה פלונית מתאימה בעבורו, אך כאשר מתחיל לעסוק בה, מגלה שהכישורים שלו לא מתאימים אליה, אך לפעמים המצב הוא להיפך שמגלה שאכן זה מה שטוב ומתאים לכישורים והיכולות שלו, ואז הוא מתחבר לזה, וההתחברות הזו המגיעה מכח ההתנסות בחושיו וכשרונותיו היא מכונה 'ידיעה' בלשון המקרא, וכדלהלן.

זהו הענין של 'ידע את אשתו', שדרך ההתנסות להיות עמה, גילה שהיא אכן מתקבלת על תכונותיו ושאיפותיו והיא מתאימה לצרכיו.

וכן מה שאמר ה' ביחס לאברהם אבינו 'כי ידעתיו' - הכוונה שמתוך פעולותיו בשעת נסיון שהשגיח להישאר נאמן, התברר לי שהוא נאמן אלי, כביכול הרגשתי את הנאמנות המבטיחה שהוא ימשיך בנאמנות הזו, ינחיל אותה לדורות הבאים.

הספירה המדה של דעת הוא כח המשער בחושיו את יכולות הכשרון ההמרצה והאיפוק, ותפיסת הבחירה הנכונה המודיעה לאדם למה טוב לו להתחבר.

יש גם פסוק 'וידע בם אנשי סוכות' שהוא ענין הכאה, והכונה כי בהכאת אנשי סוכות על הקוצים - נתן להם להרגיש שהמרד שלהם לא השתלם להם, והבחירה שלהם במרד היתה מוטעית.

[זוה שונה משורש 'נכר' כי יש 'הכרה' ויש 'ידיעה', 'הכרה' זה על ידי סימנים מזהים, ו'ידיעה' זה על ידי הרגשת המציאות].

עין

הפסוק בקהלת אומר 'לא תשבע עין לראות', כי העין יש לה גבול כמה שתוכל לראות, והטבע שלה לחמוד לראות יותר ויותר, ומוכרחה לעצור, להסתפק במה שלפניה, להתמקד בשלמות הזו, רק כך תוכל להשתמש בראיתה.

ומכאן גם המושג 'עיון' הוא שאדם מעמיק לברר משהו, לגלות יותר את הענינים וההרגשים הנסתרים פה, מוכרח הוא להגיע לגבול מסוים של עיון שמרגיש שתפס את הענין ודי לו בזה.

ומה שנאמר על המן 'ועינו כעין הבדולח', הכוונה שכאשר מביטים במבט מוגבל מסוים, רואים על המן שהוא נראה כמו בדולח, אפשר להתמקד במבט המוגבל הזה ולומר שהמן דומה לבדולח.

ו'עין המים' הכוונה למקור של מעיין מתפשט, נראה כרוצה להתרחב ללא סוף, אבל אינו יכול, מוכרח להסכים ולהתרצות להתפשט רק עד גבול מסוים.

ראה

'ראיה' איננה דוקא בעינים, כי יש ראייה שכלית כמו 'הדור אתם ראו את דבר ה'', ויש ראייה שכלית כמו 'ולבי ראה הרבה חכמה ודעת'.

ונראה שהגדר של 'ראיה' היא תפיסת המצב והמציאות שלפניו, לתפוס למה אפשר להתקרב, וממה צריך להתרחק וכו'.

וזוהו גם הענין של 'ראוי', כמו 'שבע הנערות הראויות לתת לה', שאדם מסתכל על מה שלפניו ומחליט שזה מתאים ושייך לו. ומה שנאמר 'והסיר את מוראתו בנוצתה' והכוונה ל'זפק' שהוא כעין מחסן שנקלט בו האוכל של העוף, הכוונה שהעוף פונה לכאן ולכאן מחפש פירורים למאכלו, מחליט בראיתו מה ראוי לו, וכל ההחלטות הללו נקלטות בזפק.

אזן

לאדם יש הרבה ידיעות ומוסכמות, וכאשר מטה אוזן לשמוע משהו חדש, הוא מיד עסוק אם לקבל את הדברים או לא, האם לתת להם ערך מסוים או לזלזל בהם, האם להתפנות להתייחס להם או להתעלם מהם. וכל ההשערות הללו נעשים מתוך המוסכמות שיש לו כבר מהעבר... גם כאשר יתפנה אדם לקבל מידע חדש ממישהו, יהא זה לאחר שישקול לפי קריאת הרושם שלו, שאפשר לסמוך לאדם זה ולהאמין לו.

ולכן 'מאזניים' שייכים לשורש זה, כי יש לאדם משקולת מסוימת ומבקש לברר אם מה שרוצה לקנות מתאים לאותה המשקולת, [גם צורת המאזניים התלויים משני צדדים דומה לצורת האוזניים].

ומיד בהמשך יתברר מה החילוק בין 'האזנה' ל'שמיעה'.

שמע

כתבנו בפרשת מטו"מ תשפ"א בשם הרד"ק שמצינו שלשה סוגי שמיעה, יש 'שמיעה לבד', ויש 'שמיעה של קבלה' ויש 'שמיעה של הבנה'. והנה ש'קבלה' הוא לקבל את ההוראות שאומרים לו כמו 'נעשה ונשמע'. ו'הבנה' הוא להבין את הנאמר, כי יתכן מצב הנזכר בפרשה של 'גוי אשר לא תשמע לשונו', שבודאי שומע את הקול אך אינו מבין. וביארנו שגם שמיעה לבד מסתבר שאינו כמישהו ההולך לדרכו ולאזניו נכנסים קולות דברים, אלא היא שמיעה של התייחסות, מוכן ומזומן לשמוע מה שהלה דובר אליו, בלא זה זהו אולי 'הקשבה', לא שמיעה.

ומובן החילוק בין 'האזנה' ל'שמיעה', כי האזנה הוא מצב בין 'התייחסות' ל'קבלה', שנותן התייחסות בכדי לברר אם לקבל, אבל 'שמיעה' היא כאשר כבר פנוי לקבל.

ביאור הפסוק

לב לדעת - לפעמים אדם מתרגש ממה שהוא, הלב שלו כאילו מתמלא, יש לו התפעלות של שמחה או תקווה וכו', עליו 'לדעת' שזהו סימן שיש לו קשר נפשי עם הענין הזה, זה יכול להיות חלק מחייו, כי ה'חוש' שלו מברר לו שיש קשר ושייכות, זה מה שלבו חפץ...

אבל יכול אדם להתעלם מהתחושה הזו, לומר, בסדר, התרגשתי, אין לי זמן לענין הזה, יש לי ענינים יותר חשובים וערכיים, ובכך כאילו מרוקן את הרגש מלבו...

וזה כוונת התרגום יהונתן שיתכן 'לב לשכוח' במקום 'לב לדעת', כי במשך השנים שהיו במדבר, לא הגיעו להכרה שמהו של תורה ורוחניות המרגש אותם הריהו סימן שזה חלק ממהותם, לא שייך ולא כדאי להתכחש לו!

עינים לראות - העין של האדם מחפשת משהו מרגש, משהו שיתפוס את הלב, ימלא את הלב, ורואה הרבה דברים, ויודעת שמוכרחה להגביל את עצמה, להתמקד בחלק מהחפצים, לתפוס מה מתאים וראוי ומיועד לה, להתמקד בזה לשמוח בזה, לתת לזה למלאות את הלב, ולהתעלם מכל השאר...

אבל היצר גורר את האדם להתמקד דוקא במה שאינו ראוי לו, במה שקשה לו להשיג, ובמקום שהלב יתמלא ב'חֶפֶץ' הריהו מתמלא בערמימות ותוכניות כיצד לעשות השתדלות ופיתויים וכיוצא בזה להשיג את מבוקשו, וזהו מה שאומר התרגום שיתכן להשתמש עם העינים לקריצות ורמיזות...

אזנים לשמוע - האזניים של האדם יכולים לעזור לזה שענינו נגררים אחר היצר, שלא יביט רק על ההצעה הקורצת לו, ומזמינה את קריצותיו החוזרות, אלא יתן למשקל של אזניו לשקול מה משמיעה ההצעה הזו, האם הסיפורים שלה לא שייכים ל'שפת שקר ולשון רמיה'!?

אולם היצר שוב מושך את האדם להשתמש באזניו להקשיב רק לכל הרעשים והבלבולים, לא לתת את אזניו לשמיעה רצינית ושוקלת ומבררת... זהו מה שהתרגום מגדיר כ'אטימת אזניים', סותם את אזניו, ממלא אותם ברעשים חיצוניים.

קומי אורי

והנה חז"ל אמרו שצריך ארבעים שנה להגיע למצב שיש כן לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע, אבל פשטות הפסוק הוא שצריך זכות מהשמים להגיע למצב המתוקן הזה, והזכות הזו היא כאשר משהו עוצר את מרוצת חיו, מאיר לו כמה מופרך להמשיך עם השקר של לב מתרוקן ועינים רומזות ואזנים סתומות, וזה היה המצב המעורר שזכו לו ב'יום הזה' הנזכר בפסוק.

אבל הנה, גם באותו יום, הודיע להם משה מה שאירע עמהם, הודיע להם שזכו ללב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע, ולכאורה הרי הרגישו בזה, ומה צריך להודיע להם? אך כנראה יתכן מצב שאדם מרגיש את עצמו מחובר וקשור לאמת, אך אינו מזהה בדיוק כיצד מתרחש התהליך, וכיצד יוכל מעתה תמיד להאיר לפניו את האמת, ולכן צריך להגדיר לו, שיש מטרה להשיג 'לב לדעת' לגלות מה יש בתורה וביהדות וברוחניות משהו המרגש וממלא את לבו, ואם לא מוצא את זה צריך להשתמש בעינים לראות, להסכים להגביל את כל המרחב שלפניו לחפש משהו ראוי ומתאים, ואם מסתפק על משהו אם ראוי הוא, יעצום את העינים ויתן לאזניים לשמוע, לספר לעצמו כיצד יתבצע הענין בהמשך, ויקשיב למשקל שבאזניו האם סיפורי ההצלחה אכן משכנעים אותו...

והפטרות הנחמה של הפרשה מכריזה: קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח. כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאמים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה, פשטות הפסוק מורה שהאור מזומן לכל יהודי, גם בכל מצב של חושך אפשר לגלות קרן אור, צריך רק לחפש את האור, להאמין שהוא נמצא, לקום לקראתו, זהו האור של 'עינים לראות' אשר ימלא את הלב בתקוה חדשה... אז תראי ונהרת ופחד ורחב לבבך... כי השמיעה תהא מאוזנת תדחה את השקר ותקבל את האמת... לא ישמע עוד חמס בארצך...

ויתכן שאפשר להתחיל את התהליך בצורה הפוכה, להאזין מה בין קול לקול... לשמוע קול שופר, הקול הדוחה את כל השקר של השטן ומחנותיו, לשמוע את רחשי הלב העמוקים הרוגשים בתחינות וסליחות... לשמוע אל הרנה ואל התפלה.

חינוך

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי זבת חלב ודבש...

נוהגים בראש השנה להטביל בדבש, כסימנא טבא ל'שנה טובה ומתוקה'. בפרשתנו נאמר ג' פעמים, בשבחה של ארץ ישראל, אָרֶץ זָבַת חֶלֶב ודְבַשׁ. בלשון התורה 'דבש' הוא **דבש תמרים**, כפי שנא' ברשימת 'שבעת המינים': אָרֶץ זֵית שֶׁמֶן ודְבַשׁ. ואם כן אפוא, יש להתבונן, מדוע ישראל עם קדושים מטבילים בר"ה **בדבש דבורים**, ולא ב'סילאן' תמרים? שמעתי על כך ביאור נפלא, שיש בו לקח חינוכי מאלף. דבש תמרים כולו מתוק. מטבע ברייתו דבש התמרים זב וניגר מהפרי העסיסי ללא קושי ומרירות. דבש דבורים אינו כן. יש בו 'עוקץ'. הדבש בא בקושי ובצער. על הַדְּבוּרָאִי (התואר פֶּוֹרָן שֹׁנֵה כי נשמע קִבְּרָן...), לעמול ולהיאבק בעקיצותיהן של הדבורים, ואף כי יעטה עליו בגדים מיוחדים, תהיינה דבורים סוררות שתחדורנה פנימה ותיסרנה אותו בעקיצותיהן הכואבות. הדבוראי נושא ייסורים הללו בסבלנות ודומיה, הוא מתחזק בידיעה כי סוף התהליך - משתלם! מֵעַז יִצָא מִתּוֹק! הוא זוכה באוצר הזהוב מתוק, בידו דבש טהור!

בר"ה אנו מטבילים **דווקא** בדבש דבורים תוך תפילה להקב"ה: גם אם ייגזר עלינו ח"ו שנה עם עקיצות וייסורים, אף אם יכאיבו לנו, מתפללים שה'תכלית' תהיה כמו דבש דבורים, מתוק ונעים. שמתוך המרירות תצוף המתיקות! ואף בעבודתנו הק' בשדה החינוך הדבר כן. כאשר מתמודדים עם תלמיד נוקשה, מפריע ועוקצני, מתעופף ללא רוגע וקולני כזמזום דבורה פעלתנית, נטפל בו באמונה ובסבלנות, כי מתוך 'יערת דבש' סבוכה זו נזכה ונרדה דבש טהור ומתוק!

ברם, נדרש **מאתנו** להיות 'דבש' כדי 'להמתיק' קשיי תלמידינו. לדבש, תכונות טבעיות מופלאות. מרוב מתיקותו אין חיידקים ונבגי-פטרייה יכולים לפגוע בו. דבש טהור הוא עמיד ביותר ואינו מתקלקל לעולם! זאת ועוד: טבע הדבש לשמר מה שבתוכו, ואף לבטל כל מה שבו. בהלכה מצאנו שדבש שנפלו בו שרצים ושהו בו י"ב חודש, מותר להשתמש בדבש, כי השרצים התבטלו ונעשו כאילו לדבש (יו"ד סי' פ"א סעי' ח', וסי' פ"ד סעי' יב). איננו עוסקים כאן בהוראת הלכה אלא בהארה חינוכית. נעטוף את תלמידינו במתיקות ונעימות, ובכך נבטל את מרירותם. שלמה המלך אומר צוֹף דְּבַשׁ אֲמָרִי נֵעַם מִתּוֹק לִנְפֶשׁ וּמִרְפָּא לְעַצְמִי (משלי טז כד). כאשר בכיתה תשרה אורה מתוקה, 'דבש', יתבטלו מקרבה חיידקי הקושי! זאת ועוד, רדיית הדבש - הוצאת הדבש מתוך החלות השעווניות, אינו מלאכה קלה. השיטה היעילה ביותר היא חימום. כאשר מחממים את חלות הדבש - הדבש ניגר ונפרד מהן. גם בכיתה מצליחים להפריד 'אוכל מתוך פסולת' על ידי יחס חם ונעים. נחשוף המגד והצוף שבנשמת כל תלמיד מתוך ה'קליפה' הנוקשה, ונחסוך מאבקים מיותרים...

כאנשי חינוך, וכאנשים בכלל - הבה נתבונן: מה בין זבוב לבין דבורה? מדוע זוכה הדבורה לייצר דבש ולהיחשב בע"ח 'אצילי', ואילו הזבוב שנוא ומשוקץ, עד הגדול שבשונאינו, יצר הרע, קרוי על שמו? הרי תובנה מאלפת: זבוב נכנס במעופו לכל מקום. זבוב יכול 'להתגאות' שהוא זכה עמד על כתרו של מלך, ואף נִשָּׂק למלכה על מצחה. אך מה מעשיו בהיכלי מלכים? בהיכנסו לטרקליני פאר והדר, יתור הזבוב אחר לכלוך ויתביית על פרור זוהמה. הזבוב מחפש ומוצא את פירור הזבל שקיים בכל מקום. לעומתו - הדבורה מתעופפת ותרה אחרי פרחים! גם כשהדבורה מעופפת במזבלה, בין הררי פסולת מצחינים - היא תמצא שם את הפרח! נפנים לקח זה בחיינו! בל נהיה זבובי באושים ששמחים למצוא את הפגם שבכל אחד, אלא כדבורי-דבש המחפשים ומוצאים את הפרח היפה שטמון בכל מקום ובכל אדם!

מסופר כי ר"מ בא לפני רבם ואוהבם של ישראל מרן הג"ר שלמה זמן אויערבאך זצ"ל לבקש מפיו עצה ותושיה כיצד למשוך לב תלמידיו להקשבה בשיעור ואהבת התורה. קיבלו רבינו במאור פנים ופתח בהנחיה מדהימה. "ישנם שני שרצים זעירים יצרניים, העכביש והדבורה. בעוד הדבורה יוצרת דבש, 'זהב מתוק' שהכל אוהבים, יוצרת העכביש קורים וחוטים, שעקרות בית עסוקות בהסרתם וסילוקם. בהלכה אף מובא לסלק קורי עכביש בער"ש, כי עפ"י 'הקבלה' פוגעים הם בשלום הבית, כמבואר בשל"ה הק'. מה זכתה הדבורה? מפני שהדבורה מלקטת ואוספת צוף ממגוון פרחים, מעבדת ומפיקה מהם דבש. כבר אמרו חז"ל שהדבש אינו 'מגוף' הדבורה, אלא מהצוף שהיא מלקטת. לעומתה, העכביש מוציא מקרבו קוריו וחוטיו... כך הדבר בהוראה! ר"מ הטורח לאסוף 'דברים מתוקים' להגיש בפני תלמידיו - ייהנו ממנו ויברכו על שיעוריו. אך ר"מ 'המוציא מקרבו' בלבד, חידושיו והגיגיו 'רק משלו', למי ייערב?...

ולסיום נזכור: עצה לשמר טריות פלחי תפוח קלופים לבל ישחירו: לצפותם בדבש. כאשר נצפה את בנינו ותלמידיו בדבש, יישארו טריים ורעננים, ולא ישחירו ל"ע בשחרוריות הדור. חֲכֹו מִמְתְּקִים - וְכִלּוּ מִחֲמַדִּים!

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ

123ymm@gmail.com

חידות

חדוותא - שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ

שאלות לפרשת כי תבא

- א. איזו לשון משמשת בפרשה כלשון "אבלות" ובמקומות אחרים כלשון "כח", ושתי המשמעויות הללו רמוזות בשמו של אחד מן השבטים (עי' רמב"ן בראשית לה, יח)?
- ב. איזה לשון שמשמעו "סל" מופיע רק בפרשתינו ובה מופיע הוא ד' פעמים?
- ג. היכן מצאנו לשון "רידוי"? לשון "הרמה" (2, עי' מצודות איוב לא, כא)? ולשון "פינוק" (2)?
- ד. מנין בפרשה למד הרמב"ן את גדר הביעור בשביעית (רמב"ן ויקרא כה, ז)? והיכן מצאנו בפרשה שיש מצוה לשמוח בקבלת התורה (עי' רמב"ן שמות כד, יא)?
- ה. מנין שאין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית (ברכות לה:)?

חדוותא דאפטרותא כי תבא (ישעיה ס)

- ו. מנין שהקב"ה מביא ישועה לצדיקים בשעה שהם צריכים לה (ב"ב קלג:)?
- ז. מנין שכל הגויים עתידין להיות "גרים גרורין" (לדעת ר"א) לעתיד לבוא (ע"ז כד.)?
תגובות ופתרונות (לכל השאלות או חלקן) נא לשלוח לכתובת. 7628366@okmail.co.il

*

תשובות לפרשת כי תבא

- א. אימתי נשבעו "נשיאי העדה" לבטל מצוה הכתובה בפרשה (יהושע ט, יח, ועי' גיטין מו.) סב?
- בימי יהושע, שנשבעו לגבעונים שבאו בערמה, שנא' (יהושע ט, יח) וְלֹא הָכּוּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי נִשְׁבְּעוּ לָהֶם נְשִׂיאי הָעֵדָה בְּה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּלְנוּ כָּל הָעֵדָה עַל הַנְּשִׂיאים:
ולכאורה עברו בזה על (דברים כ, טו-טז) בֵּין תַּעֲשֶׂה לְכָל הָעָרִים הָרְחֹקֶת מִמֶּךָ מְאֹד אֲשֶׁר לֹא מֵעָרֵי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה הֵנָּה: רַק מֵעָרֵי הָעַמִּים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה לֹא תַחֲזֶיּה כָּל נִשְׁמָהּ:

סב שאלה זו שייכת לפרשת שופטים ונכללה בטעות בגליון זה בשבוע שעבר, על כן לא נמנענו מלכתוב את תשובתה..
סג אמנם עי' ברמב"ם (הל' מלכים פ"ו ה"ד) שפסק שהדין לא תחיה כל נשמה הוא רק קראו אליה לשלום ולא השלימו עמהם או לא קבלו עליהם ז' מצוות, ובהלכה ה' כתב "שְׁלֹשָׁה כְּתָבִים שֶׁלַח יְהוֹשֻׁעַ עַד שֶׁלֹּא נִכְנַס לְאַרְץ. הָרִאשׁוֹן שֶׁלַח

ולדעת הרמב"ם עברו על הכתוב (דברים ז, ב) לֹא תִכְרַת לָהֶם בְּרִית וְלֹא תִחַנְּנֵם^{טד}:

ואמרו חז"ל (גיטין מו.) "רבי יהודה אומר כל נדר שידעו בו רבים לא יחזיר ושלא ידעו בו רבים יחזיר: אמר רבי יהושע בן לוי מ"ט דר' יהודה דכתיב (יהושע ט-יח) ולא הכום בני ישראל כי נשבעו להם נשיאי העדה ורבנן התם מי חלה שבועה עילווייהו כלל כיון דאמרו להו מארץ רחוקה באנו ולא באו לא חיילה שבועה עילווייהו כלל והאי דלא קטלינהו משום קדושת השם".

ב. איזה לשון משמש בפרשתינו ובפרשת מצורע כ"הסרה" (רש"י ויקרא יד, מ), ובמקומות אחרים משמש כלשון "זריזות", כלשון "מתנים" (רש"י ירמיה ל, ו) ובישעיה ג, כב) כ"עטיפה" (עי' רש"י בבראשית ל, מב ובשופטים יד, יט)?
השורש ח.ל.צ.

בפרשתינו ובפרשת מצורע כ"הסרה":

בפרשה (כה, ט) וַנִּגְשָׁה יְבִמָתוֹ אֵלָיו לְעֵינָי הַזְּקֵנִים וְחִלְצָה נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ וכו' ובפרשת מצורע (ויקרא יד, מ) וַצֹּהֵר הִפְהִיחַ וְחִלְצוּ אֶת הָאֲבָנִים אֲשֶׁר בָּהֶן הִנָּגַע וכו' ופירש"י וחלצו את האבנים. כתרגומו וישלפון, יטלום משם, כמו וחלצה נעלו (דברים כה, ט.), לשון הסרה:

ובמקומות אחרים משמש כלשון "זריזות":

הלשון (במדבר לב, יז) "וַאֲנַחְנוּ נַחֲלֵץ חַשִּׁים לְפָנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל"^{סה}.

לָהֶם מִי שְׂרוּצָה לְבָרִיחַ יִבְרַח. וְחֹזֵר וְשָׁלַח מִי שְׂרוּצָה לְהַשְׁלִים יִשְׁלִים. וְחֹזֵר וְשָׁלַח מִי שְׂרוּצָה לְעֲשׂוֹת מִלְחָמָה יַעֲשֶׂה. אִם כֵּן מִפְּנֵי מָה הָעֲרִימוּ יוֹשְׁבֵי גִבְעוֹן. לְפִי שֶׁשָּׁלַח לָהֶם בְּכָלֵל וְלֹא קָבְלוּ. וְלֹא יָדְעוּ מִשְׁפֵּט יִשְׂרָאֵל וְדָמוֹ שָׁשׁוּב אֵין פּוֹתְחִין לָהֶם לְשָׁלוֹם. וְלָמָּה קָשָׁה הַדְּבָר לְנִשְׂיָאִים וְרָאוּ שְׂרָאוֹי לְהַכּוֹתֵם לְפִי חֶרֶב לְוִלֵי הַשְּׁבוּעָה. מִפְּנֵי שְׁפָרְתוֹ לָהֶם בְּרִית וְהָרִי הוּא אוֹמֵר (דברים ז-ב) 'לֹא תִכְרַת לָהֶם בְּרִית' אֶלָּא הִיָּה דִינָם שִׁיְהִי לְמַס עֲבָדִים".

^{טד} אמנם עי' ברמב"ן שכתב (דברים כ, יא) "ודע כי ענין אנשי גבעון היה מפני שלא היו יודעין משפטם של ישראל בקריאת השלום והקדימו קודם שתבא להם פרוסדיטגמא של יהושע ולכך אמרו (יהושע ט כד) ונירא מאד לנפשותינו או שלא רצו מתחילה לשמוע לדברי יהושע ובסוף פחדו ועשו עצמם נכרים וכו' ומפני זה הקפידו עליהם והיו נהרגין אלמלא שבועת הנשיאים מפני שהיה עליהם לקבל מסים ושעבוד כמו שאמרנו והם כרתו להם ברית להיותם שוים להם ובעלי ברית ועוזרים זה לזה במלחמותיהם ועשו עמהם שלום לפי שהיו סבורין שהם ערים רחוקות מאד מן העמים שאין דעתם לבא עליהם כלל ולפיקך קלל אותם יהושע וכו' ועשה להם כמשפט הראוי להעשות בהם לקיים מה שנאמר למס ועבדוך שיהיו חוטבי עצים ושואבי מים לעדה ולמזבח ה' והוא המס והשעבוד כמו שפירשנו והרב רבי משה כתב (הל' מלכים פ"ו ה"ה) שהקפידו עליהם מפני שכרתו להם ברית והרי הוא אומר (שמות כג לב) לא תכרות להם ולאליהם ברית ואינו נכון בעיני כי הגבעונים בודאי קבלו עליהם שלא לעבוד ע"ז כמו שאמרו (יהושע ט ט) באו עבדיך לשם ה' אלקיך ולכך לא הוצרך יהושע אחרי כן לומר להם שיקבלו עליהם לעבוד את השם כיון שכן מותרין היו בברית ההוא כמו שהיו מותרין בישיבת הארץ ששתיהן לא נאסרו אלא קודם התשובה כמו שאמר (שמות כג לג) פן יחטיאו אותך לי וכן אמר לא תכרות להם ולאליהם ברית וכו'".

והיינו שדעת הרמב"ם שעברו על לא תכרות להם ברית, ודעת הרמב"ן שעברו על הכלל האמור בתורה שדוקא אם קבלו מסים ושיעבוד אין הורגים אותם, והם לא קבלו ע"ע מסים ושיעבוד.

^{סה} אולם ברש"י שם פי' ואנחנו נחלץ חשים. נזדיין מהירים, כמו מהר שלל חש בז (ישעיה ח, א), ימהר יחישה (שם ה, יט):

והיינו שהלשון "חושים" פירושו "מהירים", והלשון "נחלץ" פירושו "נזדיין", וכן פירש"י בכמה מקומות, ואעפי שבדברי הימים (א יב, כח) פי' "וי"א חלוצים כמו זריזים כמו רצה והחליצנו", אולם ידוע שפי' זה אינו מרש"י.

ועי' ברע"ב (עירובין פ"ג משנה ט) וְהִחְלִיצֵנוּ. זְרִינוּ וְהִחְלִיצֵנוּ פַח, כְּמוֹ נְחֹלֵץ חוֹשִׁים (בְּמִדְבָּר
לב).

כלשון "מתנים":

(ירמיה ל, ו) מְדוּעַ רָאִיתִי כָּל גֶּבֶר יָדָיו עַל חֶלְצָיו כִּי יוֹלְדָה וּפִירֵשׁ חֲלָצָיו. כמו מתניו:
ובישעיה כ"עטיפה":

(ישעיה ג, כב) הַמַּחְלָצוֹת וְהַמְעַטָּפוֹת וְהַמְטַפְחוֹת וְהַחֲרִיטִים: וּפִירֵשׁ הַמַּחְלָצוֹת. כִּיתוּנִיא
כמו (שמואל-ב ב) וקח את חליצתם שהגוף מלובש בהם וכשפושטין אותם חולצין אותם
מן הגוף:

ועה"כ (בבראשית ל, מב) וּבְהַעֲטִיף הַצֶּאֱנָן לֹא יֵשִׁים וְהָיָה הָעֵטָפִים לְלִבָּן וְהַקְּשָׁרִים לִיעֶקֶב:
פִירֵשׁ וּבְהַעֲטִיף. ומנחם חברו עם המחלצות והמעטפות (ישעיה ג, כב.), לשון עטיפת כסות,
כלומר מתעטפות בעורן וצמרן, ואינן מתאוות להתייחס על ידי הזכרים:

ועה"כ (שופטים יד, יט) וַיֵּךְ מֵהֶם שְׁלֹשִׁים אִישׁ וַיִּקַּח אֶת חֲלִיצוֹתָם פִירֵשׁ חֲלִיצוֹתָם.
מלבושים שחלץ מעליהן:

ג. היכן מצאנו לשון "שינוי"?

(כג, יט) לֹא תָבִיא אֶתְנֵן זֹנָה וּמַחִיר כָּלֵב בַּיִת ה' אֶלְקִיךָ לְכָל נָדָר כִּי תוֹעֵבֶת ה' אֶלְקִיךָ גַּם
שְׁנִיָּהֶם: וּפִירֵשׁ גַּם שְׁנִיָּהֶם. לרבות שנוייהם (בבא קמא סה:), כגון חטים (ח) ועשאן סלת:

לשון "אסיפה" (עי' רמב"ן)?

(כב, ב) וְאִם לֹא קָרוֹב אַחֲיֶיךָ אֵלֶיךָ וְלֹא יָדַעְתּוּ וְאַסְפְּתוּ אֶל תּוֹךְ בֵּיתְךָ וכו',
ופִירֵשׁ (בראשית מט, כט) נאסף אל עמי. על שם שמכניסין הנפשות אל מקום גניזתן,
שיש אסיפה בלשון עברי שהיא לשון הכנסה, כגון ואין איש מאסף אותם הביתה (שופטים
יט, טו.), ואספתו אל תוך ביתך (דברים כב, ב.), באספכם את תבואת הארץ (ויקרא כג, לט.),
הכנסתם לבית מפני הגשמים, באספכם את מעשיכם, וכל אסיפה האמורה במיתה אף היא
לשון הכנסה:

וכתב הרמב"ן עה"כ (בראשית ל, כג) אסף אלקים את חרפתי. "והנכון דעת אונקלוס
שעשאן כולן לשון קבוץ וכנוס כפשוטם מלשון ויאספו את השליו (במדבר יא, לב) כי
מאספיו יאכלוהו (ישעיהו סב, ט) ונקראת המיתה אסיפה בהיותו נקבץ אל אבותיו המתים
ולא יאסף הביתה להקבץ לאנשי ביתו ואספו נגהם שקבצו האור בתוכם ולא הוציאו אורם
לחוץ או שנאספו אל האהל אשר להם ברקיע השמים ויאמרו אסיפה בחרפה שתתקבץ
ולא תתפור בין בני אדם להיות נדברים בה עוד בחוצות".

ולשון "שחר" (עי' רמב"ן)?

(כב, ז) כִּי יִקְרָא קֵן צְפוּר לְפָנֶיךָ בְּדֶרֶךְ וכו'.

וכתב הרמב"ן (ויקרא יד, ד) "והנכון בעיני ששם צפור כלל לעופות הקטנים המשכימים
בבקר לצפצף ולשורר מלשון ארמית צפרא וכן ישוב ויצפור (שופטים ז ג) ישכים בבקר".

ד. איזו תיבה בפרשה מצאנוה בניקוד זה בשמו של יהושוע, באחד משמותיו של שלמה המלך (משלי ל, א) ובפסוק העוסק בקיקיון דיונה (עי' רמב"ן שמות לג, יא)? התיבה "בן".

ובפרשתינו נאמר (כה, ב) וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הֶרְשַׁע וְכוּ'.¹⁰

וכתב הרמב"ן וטעם בן נון, בא בחירק תמורת סגול, וכן דברי אגור בן יקה (משלי ל א), שְׁבֵן לַיְלָה הָיָה וּבֶן לַיְלָה אָבֵד (יונה ד י), אם בן הכות הרשע (דברים כה ב). ועם כל זה אני תמה מדוע לא נמלט בשם הצדיק הזה אחד שיבא כמנהג. ואני חושב כי נהגו לקרותו כן לכבוד, כי היה הגדול בתלמידי משה רבינו ויקראו לו בינון, כלומר הנבון, כי אין נבון וחכם כמוהו, או יהיה ענינו יהושע שהבינה מוליד, יעשו נון מלשון לפני שמש ינון שמו (תהלים עב יז):

ה. מחמת איזה כתוב בפרשה אמר נחש העמוני "הביאו לי ספר תורתכם שנתנה מימין ואשרפה"?

שנא' (שמואל-א יא, ב) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם נָחַשׁ הָעֲמוֹנִי בְּזֹאת אֶכְרֹת לָכֶם בְּנִקּוֹר לָכֶם כָּל עֵין יְמִין וּפִירֵשׁ"י וּמְדַרֵּשׁ אַגְדָּה (ילקוט שמעוני רמז קיא): הביאו לי ספר תורתכם שנתנה מימין, ואשרפה, על שכתוב בו (דברים כג, ד): לא יבא עמוני ומואבי וגו':

חדוותא דאפטרטא כי תצא (ישעיה נד)

ו. מנין שאין מקבלים גרים לימות המשיח (יבמות כד:)?

"ת"ר אין מקבלין גרים לימות המשיח כיוצא בו לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה א"ר אליעזר מאי קרא (ישעיה נד-טו) הן גור יגור אפס מאותי מי גר אתך עליך יפול אבל אידך לא: ופירש"י (ישעיה שם) ורבותינו פירשוהו בגרים לומר שאין מקבלים גרים לימות משיחנו ואף בפשוטו של מקרא יתכן מי שנעשו גרים אתך בעניותך עליך יפול בעשירותך כמו על פני כל אחיו נפל (בראשית כה):

¹⁰ ועיין בתרגום אונקלוס שכתב "וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת לְאֶלְקָא חִיבָא", והיינו שהלשון "בן" הוא לשון "בן".

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא יסור שבט מיהודה'

חידה בפרשת השבוע!

להזמנת ברכות מחורזות ניתן לפנות דרך מערכת אספקלריא (לבקש עריכת 'פתשגן
הכתב')

כשהתחלקה ההבטחה

אין בכל חובה רק בה

טובה אתה מכיר

גמילת חסד להזכיר

פתרון החידה

מצוות ביכורים

כשהתחלקה ההבטחה - במצוות ביכורים התחייבו רק לאחר חלוקת הארץ, כמבואר בדברי רש"י על הפסוק [כ"ו, א'] "וירשתה וישבת בה - מגיד שלא נתחייבו בביכורים עד שכבשו את הארץ וחילקוה". **ההבטחה** - ארץ ישראל היא הבטחה לאבות.

אין בכל חובה - לא כל הפירות חייבים להביא מהם ביכורים, כמפורש ברש"י [כ"ו, ב'] "מראשית - ולא כל ראשית שאין כל הפירות חייבין בביכורים אלא שבעת המינין בלבד".
רק בה - רק שבעת המינים. ב=2 ה=5.

טובה אתה מכיר - מצווה זו יש בה משום הכרת הטוב, ורש"י מבאר זאת [כ"ו, ג']: "ואמרת אליו... - שאינך כפוי טובה".

גמילת חסד להזכיר - בקריאה של הביכורים מזכירים בה את חסדי ה' הגלויים שהוציאנו ממצרים מבית עבדים והביאנו לארץ ישראל.

אספקלריא לדף היומי - הארות במסכת הנלמדת

הרב יוסף דב הרצוג, ארה"ב

דף עב. מתני' שלא בכתובה. והנה הטעם שמפסדת הכתובה בפשטות הוא מצד שהיא גרמה שיגרשה [לפי שאינו יכול להשאר עמה] וליכא חיוב כתובה בכה"ג ולפי"ז אם קיימה אותה ואח"כ מת יהא חייב בכתובה, אבל מדברי הר"מ מבואר שאפילו קיימה ליכא חיוב כתובה שלא תקנו רק שלא תהא קלה אבל כאן אדרבה רצו שיהא קל בעיניו להוציאה ועי' בריטב"א שחולק עליו [ועי' לקמן דף ק: לענין שניה וצ"ב] ויש שכתבו שזהו מטעם קנס וכן משמע קצת מהגמ' בסוטה שיש צד שבעינין התראה [ואינו מוכרח ואולי אינה נעשית עוברת על דת רק אם התראה] וע"ע בחי' ר' שמואל שאולי מעיקרא לא חייב עצמו אלא אם תתנהג כדת משה ויהודית וכלשון הכתובה [ועיי"ש שבזה יהא תלוי בספק אם נחשב לא"י אם נתחייבי או לא"י אם פרעתיך] וע"ע בקו"ש, ועי' לקמן בגמ' ואזל ושייליה ואשתכח שיקרא. ועי' בראשונים שהביאו דברי הרמב"ן דכל עד מפי עד באיסורים אם הראשון אומר שאינו כן אז השני אינו נאמן מכיון שהוא בא רק מכוחו והאמינה אותו ומה"ט החכם נאמן אבל הרא"ש כתב שאפילו אם נימא כדברי הרמב"ן אבל כדי להפסיד כתובתה עדיין החכם אינו אלא ע"א וא"א להפסיד כתובתה ע"י ע"א ומש"ה כתב שבעינין שני עדים שיאמרו ששיקרה, אבל לכאורה זה תלוי בסיבה שמפסדת כתובתה שאם נימא שהטעם הוא מצד שאינו יכול לסמוך עליה מצוה לגרשה וכיון שהיא גורמת הגירושין ליכא חיוב כתובה אז לכאורה לק"מ דאין זה נחשב שע"א מפסיד ממון שכיון שכלפיה איסור נאמן ואין הבעל יכול לסמוך עליה כלפיה איסורין מכיון שיודע שהיא משקרת אז ממילא מפסדת כתובתה, וכמו בכל איסורים שע"א יכול לאסור ואין זה נחשב לעדות ממון מכיון שאסרו בהנאה .

גמ' אלא יחזור ויקניטנה. ועי' בריטב"א שביאר דכשמקניט אותה אז תאמר ותדור בכל נדריה שרגילה לעשות והוא יעשה עצמו כשותק וממילא לא תדור עוד פעם מכיון שהיא חושבת שהראשונים כבר חלו והוא יפר אותה בלי ידיעתה, והגם שגם ע"ז צריכה כפרה כדאיתא וה' יפר לה אבל עונש של בנים מתים ליכא רק בעוברת על נדרה, ומה שיכול להפר הגם שאיירי בסתם נדרים וכמ"ש התוס' לעיל כתב החת"ס שכיון שקוברת בניו אז נחשב בינו לבינה.

גמ' אזהרה לבנות ישראל. והנה בפשטות כל האיסור קאי רק על נשואות דוגמת דסוטה, ועי' במג"א סי' עה' שהביא שני דיעות בזה, דהם לומדים כמו שכתב רש"י דפרוע ראש היינו שסותר קליעת שיערה, ואם הולכים בשער פתוח זהו נחשב לפרוע ראש ואותו איסור נוהג גם בבתולות ואז ניחא הלשון בנות ישראל, אבל לדבריהם ליכא מקור שאסור שיהא בגלוי בנשואה, אבל לכו"ע מצד דת יהודית אסור לילך בשערות פתוחות מכיון שזהו דרכן של אומה"ע, ודת יהודית הוא להיות חלוקים מנשי אומות העולם, וע"ע ברש"י ד"ה אזהרה, שכתב ש"מ דאין דרך בנות ישראל, וצ"ע דא"כ אין זה דת משה אלא דת יהודית ואולי דבר שהתורה אומרה שאין זה דרך של בנות ישראל נעשה מדאורייתא כמו שהאריך בזה בקו"ש

ח"ב שיש חיוב לעשות רצון השם משא"כ דבר שנהגו בנות ישראל מעצמם זהו רק דת יהודית.

דף עג. גמ' שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות. ובפשטות אין הכוונה מצד איסור דהא הוי דרך אישות אלא שאינו רוצה לבעול בלי קידושין דהתורה כתבה כי יקח עם קידושין וכדברי הר"מ ריש הל' אישות ובפרט להנך שי' דהוי מצוה, אבל המ"מ הביא ראיה מכאן לשי' הר"מ שיש איסור זנות בפנוי הבא על פנויה ועי' בקו"ש שעמד דהא בדרך אישות גם להר"מ ליכא איסור, ועי' בראשונים שהקשו דעדיין הוי בעילת זנות מצד שאין לה כתובה והרשב"א כתב לתרץ שכיון שחושב שאין עליה נדרים ויהא צריך ליתן לה כתובה ממילא גם האשה סומכת דעתה ולא הוי בעילת זנות וע"ע בר"ן, ומה דאיתא דבועל לשם קידושין, עי' ברשב"א שזהו כעין אומדנא ואפילו לא אמר כלום, ויש שכתבו שבעיני עדי יחוד [וצ"ב קצת בקטנה] מצד עדות לקיומי, ויש שכתבו שא"צ עדות לקיומי מכיון דברור לכל העולם ובפרט לפמ"ש הקצות שכל הדין של לקיומי היינו רק שיהא אפשר לברר. אבל אעפ"כ לענין ממונא בתנאיה קאי. ועי' ברעק"א ובקו"ש שאין הכוונה דעשה תנאי שלא יהא חייב בכתובה אלא הכוונה דאין לה כתובה מצד א"א באשה נדרנית אלא שלא נימא מכיון שכנס סתם אחיל ע"ז כתב שעדיין בתנאו קאי והיינו שעדיין מקפיד אלא שחושב שאין עליה נדרים ומש"ה א"צ ליתן לה כתובה, ועי' בר"ן שהקשה דלמה הוצרך לזה דתיפוק דלא הוי אלא ארוסה ומש"ה אין לה כתובה וכתב שכיון שבעל אותה ברשותו או נעשית גם כנשואה וחלים ביחד.

דף עד. גמ' תנאה דאפשר לקיומי ע"י שליח. ועי' בתוס' שהקשו דאטו ילפי' שיהא דומה בכל דבר לתנאי ב"ג וב"ר ותי' דהכא יש סברא ועיין בדבריהם, והאחרונים ביארו שהטעם שליכא שליחות בחליצה היינו משום שאין האדם פועל ההיתר אלא כשהאשה מסיר הנעל אז התורה מתירו וכיון שהוא אינו עושה כלום לא שייך שליחות ומה"ט לא שייך גם תנאי מכיון שאין הוא הבעל מעשה שיהא יכול לשוות ולתלות בתנאי וכמו שאינו יכול לעשות תנאי בהיתר שחיטה [אבל מקושית התוס' בנזיר דף יא. שלא יהא מהני תנאי בנזירות מצד דליתיה בשליחות מבואר שלא למדו כן] וזהו שמקשה הגמ' מביאה שהגמ' ס"ד שגם בביאה אין הוא עושה החלות אלא עצם מצב של אישות עושה החלות, וע"ז מתרץ הגמ' דאיתקש והיינו שכולם סוג חלות אחד הם ומיושב קושית הרעק"א למה לא נקיש כסף ושטר לביאה [ובזה מיישבים גם למה מהני תנאי במצות הגם דליתיה בשליחות והיינו ששם הסיבה דליתיה בשליחות הוא מכח סיבה אחרת ולא מצד שאינו תלוי בידון] אלא שצ"ע לפ"ז דא"כ למה צריך הגמ' להטעם שאינו דומה לתנאי ב"ג ועי' בחי' ר' שלמה שכתב משום דאה"נ שאינו יכול לעשות תנאי על חלות ההיתר אבל הא יכול לעשות תנאי בדין כוונה שאינו מכוון להתירה וע"ז הוצרך הגמ' שכיון שתנאי הוא חידוש התורה שהגם שחל המעשה יכול לבטלה ע"י התנאי אבל לעשות תנאי על הכוונה לא שייך ועיי"ש בביאור הדברים ועדיין לשון הגמ' צ"ב קצת.

דף עה. גמ' כל המומיין. והנה לענין כהנים יש שני סוגי מומיין פסול מום שאיתא גם בבהמה ויש עוד פסול מצד שאינו שוה בזרעו של אהרן וצ"ב במשנתנו אם זה תלוי בדין

מום, והנה במשנה מבואר רק שאם פוסל אצל כהן הוי מום לענין נשים אבל אינו מבואר שאם אינו מום לכהן אם ג"כ אינו נחשב למום אצל אשה ועי' במגיה להרשב"א שהאריך בזה שאינו תלוי אבל צ"ע לפ"ז עצם הברייתא שהוסיפו דהא יש הרבה דברים שאינן מום אצל כהנים ונחשב מום לנשים כגון אלם חרשת. והנה בת"י הגמ' כאן בזיעה עוברת. לפרש"י [עי' במהרש"ל] הכוונה שעובר מעצמו והיינו שבא מזמן לזמן ובשעה שאינו מזיע אז יכול לעשות עבודה [או אפילו בשעה שמזיע שזיעה כזאת אינו נחשבת בכלל למום] והברייתא איירי בזיעה שאינו עובר מעצמו אבל ע"י רפואה אפשר שתעבור אבל התוס' לומדים שהכוונה שעוברת ע"י רחיצה במים ולדבריהם צ"ב דמאי הוסיף רב אשי דאפשר לעבורי בחמרא ודוחק לומר שנחלקו אם על ידי יין אם נחשב לרפואה וצ"ב, ומבואר דאפילו בזיעה עוברת בשעה שהוא מזיע אינו יכול לעשות עבודה ועי' בחזו"א שהקשה דא"כ הא הוי מום שפסול לכהן ומדבריו משמע שכיון שבידו לתקנו כל שעה אין זה נחשב למום אלא שצ"ב דא"כ למה צריך להעביר הזיעה ואולי אין זה מדין מום אלא מצד שאינו שוה בזרע של אהרן או מצד שאין זה דרך כבוד אבל לא מצד מום וצ"ב בזה.

דף עו. גמ' חדא במקום תרתי. והיינו שיש כאן שני צדדים לחייב כתובה וחד צד לפטור, והנה רש"י הקשה דהא יש לבעל גם חזקת ממון וכתב דחזקת ממוןא לאו כלום וצ"ב ולכאורה כוונתו דלשי' ר"ג חזקת ממון הוי רק סברא של מאן דכאיב וממילא א"א בכלל לצרפו לעשות ספיקות שקודם צריכים לדון אם יש כאן ספק וכיון שיש כאן תרתי צדדים לחייבו אז ליכא ספק וממילא לא שייך המע"ה אבל לכאורה זהו דוקא לר"ג שסובר שחזקת הגוף עדיף מחזקת ממון אבל לשי' ר' יהושע שלא מהני והיינו כמ"ש לעיל שחזקת ממון יש לו דין חזקה אז בודאי היה אפשר לצרפו שו"מ בשטמ"ק שכתב כן להדיא שדברי רש"י הם דוקא לשי' ר"ג.

גמ' רב אשי אמר. והנה לשי' רש"י מוקים המשנה כר"ג ורק ברישא לא מהני חזקת הגוף של הבת כלפיה האב ועי' בראשונים שהקשו דהא במקוה וכן בכל שאר מקומות מהני חזקה לכל העולם כולו והאחרונים כתבו לבאר שרק לענין מעלת חזקת הגוף זהו דוקא לענין אם דנים על הבת שגופה נשתנה אבל מה שנוגע כלפיה האב אין זה אלא חזקת דין ובזה א"א להוציא ממון ועי' בחזו"א.

גמ' על בעל החמור להביא ראייה. והנה שמואל חידש כאן שני חידושים חד שאין הולכים בתר המוחזק [וע"ז טרחו התוס' למה באמת לא] ועוד לאפוקי מאחיו רמי בר יחזקאל שאומרים שכיון שנולד הספק ברשותו שאז תולים שנעשה ברשותו וא"כ גם כאן מכיון שנולד הספק ברשות בעל הפרה מכיון שנולד רק לאחר המשיכה בעל החמור על הפרה היו צריכים לתלות שמת ברשותו ולא היה צריך להחזיר, וכל ראיות הגמ' אינו אלא על החידוש השני שאין אומרים שכיון שנולד ברשותו נעשה ברשותו עי' בבית יעקב ובמהר"ם שיף. והגמ' בעמוד ב' חזר ומסיק ששמואל אמר כל שנולד ספק ברשותו. וממילא בעל הפרה צריך להביא ראייה והיינו מטעמא דחזקת הגוף עדיף וכשי' רבא וכ"כ התוס' אבל צ"ב דא"כ מאי זה תלוי בהא שנולד ספק ברשותו, ולכאורה מבואר כאן שאפילו לשי' ר"ג שחזקת הגוף עדיף היינו רק בצירוף שנולד ספק ברשותו, דכדי להוציא ממון בעינן תרתי סברות,

ולשי' הר"ן אינו תלוי בכלל בחזקת הגוף אלא בכאן נמצא נוחא טפי [ואין זה חזקה דהשתא שזהו דוקא לענין קדשים אלא שזהו דין חדש דאין להחזיק ריעותא מרשות לרשות ותולים לעולם שנעשה באותו רשות שהספק נולד שמה] וכן משמע בדברי רש"י שכתב שהראיה הוא גם מרישא והיינו שסובר שגם לפי מסקנת הגמ' צריך להביא ראיה להחזיק כסף הקידושין ומבואר שכיון שהספק נמצא ברשותו מהני אפילו להוציא ממון, ומ"ש שסובר כרבא היינו רק דהוי חד תנא או שלפי האמת סובר שגם רבא כוונתו היתה להך סברא.

דף עז: גמ' אגוני לא מגני. ועי' בריטב"א שאפילו בשעה שאינו לומד ג"כ התורה מגין כדאיתא בסוטה כא. שמגין אפילו בעידניה דלא עסיק ביה, אבל מלשון רש"י משמע שרק בשעה שעסק לא היה מפחד, ועי' בקו"ש שהוכיח מזה שכלפיה תורה מותר להכניס עצמו במקום סכנהו והגם שלענין מצות ג"כ שלוחי מצוה אינן ניזוקין ושומר מצוה לא ידע דבר רע אבל במקום דשכיח היזק אסור להכניס עצמו לכך אבל תורה שאני, והיינו שתורה יש כח של שמירה ורפואה רפאות היא לכל בשר, וכמו שמצינו בדודה המלך שמלאך המות לא היה שליטה עליו בשעה שלמד, ואין זה סומך על נס שזהו כח הטבעי של התורה למי שמאמין בזה וזהו שכתב רש"י ומובטח הוא, וכעין מי שאמר לשמן ידליק.

דף עח. מתני' שמוכרת ונותנת. והנה כל המשנה קאי על הפירות והיינו שמדינא אם היתה מוכרת הקרקע לא היה לו לבעל עוד זכות בפירות ואפילו לאחר התקנה שתקנו פירות נגד פרקונה וכמבואר בסיפא דמתני' דבנפלו לה קודם שניסת וניסת שאם מכרה ונתנה קיים והגם שהפירות שייך לבעל ומוכח מזה כמו שהוכיחו האחרונים דמצד תקנת פירות אין הפשט שיש לו קנין פירות אלא תקנו שהאשה צריכה ליתן הפירות לבעל וכל זמן שהקרקע שלה והפירות הם פירות מנכסי מלוג אז זוכה בפירות אבל ברגע שמכרה הקרקע תו אין לו מאיפה ליקח פירות ועי' באבי עזרי פכ"ב אישות, רק שהיתה תקנה מיוחדת שאמרה שהמכירה לא חל כלפיה הפירות וע"ז נחלקו באיזה אופן היתה התקנה, ולענין הגוף באמת חל ורק מצד תקנת אושא לא חל וכמבואר לקמן בסוגיא בעמוד ב' מתני' בחייה ולפירות תקנת אושא בגופה של קרקע ולאחר מיתה, ומלשון הגמ' מבואר לכאורה שתקנת אושא אינו אלא לאחר מיתה וצ"ב להנך שי' ובפרט לשי' רש"י שאלמוה לקנין פירות של הבעל ולא חל הקנין בכלל א"כ גם מחיים לא חל ואולי מכיון שאינו נוגע רק לאחר מיתה נקט הך לישנא וצ"ב, והנה לקמן עמוד ב' דרב ושמואל אמרו דלעולם מוציא מן הלקוחות והגמ' מקשה כמאן, ועי' בבית מאיר אהע"ז סי' צ' שהקשה דאולי מוציאים מצד תקנת אושא ולפמ"ש הרעק"א שרק היכן שהיה התקנה הראשונה שהמכירה בטל לגביה פירות הוסיפו שגם הגוף בטל אבל כל היכן שלא היה תקנה על פירות לא היה גם תקנת אושא ולפ"ז לק"מ, ולפ"ז אפשר לומר שתקנת אושא היתה כבר במשנה אבל מקודם צריכים לדון על תקנת פירות.

סיפור

”מתוך ההפיכה” - סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים וינשטוק

[נ.ב. נסמכתי על ספר שמחברו כתב את הספר בארה”ב בשנת תשנ”ז וקיבל הסכמות רחבות מגדולי הרבנים באמריקה. זה נכתב לבני ולבנות הנעורים החסידיים בשפה האידיש ועשיתי לזה עיבוד ספרותי רחב מאד. אני לא אחראי לתוכן]

פרק קכ”ג ”השבת העטרה למקומה הראוי”

רב מיילאך פישמן וזוגתו באים לביקור אצל משפחת הויזמן, הם עושים זאת בשליחות של המו”צ שנתן להם סדר הנחיות. אחרי שיצאו רב מיילאך פישמן ורעייתו מבית משפחת פינקלשטיין נותרה גב’ ציפורה הויזמן מבולבלת מאד היא התכנסה לחדרה מהורהרת בעצמה, עד שרב משה יוסף סיפר: בשידוך הזה התייעצתי עם גדולי ישראל, את יודעת שלא עשיתי את השידוך לפני שהתייעצתי עם הרבי הקדוש שלנו, דעתו הייתה נחרצת כי זהו השידוך, גם עתה עירבתי את המו”צ שיחי, כפי שאני עושה בכל נושא שמתעורר, גם בנושא הזה באתי לא אחת להתייעץ ופעלתי לפי הדרכתו.”

*

למחרת בערב לאחר שנים רבות שלא דרך על מפתן ביתם של משפחת הויזמן, הגיע חיים שלום לביתם, ההליכה לא הייתה קלה, עדיין נזקק להיתמך במקל, אבל פניו שבו מעט לקדמותן, זקנו הקטן סורק כדי שיקבל צורה טובה יותר, פיאותיו סולסלו קמעה לשוות לו מראה ירושלמי, הוא בא מלווה על ידי שכנו רב מנדל כהן ואמו, רב מנדל כהן דאג להביא לו תלבושת ירושלמית שתתאים למידותיו, מראהו כבר לא הפחיד כמו בימים הקודמים, אמנם עדיין ראו עליו שעבר סבל ויסורים קשים, אבל הוא כבר לא דחה את הרואים.

רב משה יוסף הביא מספר אנשים מהשכנים לבית ובראשם את החברותא רבי מיילאך, כיבוד כיד המלך הוגש לשולחן, לאחר כמה ניגונים נעימים מפי הנוכחים ששלפו את ניגוני מירון האהובים על בני ירושלים, מלווים בצלילי המזלגות על גבי השולחן, האוירה התחממה היטב, אנשים הרגישו יש כעת מאורע לא שגרתי, איין מאהל צום טויזונט יאהר אחד לאלף שנה, מי שמע על השבת שידוך לקדמותו אחרי עשר שנים, החתן שנעלם לתהום הנשייה חזר חי. אם זה לא נייעס מה יכול להיות עוד נייעס?

יהודי צנום בשם ר’ גרונם חייטובסקי נעמד לומר כמה גראמען (חרוזים באידיש) לסוף הכריז בקול מסתלסל:

”מ’בעט פון דעם טייערן חתן, הרב ר’ חיים שלום שיחי זאלל זאגין אפאר ווערטער-מבקשים מהחתן לומר מספר דברים לכבוד המאורע”

חיים שלום נעמד על רגליו, נשען מעט על המקל ונשא פלפול חריף ביותר בעניין ”יש בגר בקבר” סוגיא עמוקה בכתובות (מי אם לא הוא עבר בגר כזה)

הפלפול ארך למעלה מחצי שעה, השומעים נאלצו לעטוף את ראשיהם במגבות מרוב החריפות, הוא שזר את שיטות הראשונים עד האחרונים ביותר, כשהוא מציב עשרות תמיהות ומתרץ אותם בתירוץ אחד על ידי מהלך מחודש ביותר שסלל דרך ליישב את כל המוקשים, השאלות הוסרו מאליהן וההר נעשה למישור.

רוב השומעים איבדו את ראשם בתחילת או באמצע הדרך, מלבד רב מיילאך ורב משה יוסף שאחזו עד סוף העניין פניהם הביע השתוממות מהדברים. רב מיילאך אמר שלוש פעמים, אומגלויבליך לא יאומן, מקען זיך נישט פארשטעלין אז סיא דאה א'זעלכעס אויפ דער וועלט, קשה לשער שיש כאלו דברים בעולם”.

רב מיילאך יצא בריקוד סוער ביחד עם רב משה יוסף כשהוא סוחף איתו את חיים שלום ורב אפרים זלמן כשפיהם אינו פסוק מלזמר ”טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף”.

לאחר מיכן התיישב רב משה יוסף לעשות שטר תנאים, כשאת צד החתן מייצגת האמא הצדקנית שייפתה את כוח שכנה רב מנדל כהן שיעמוד מצד החתן. זמן החתונה נקבע, לא יאוחר מראש חודש אלול ובהתרצות שני הצדדים בזמן הקרוב ביותר, בלי לפרש שהכוונה היא בחודש סיון תשי”ג ביום שנראה כיום מתאים ביותר, אם ימצאו אולם מתאים.

סיפור / מתוך מדור 'פרחים לתורה'

למה נמנע ר' אלכסנדר זיסל מסטירת חינוך?

להלן סיפור מבית מדרשו של הרב אלכסנדר זיסל חניסקי זצ"ל אשר העמיד בירושלים דורות של תלמידים וחניכים.

למשל, כאשר תלמיד השתולל והיה חייב להענש, באחד מתעלוליו שנעשו באמצע השיעור, קרא לו ר' אלכסנדר ולחש באוזנו: מגיעה לך סטירה. גש אלי בהפסקה ותקבלנה...

מיד כאשר הסתיים השיעור, 'נמלטו' כל התלמידים מהכיתה [כתינוק הבורח מבית הספר...]. ורק המשתולל נשאר בפנים. נעל ר' אלכסנדר את הדלת, סטר לילד, וביקש ממנו לשטוף פנים ולנגבם במגבת ולהרגע. כיון שמעין הדמעות עדיין לא יבש, ביקש מהילד להמשיך לשבת בכיתה ולהרגע. ואז הסביר לו: שקלתי את הענין, ואכן על התנהגותך מגיעה לך סטירה, אבל לא מגיעות לך בושות!...

ביום בהיר אחד, הגיע התלמיד הערש'ל [שם בדוי] לכיתה עם 'מצב רוח מרומם' יותר מדי. כבר באיחולי ה"בקר טוב" שלו ניתן היה לזהות את הפורענות המתקרבת ובאה...

היה לו להערש'ל כשרון אמיתי, כולם ציפו ממנו לגדולות. אבל תחום ההתנהגות לא היה היצד החזק שלו. את אותו יום התחיל בהתלחשויות מציקות במהלך השיעור. ר' אלכסנדר העיר לו פעם ופעמיים על כך. בהמשך מצא עוד כמה דרכים מקוריות להפריע למהלכו הסדיר של השיעור, והמחנך המשיך להעיר לו בנחת, אך בנחרצות.

ביום שלמחרת, הגיע הערש'ל עם חיוך גדול ורחב. יום האתמול עבר עליו בשלום מלבד כמה 'קריאות לסדר', אבל היום הוא יגביר את ביצועיו... כך חלפו כמה ימים של הפרעות חוזרות ונשנות, כאשר המחנך רק מאיים, אך עדיין לא מעניש. בכל פעם התחייב הערש'ל מחדש לחדול ממעשיו, אך בדרך כלל ההתחייבות החזיקה מעמד עד ה'קונץ' הבא.

עד שבאחד הימים ההפרעות גברו כבר יותר מדי. לפתע הפסיק ר' אלכסנדר את השיעור והכריז: הערש'ל! גש אלי מייד! הערש'ל הבין שיכלתה אליו הרעה וניגש לשולחנו של המחנך כאשר ידיו מגוננות על ראשו - כמנהג ילדי ירושלים מאז ומקדם. ר' אלכסנדר ביקש ממנו להסיר את משקפיו. סימן מובהק לסטירה אשר קרבה ובאה...

הערש'ל הסיר את משקפיו ועמד בהכנעה. הוא ידע היטב ששום הבטחה נוספת לא תעזור כעת. ר' אלכסנדר הניף ידו אל על. עיניו של הערש'ל נעצמו בתנועה אינסטקטיבית.

ואז...

במקום חבטה שמע הערש'ל קול מדבר:

"מגיעות לך כעת כמה סטירות מצלצלות, עבור כל ההבטחות שהפרת. אבל" - וכאן הנמיך ר' אלכסנדר את קולו - "א-ב-ל! אני בטוח שבעוד כמה שנים תתפרסם כתלמיד חכם, שהרי כישרונותיך ברוכים, ובתוך תוכך אתה רוצה להיות טוב."

ומה יקרה אז? אני לא אוכל להוציא את ראשי מן הבית מרוב בושה - ביודעי שהרמתי יד
על תלמיד חכם!"